

Fundamenta medicinae, ad mentem neotericorum delineata / [Johann Jakob Waldschmidt].

Contributors

Waldschmidt, Johann Jakob, 1644-1687

Publication/Creation

Lugd. Batavorum : Apud Adrianum Marston, 1685.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/n7hvsz6s>

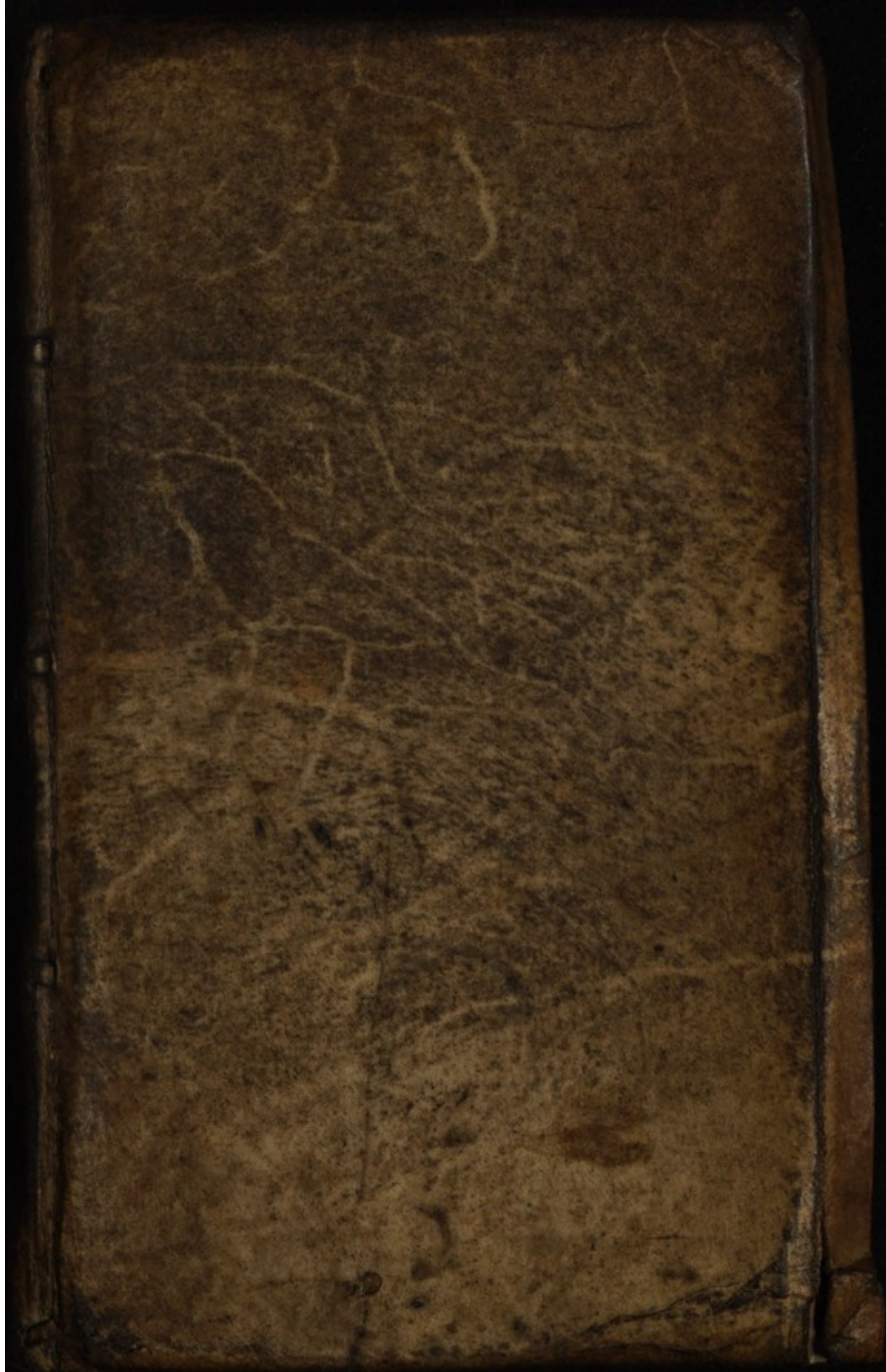
License and attribution

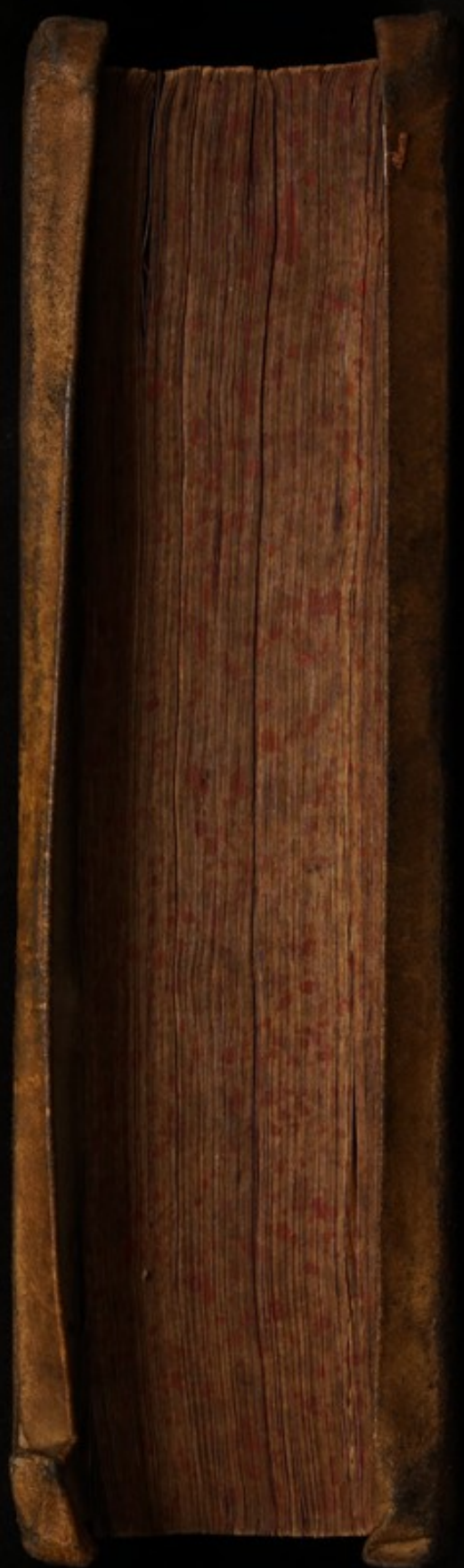
This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

Li. 6.

+ h. 20

A. XXX. w.

53912/A

39748 (1)
JOHANNIS JACOBI
WALDSCHMIED,
ARCHIATRI
HASSO-CASSELLANI,
ET

Professoris Medici Primarii in Academia
Marpurgensi,

FUNDAMENTA
MEDICINÆ,

AD
MENTEM NEOTERICORUM
DELINEATA.

LUGD. BATAVORUM,
Apud ADRIANUM MARSTON.
CLC LXXXV.

SERENISSIMO
^{AC}
POTENTISSIMO
PRINCIPI
^{ET}
DOMINO
DN. CAROLO,
HASSIÆ LANDGRAVIO,
PRINCIPI HERSFELDIÆ,
COMITI
CATTIMELIBOCI, DECIE, ZIEGEN-
HAINÆ, NIDDAE ET SCHAUM-
BURGI, &c.

PRINCIPI OPTIMO
MAXIMO,
DOMINO MEO
CLEMENTISSIMO,
TEMPORALIS HACTENUS FELICITATIS
MEÆ POST DEUM
AUGUSTO CLEMENTISSIMO,
EVERGETÆ
MUNIFICENTISSIMO.

SERENISSIME

A C

CELSISSIME

PRINCEPS.

DOMINE CLEMENTISSIME.

Ardua molior, dum neglectâ salebrosâ, sed tritâ viâ novam quæro in foro medico semitam, ut eò firmiori talo stent mecum omnes, quibus veritas & ægrotantium salus cordi est. Equidem non erubescō palàm profiteri, Me-

A 2

DEDICATIO.

ri, Medicinam veterum fragili
fundamento usque adeò inniti, ut
nisi novis suffulciatur columnis
brevis illud funditus eversum iri
persuasum habeam. His ego mo-
tus disputationes quasdam ante
aliquot annos in Institutiones
Medicas orbi erudito exposui &
jactâ sic feliciter aleâ novam nunc
instituo in immenso illo pelago
velitationem, solidiora delinean-
do fundamenta, quæ ex principiis
Naturæ & sanæ rationi magis ac-
commodatis constructa sunt. Su-
stinui intrepidè varios impetus,
quibus tamen non obstantibus ad
portum tutus provectus sum, quia
aura Hassiaca me propulit. Hunc
ergò ingenii mei foetum Serenita-
ti Tuæ,

DEDICATIO.

ti Tuæ, SERENISSIME PRINCEPS posito genu offero, humillimè petens, ut exiguum hoc opus, ceu subjectissimæ gratitudinis & devotissimæ observantiæ publicum argumentum sereno obtutu respicias, huncque libellum Augustissimo Tuo nomine exornari permittas, sic famam & vitam apud omnes facilè impetrabit. Vive interea felix PRINCEPS Optime Maxime! Supremus beatæ perennitatis arbiter Deus Te ad annos fervet Nestoreos, quod pio & devoto corde humillimè vovet

TUÆ SERENITATIS

Humillimus & devotissimus

Servus

JOHANN JACOB WALDSCMIED.

A 3

R R Æ-

PRÆFATIO.

Qui horrendos illos maris superare fluctus & vastissimum emetiri volunt pelagus, indice magnetico sibi prospiciunt, qui ostendat quò eundum aut redeundum sit, cujus etiam ope Syrtes, Scyllas, Charybdes, aliosque scopulos, magnaue Oceani portenta, quæ profunda ista vastitas nutrit, evitare possint. Hujus nauticæ pyxidis legitimo usu ipsa discernunt littora, modo sæviente fluctu inquieta, modo fugiente deserta. Imò medio etiam sub ventorum concursu, marisque funditus convulsi impetu terram cognoscunt.

PRÆFATIO.

scunt. In vastissimo Medicinæ pelago
si studiosus nautica destituatur pyxide,
nunquam illud emetiri poterit, sed me-
diis sub undis omni exuetur spe emer-
gendi. Hinc consultum est, solida quæ-
dam ante omnia sibi comparare præce-
pta, quæ subortâ etiam tempestate im-
pediant, quò minùs conjecturis elusi
scopulis impingamus, variosque in erro-
res ægrotantibus fatales præcipitemur.
Quam vacillantibus autem incesserit
hactenus Medica Ars gressibus, silen-
tii peplo præstat involvere, quàm tæ-
diosâ enarrare verborum serie. Redun-
dat enim culpa in Scholas, in quibus me-
dicina enutrita faciem adeò deformem
nacta est, ut à pristino decore & nitore
quàm longissimè degeneraverit. E
Scholis contagium abiit in Medicinam,

PRÆFATIO.

ipsique nil nisi terminos scholasticos ,
otiosorum ingeniorum figmenta , distin-
ctiunculas ne obolo quidem dignas , præ-
judicia inveterata , doctasque nugas
aliasque quisquillas , afflavit , ut actum
jam esset tum de veritate , tum de
ægotantium salute , nisi Augiæ hoc
stabulum nostro hoc seculo expurgare
cœpisset ingeniosissimus Renatus des
Cartes , qui dum lucem philosophiæ red-
didit , non parum ipsi profuit medicinæ.
Hinc est quod nunc omnes facultates ,
qualitates ocultas , cum integra humo-
ristarum turba è foro medico exulare ju-
beamus , & ope philosophiæ experi-
mentalis medicinam ad summum per-
fectionis culmen tandem evectum iri
speremus , vel ob id aliis feliciores ,
quod rerum cognoscamus causas. Cum
ita-

PRÆFATIO.

itaque & mihi docendi provincia sit
demandata, conatus sum medicinam in
certa redigere præcepta, quæ solidiori-
bus innitantur fundamentis è saniori
philosophia mutuatis. Utrum verò pro
voto negotium hoc successerit, aliorum
relinquo arbitrio, obnixè rogitans ut B.
Lector æqui bonique consulat tum bre-
vitatem, tum etiam stylum, & dicendo-
rum ordinem quandoque interruptum,
ad quæ inter alios concatenatos labores
attendere vix licuit. Vale, & si lubet,
errata sub finem maximè, corrige.

VIRO

V I R O

NOBILISSIMO, EXPERIENTISSIMO,
EXCELLENTISSIMO,

DN. JOH. JACOBO
WALDSCHMIED,

Archiatro Hassiaco, Medicinæ
Doctori, ejusdemque Prima-
rio, ut & Physices Ordinario,
Professori longe Celeberrimo,
Domino atque Collegæ multis
nominibus colendo.

Postquam accepi, Vir Nobilissime at-
que Celeberrime, Te *Institutiones*
Tuas *Medicas*, quas è cathedrâ Aca-
demicâ

DEDICATIO.

demicâ in Disputationum argumentum
hactenus proposuisti, nunc instantibus
hisce nundinis autumnalibus conjun-
ctim editurum, magisque quàm ut in-
tra valvas Academiæ tantùm delitef-
cant, publici juris facturum, non po-
tui non hoc Tuum institutum utroque,
quod ajunt, pollice probare. Adeò
enim clarè & distinctè, adeò succin-
ctè & solidè illuc tradidisti omnia ad
rem Medicam spectantia, ut quantum
ego de hisce judicare possum, non tan-
tum Medicorum filii feliciter inde adju-
vari, sed alii etiam, quantum ad curan-
dam propriam valetudinem cuique sa-
tis est, sufficienter instrui possint, ego
certè inter varios morbos legerim cum
voluptate & fructu. Neque nos Refor-
mati ii sumus, ex quorum religionis
principiis omnis usus Medicinæ tolla-
tur. Absit enim, absit, ut Deo Opt.
Max. consilia tribuamus cum exclusio-
ne mediorum executionis, iisdem con-
siliis divinis sapientissimâ ratione simul
ordina-

DEDICATIO.

ordinatorum. Sed sicut in negotio nostræ salutis firmiter credimus & confitemur, Deum, quibuscunque decrevit salutem, illis omnibus & solis etiam decrevisse infallibilia media salutis, inter quæ fides in Christum & sanctitas, ita ut qui hisce sincerè & ex animo studet, aut etiam vel in gravissimis tentationibus studere convinci potest, (ut potest quicunque verè fidelis) certissimum solatium habere possit, se non tantùm de præsentī in statu gratiæ divinæ esse, verùm potenti manu Dei custoditum in eo etiam usque ad finem vitæ plenamque consecutionem salutis perduraturum esse, quod solatium solius Reformatæ religionis proprium est: ita etiam ratione hujus temporalis vitæ certò statuimus, Deum, quorum vitam hîc aliquandiu conservare decrevit, illis omnibus etiam media præordinasse, per quæ secundùm communem saltem, quem servare solet ordinem agendi illud effectui dat, & ad
eum

DEDICATIO.

eum ætatis terminum ipsos perducit, quem semel ipsis fixit: atque hinc, licet ea connexio non sit mediorum conservandæ hujus vitæ cum ipsâ vitâ, quæ est salutis & mediorum infallibilium salutis, officium hominis esse, mediis, quibus Deus juxta dispositionem consilii sui vitam hominum solet conservare, uti, eventu non tantum Deo commisso, sed etiam, si mediis illis utatur in timore Dei, eventu salutari, quomodocunque cadat, ab ipso expectato. Et hanc esse doctrinam nostram, ipsa praxis nostra docet. Ipse nôsti, Vir Celeberrime, quam diligenter in morbis meis Tuâ operâ hætenus utar, quomodo eandem etiam ex meâ commendatione Dantisco expetierit Frater meus germanus unicus, longè dilectissimus, Doct. ADRIANUS PAULI, Reformatæ illîc Ecclesiæ Pastor Primarius. Respondit etiam ex benedictione divinâ felix successus, dum Frater meus tantum non totus, ego quidem
nondum

D E D I C A T I O.

nondum ita plenè restitutus sum, attamen divino beneficio jam longè meliùs habeo, indies recolligens vires. Quò magis post devotissimas grates supremo Numini inprimis actas pro conservatæ vitæ & redditæ valetudinis beneficio, Tibi etiam, Vir Celeberrime, pro fidelissimâ, quam nobis præstitisti operâ, nos obstrictos fatemur, idque hâc occasione in publico etiam testari volui. Quin gratulor Tibi ex animo de felici praxeos Tuæ successu, quem, prospiciente Deo, ubique obtines, eo nomine ipsi SERENISSIMO PRINCIPINOSTRO, ac AUGUSTÆ EJUSDEM CONJUGI, totique Aulæ nostræ commendatissimus. Eò magis verò etiam opinor, hunc Tuum, cujus editionem jam curas libellum, multis mortalibus utilem futurum. Ego non tantùm hoc toto corde precor, sed etiam, ut qui se populi sui Medicum appellare dignatus est, Deus Israël, Te ipsum per multos florentes annos

animo

DEDICATIO.

animo & corpore saluum & incolumen
præstet, ad multorum miserorum sola-
tium, & Tuam ipsius perennem felicitate-
tem : Vale.

*Dabam Marburgi è musæo
meo d. 5. Sept. An.
MDCLXXXII.*

*Nobilissimi ac Celeberrimi
Nominis Tui*

Devotissimus Cultor

REINHOLDUS PAULI,
SS. Th. D. & Prof. Ord.
Ref. Eccl. Past. Ord.

Nomi-

*Nomina Dnn. Studiosorum,
qui Respondentium officio
functi fuere.*

I.

CHRISTIANUS KÛRSNERUS,
Marpurgensis.

II.

JOH. WILHELM. DIMELIUS,
Sulato-Guestphalus.

III.

CHRISTIANUS SCHNABEL,
Marpurgensis.

IV.

DANIEL NEBELIUS,
Heidelbergâ Palatinus.

V.

CONRADUS REINHARDUS
MILCHSACK, Münchauf.
Haff.

INSTI-

INSTITUTIONUM

MEDICINÆ

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM,

*De Ortu Medicinæ, Ejusque genere,
objecto & fine.*

§. 1.

t usitatam hactenus in scholis
sequamur methodum de Me-
dicinæ natalibus pauca erunt
præmittenda. Nemo autem
inficias ibit, ipsum Deum
Authorem esse Medicinæ, à
cujus gratia est, quòd homines variis afflictis
incommodis & innumeris fortunæ injuriis ex-
positi appropriata quædam remedia casu, expe-
rientiâ

A

2 *Instit. Medicinæ Lib. I. Cap. I.*

rientiâ & ratione invenerint : hinc quamvis prioribus temporibus Medicina tota ferè fuerit Chirurgica, ad tantum tamen crescentibus indies morbis devenit fastigium & etiamnum ita superbit, ut in quolibet morbo sylvæ medicamentorum nunc pandatur.

§. 2. Ægyptii fuere primi, qui post diluvium Medicinam exercuere, & suum adhuc colunt HERMETEM TRISMEGISTUM, propter Tabulam Smaragdinam, cujus Author habetur, valde celebrem. Ab his ad Græcos & denique ad Romanos translata est, ut variæ nunc sectæ recenseri possint. [1.] Empirica, quæ floruit apud Ægyptios, & suô contagio universum videtur contaminasse terrarum orbem, ut pauci reperiantur, qui hoc morbo non laborent. [2.] Dogmatica seu Rationalis, cujus Antesignani HIPPOCRATES & GALLENUS. Hic tamen creditur artem pulvere scholastico ita condivisse, ut hodierno tempore prudentiorum palato non amplius arrideat. [3.] Methodica fuit, quæ penitus exspiravit. [4.] Hermetica, Chymica, Spagyrica vel Paracelsistica, cujus asseclæ filii artis vocantur. Ad hos referimus Helmontianos, Tackenianos, Sylvianos & alios. [5.] Mixta quædam Dogmatico-Hermetica dicta. His novam addere possumus Dogmatico-Mechanicam, quæ lucem suam

suam ex Philosophia corpusculari vel Cartesia-
na sceneratur. Hæc enim in Medicina ceu no-
vum exortum sidus ægrotantibus certio rem sa-
lutem portendit. Quandoquidem ex hac ha-
bemus Philosophia, quòd omnium phænome-
norum, morbos concomitantium, causas evi-
dentissimè explicemus; quòd Medicamentorum
vires clarè & distinctè describamus, & quòd in
œconomia animali, si verum rationis usum adhi-
bere velimus, nihil amplius reperiatur, quod ca-
ptum nostrum superet, prout dum in hac, dum
in secunda & quinta parte pluribus ostendetur.

§. 3. His præmissis definimus Medicinam,
quod sit ars [vel etiam scientia, utrumque
enim dici potest] statuæ humanæ viventis in-
tegram fabricam & texturam conservandi, la-
befactatam verò convenientibus remediis resti-
tuendi.

§. 4. In hac definitione duplex diverso res-
pectu ponimus genus, artem nempe & scienti-
am, super quo diu disceptatum fuit, Scholasti-
cè magis, quàm Medicè. Ars est, si Chirur-
giam & modum præparandi Medicamenta spe-
ctes. Scientia est, si omnes effectus per suas
causas explices, si naturam sanguinis clarè &
distinctè describas, si qualitates medicamento-
rum ingenii robore exhaustas, quod philoso-
phari est, hinc est, quòd Medicina pars Phi-

4 *Instit. Medicinæ Lib. I. Cap. I.*

Philosophiæ audiat, ubi enim desinit Physicus, ibi incipit Medicus. Et HIPPOCRATES libro de decenti ornatu Medicum vocat Philosophum, qui per suam scientiam Deo quodammodo similis evadat.

§. 5. Objectum, circa quod Medicina versatur, est statua humana vel corpus humanum vivens, cujus integritas seu sanitas, si calculum benè posuero, in legitima omnium partium textura consistit, & hac ratione cum horologio aut alio quodam automate comparari potest.

§. 6. Velim hîc notari, in homine duo agendi principia reperiri, quorum unum est res cogitans, alterum Substantia extensa; Istius vita est cogitatio, & propterea est immortalis. Hujus verò vitæ in proportionati caloris succique nutritii distributione consistit, & à sanguine potissimum dependet, de quo vide cap. 3. Nemo equidem facilè ibit inficias, in homine diversi generis operationes deprehendi, modò à præjudiciis liberati, res prout in natura existunt, intueri velimus. Quædam operationes citra cogitationem peraguntur, ut mens earum nunquam sit conscia, & quamvis interdum fiat conscia, nequaquam tamen propterea alacrius & perfectius eduntur, quales sunt Chylificatio, Sanguificatio, chyli & fœcum motus, sanguinis circulatio, Spirituum animalium

malium generatio, transpiratio, & certo respectu respiratio, aliaque innumera, quæ immediate à sola partium dispositione & textura dependent, ita ut positis omnibus ad agendum requisitis partes non possint non agere. Quædam verò altioris sunt indaginis & cogitativæ dicuntur, quæ ab anima rationali proficiscuntur, quales sunt velle, nolle, percipere, sentire &c. Et cum duæ hæ substantiæ certis sub legibus sibi invicem ita sint unitæ, ut certos motus corporis certæ debeant sequi cogitationes in mente, & vicissim certas cogitationes certi motus corporis, & hominis vita in mutuo illo commercio consistat, facile exinde probari potest, dari nonnullas operationes ab utroque principio tam incorporeo quam corporeo dependentes, quales sunt omnes motus arbitrarii.

§.7. Ut itaque naturas rerum distinctius tradamus, & solidiorem œconomiam animalis acquiramus cognitionem, objectum Medicinæ per statum humanam exprimimus, in qua varii automatici motus cientur, ut non immerito machina hydraulico-pneumatica vocetur, cui tamen mens juncta præter proprias suas actiones etiam alias toti homini communes edere potens est. Hujus objecti dignitas facit, ut artem veterinariam & mulo-medicinam suis relinqua-

6 *Instit. Medicinæ Lib. I. Cap. II.*

mus Professoribus, qui vegetabilibus & animalibus in foro à nostro longè diffito mederi fatagunt.

§. 8. Finis Medicinæ est mederi fragili machinæ, ejusque fabricam, quantum in artis situm est potestate, conservare, vel fractam re-dintegrare.

§. 9. Tota ars Medica quinque absolvitur partibus, Physiologica, Pathologica, Semiotica, ὑγιαίνη & Therapeutica. In prima parte docetur machinæ status naturalis. In secunda præternaturalis. In tertia signa diagnostica & præ-sagia indicantur. In quarta methodus conservandi machinæ integritatem docetur. In quinta medendi methodus cum universo apparatu huic negotio perquam necessario describitur.

CAPUT SECUNDUM,

De Elementis.

§. I.

Cum hæc de elementis doctrina propriè ad Medicinam non spectet, hinc paucis saltem eam delibabimus, quò animus lectoris præparetur,

paretur, & quæ dicenda in posterum restant clarius intelligantur, quod ipsum quoque SENNERTUM in suis Institutionibus fecisse legimus.

§. 2. Neque opus est, ut pomum hoc Eridis tantopere fugiamus, si enim ipsa præjudicia excutiantur, & obscuri termini proscribantur, omnis difficultas facile superari poterit. Meaque officio ex asse satisfecero, si pro scopo nostro obtinendo talia denominaverim elementa per quæ omnia Phænomena in corporum tum compositione tum resolutione occurrentia evidentissime explicari possunt, quæque ubivis obvia & intellectu facilia deprehenduntur. Talia numero ternario comprehenduntur, suntque Materia primi secundi & tertii elementi: Vel Materia mundi subtilissima, globuli ætherei & particulae terrestres. Nulla enim corpuscula, nullæ molleculæ, cujuscunque etiam sint conditionis, in hoc universo reperiuntur, quæ non ad unam ex his tribus classibus referri possint, quandoquidem hoc universum absolvitur corporibus lucidis, pellucidis, & opacis, sive lucem emittentibus, lucem transmittentibus, & lucem remittentibus.

§. 3. Materia subtilis sive ætherea describitur, quod constet ex particulis indefiniti motus, figuræ, & magnitudinis, quibus indefi-

8 *Instit. Medicinæ Lib. I. Cap. II.*

nita illa corporum interstitia & poros replere apta nata est, omniumque fermentationum, alterationum, & corruptionum author existit, dans calorem & motum omnibus corporibus, & pro certis anni temporibus, nunc parcius, nunc copiosius, nunc alia atque alia, prout tellus solem, sydera, & vagabunda lumina nunc propius accedit, nunc ab iisdem longius recedit, in hæc inferiora spargitur, unde variæ rerum vicissitudines tum in Macrocosmo, tum in Microcosmo observantur.

§. 4. Enimverò nequaquam negatum volumus, decantata illa Peripateticorum elementa in mundo existere, id quod imprudentiæ esset argumentum, sed hoc saltem obtinere contendimus, illa non dum mereri nomen elementi, quia primò ex antea denotatis constant, secundò non in quolibet corpore ostendi possunt v. g. in auro, tertio, quid sint explicari nequit, nisi ipsorum natura per materiam primi, secundi vel tertii elementi declaretur, quartò plurima reperiuntur Phænomena, quæ stante numero isto quaternario nunquam explicari possunt. Denique, quia vulgare illud experimentum, in ligno viridi accenso institutum, nemini satisfacit.

§. 5. Pari facilitate tria Chymicorum Elementa rejicimus, quia de ipsorum natura ipsi
dislen-

dissentiant, & experimenta, quibus numerum ternarium probare conantur, infida sunt; Porro nec hæc Tria, nec aliorum quinque agere possunt, nisi à materia primi & secundi elementi actuentur. Plures rationes videre licet *in disput. DN. DE VOLDER de principiis rerum naturalium.*

§. 6. Neque ipsi etiam HELMONTIO assentior unicum statuenti elementum, nempe aquam, in quam liquore suo Alcahest omnia corpora resolvere audet. Cum enim experientia in innumeris nos adhuc deficiat, & aqua illa nonnullis Vegetabilibus, teste HELMONTIO, BOYLE & aliis, dans incrementum, corpus, mixtum potius quam simplex, videatur, hæc doctrina hætenus ab incertitudinis & insufficientiæ labe vindicari haud potuit.

§. 7. Enimverò cum in corporum concretionibus & secretionibus observatum fuerit, duo præprimis salia præ aliis valde efficacia esse, & in omnibus reperiri corporibus, eò devenire viri quidam doctissimi, ut duo hæc salia, quæ Acidum & Alkali appellant, pro Elementis activis additis aliquot passivis etiamnum habeant, & non solum omnia Phænomena evidentissimè per ea explicent, sed solidam quoque medendi methodum huic doctrinæ superstruant,

10 *Instit. Medicinæ Lib. I. Cap. II.*

ant, quorum salium activitatem si alii atque alii, quam inferunt, tribuas materiæ æthereæ, majorem fortè lucem ipsa ars Medica inde fœnerabitur, hinc quid sint paucis quoque dicendum erit.

§. 8. Videntur autem acida constare ex particulis rigidis etiam, sed ab utroque latere vel fortè pluribus instar gladiolorum scindentibus, & à nonnullis cuneorum instar concipiuntur. Alkalica verò lævia magis & porosa sunt, & nomen suum sortiuntur ab articulo Arabico Al & herba Kali, cujus sal vitris conficiendis valde aptum est, & quia cum Acido semper effervescit, omnia salia, quæ idem faciunt, Alkalica appellantur.

§. 9. Salia hæc [Acidum & Alkali] ad materiam tertii Elementi referuntur, suntque corpuscula rigida, diversimodè figurata, plus minus fixa vel volatilia, diversi generis materiam ætheream transmittentia, hinc quoties interveniente fluido sibi occurrunt, toties pugnam ineunt & effervescentiam producunt, præviâ quâ tandem ita cicurantur, ut interitum abeant, quod videre est in Tartaro Vitriolato, qui ex spiritu vitrioli [sale acido] & oleo Tartari [Alkali] præparatur, & post sedatam effervescentiam ad neutrum referri potest.

§. 10. Horum salium variæ dantur differentiæ.

rentiæ. Utrumque est vel fixum vel volatile, manifestum vel occultum. Acidum fixum est in auro. Volatile in ligno quercino, in nostro stomacho. Manifestum est in aceto, occultum in pane, saccharo &c. Alkali fixum est in sale absynthii, quæ salia etiam lixiviosa dicuntur; Volatile in Cornu Cervi, Armoniaco, Cochlearia, pipere, quæ Urinosa audiunt. Manifestum est in Oleo Tartari; Occultum in creta, oculis cancrorum, aliisque testaceis. Utraque autem sunt plus minus acria, ut ipsa venena suam energiam ab his mutuuntur: hinc aquam fortem, Mercurium præcipitatum & sublimatum ad acidorum, arsenicum verò ipsumque virus pestilentielle ad alcalium classem referimus.

§. II. Hæc doctrina jam dudum fuit tradita ab HIPPOCRATE dicente, *sanguini nostro inesse acidum, amarum, salsum & sexcenta &c.* Si quidem per horum nexum plus minus proportionatum sanguinis crasis, variæque ejus anomalix sat commodè explicari possunt.

CAPUT TERTIUM.

De Chylo & Sanguine.

§. I.

Cibi reliquiæ acriores, vacuo in ventriculo
hinc inde oberrantes, orificium ejus supe-
rius ex contextu constans nerveo vellicant, oc-
casione hujus motus, mediantibus nervis ad
sensorium commune in cerebro, glandulam pi-
nealem volo, delati, mens lege conjunctionis
ideam famis concipit, indeque oritur appeti-
tus, qui respectu corporis nil nisi motus, cujus
vi spiritus animales cerebri incolæ, in ventri-
culis ejus in indifferentia positi, ita determinan-
tur, ut ad palatum excurrant, & glandulas
ibidem sitas non raro ita comprimant, ut ad as-
pectum cibi gratioris lympham rivulorum in-
star in oris cavitatem eructent. Ab iisdem spi-
ritibus statux humanæ labia, nec non aliæ par-
tes ita disponuntur, ut cibus manibus & labiis
apprehendi, orique commodè ingeri possit. In
quo chylicationis primordia quærenda sunt,
quia dentium ope cibus non solum conteritur &
confringitur, sed etiam salivæ vi fermentesci-
bili ita imprægnatur, ut postmodum fermenta-
tio

tatio in ventriculo citius & felicius peragi possit.

§. 2. Totum hoc negotium merè mechanicum est. Stant in acie dentes, qui cibum confringunt: glandulæ salivales fermentum lachrymantur: lingua miscet: faucium muscoli cibum masticatum per gulam descendere cogunt; quod si unum ex his deficiat, ipsa chylicatio non parum inde labefactatur; tantum enim abest, salivam humorem esse excrementitium, ut potius primum naturæ menstruum audire mereatur. Et quamvis insipida videatur, habet tamen in recessu particulas volatiles, acidas & salinas, quæ à posteriori facilè probari possunt; pollet enim saliva vi abstersivâ saponariâ, sanat vulnera, necat araneas, Mercurium figit, Veneris vestigia lapidi lydio impressa delet, farinam, si ipsi misceatur, fermentare facit, & ubi deficit, ut in febricitantibus, omnis languet appetitus, totamque massam sanguineam ab indole sua degenerasse indicatur.

§. 3. Ipsa etiam masticatio valdè necessaria est, nam decem boli bene masticati & salivali menstruo humectati felicius postmodum in ventriculo coquuntur, quàm unus non masticatus, hinc fortè est, quòd voraces tot morbis corripiantur, quia cibum vix semicontritum deglutiunt,

14 *Instit. Medicinæ Lib. I. Cap. III.*

tiunt, quia non nisi in massam viscidam mutari potest.

§. 4. Excipitur cibus à ventriculo, ibique non per elixationem sed per fermentationem à variis causis concurrentibus in Chylum seu massam cineritii coloris mutatur. Causa efficiens principalis est Materia ætherea, omnium fermentationum author, quæ tum in ventriculi fermento seu menstruo gastrico, tum in poris cibi constituta motum illum intestinum in massa fermentescibili facilè producit. Concurrunt vapores seu corpuscula (Calor partium circumjacentium) à vicinis partibus, Hepate puta, Liene, omento &c. exspirata, quæ ventriculum per poros foras intus spectantes ingrediuntur, & occurrentium particularum motum non parum augent: Neque saliva ex causarum numero proscribenda, quæ ut superiùs dictum & suum confert symbolum, conferens aquam copiosam, & paucas particulas salinas.

§. 5. Ventriculus in se consideratus instar ollæ est, qui structurâ suâ, non verò peculiari aliqua virtute vel nescio qua facultate, opus hoc promovet, quatenus conveniens turgescenti materiæ præbet spatium, & per glandulas suas liquorem acido-salinum transmittit, inque rugis & plicis suis reliquias chyli acedentes recon-

recondit, ut fermentatio pro nutu absolvi possit.

§. 6. Ipsum fermentum ex sanguinis arteriosi particulis valdè activis, cibi reliquiis, ipsaque salivâ componitur, iisque conservatur, hinc quoties ventriculi imbecillitas inculpatur, toties ad ipsum sanguinem respiciendum, qui si bonus sit, bonum largitur fermentum; si intemperie laboret, & hoc minùs temperatum erit, à quo si chylicatio post non ritè peragatur, ipse etiam sanguis erroris huius gravitatem luere solet. Hinc est, quòd multi morbi chronici suas radices habeant in ventriculo, quia qualis chylus, talis sanguis, & qualis sanguis, talis liquor stomachalis. Hoc fermentum in statu naturali valdè temperatum est, ita tamen, ut in eo pro diversitate subjectorum nunc salinæ, nunc acidæ præpolleant partes; sicque dari potest ratio, quare quod huic nocet, alterum juvat, & quòd multi meliùs ferant & digerant cibos sale conditos, fumo exsiccatos, quàm carnes molliores, & aliàs facilè digeribiles.

§. 7. Hactenus acriter disceptatum fuit, utrum chylicatio fiat per elixationem, an verò per fermentationem? Qui coctionem per elixationem fieri contendunt, refugium ultimum quærunt in calore animali vires elementorum superan-

16 *Instit. Medicinæ Lib. I. Cap. III.*

superante, & in facultate chylo *πρωτη*. Verum eo ipso fatentur, se ignorare, quomodo coctio fiat, & quare ita fiat. E contra! qui fermentationem defendunt, vocatò in subsidium Elementò illò valdè activò, materia subtili, omnes tollunt difficultates; Et quidni fiet coctio per modum fermentationis, cum solida corpora brevi & spatio aliquot horarum in ventriculo in pulvem redigantur, quod per elixationem nunquam fieri potest. Deinde metalla quædam, præcipuè autem martialia assumpta tanta cum vi roduntur, ut odorem non adeò gratum & sulphureum spirent, ac si spiritus nitri limaturæ ferri affundatur, quod solus calor, quicunque etiam concipiatur, nunquam præstabit.

§. 8. Eò ipsò corruunt facultates tum insitæ, tum communes, chylicandi nempe, sanguificandi, coctrix, retentrix, expultrix, attractrix, quæ commentitiæ sunt, & inter non Entia olim à nobis relata fuere. Anima enim ventriculo nullam largitur facultatem, neque ipsius actionis conscia est, & ventriculus benè dispositus semper chylicat, sive anima id velit, sive non velit. Deinde ex antedictis patet, quòd ventriculus nil conferat, nisi quod suæ texturæ & fabricæ acceptum ferendum. Et attrahere, retinere, expellere &c.

Sunt

Sunt termini, qui cognitionem quandam & electionem præsupponunt, quam si organis tribuere velimus, quæ non absurda inde sequentur? Itaque sciendum, per facultatem non vim aliquam superadditam ab anima, sed virtutem immediatè a textura & fabrica partis dependentem intelligi debere, quemadmodum clavis facultatem habet aperiendi seram, hocque sola sua textura præstat.

§. 9. Chylus in ventriculo elaboratus per orificium ejus inferius, pylorus dictum fluens, ingreditur intestina tenuia, quorum primum est duodenum, ubi dilutus magis ac fusus à succo pancreatico & bile, quoad subtiliorem suam partem vasa lactea subit, sæculentior verò pars motu intestinorum peristaltico ulterius pressa fæces alvinas constituit.

§. 10. Succus pancreaticus salivæ valdè analogus est, qui in pancreate, glandula conglomerata, elaboratur, & per proprium canallem, ductum Wirfungianum ab Authore sic dictum, ad intestina tenuia defertur.

§. 11. Bilis verò oleosa magis & sulphurea est, quæ in Hepate beneficio acinorum glandulosoformis à sanguine separatur, ut secretionem chyli à fæcibus in intestinis promoveat, unde non solum è vesicula fellea per ductum choledochum intestino duodeno communicatur,

B

sed

18 *Instit. Medicinæ Lib. 1. Cap. III.*

sed etiam immediate ex Hepate eò transmittitur.

§. 12. Advertendum autem, quòd sedata fermentatione fibræ ventriculi iterum coëant, & sic ipsius chyli egressum facilitent, accedit motus diaphragmatis, qui non solum chyli iter per vasa lactea, sed ejus quoque ascensum per ductum thoracicum promovet & conservat, cui motui chylus eò facilius auscultat, quia in itinere à lymphâ undiquaque adducta valdè diluitur, ut fluidior eò facilius iter suum emetiri possit.

§. 13. In his vasis Chylus præ se fert colorem lacteum, quia id, quod sequestratis fœcibus residuum est, & aqua diluitur, facilè albescit, prout in oleosis & resinosis hoc ferè semper fieri solet.

§. 14. Delatus sic chylus una cum lymphâ ad venam subclaviâ, miscetur cum sanguine per venas refluo, & unâ per venam cavam dextrum cordis ventriculum ingreditur, ut ibidem prævia rarefactione mutetur in sanguinem.

§. 15. Fit illa sanguinis rarefactio à plurimis causis. Confluit hîc diversi generis materia æthereâ, chyli nempe, lymphæ, sanguinis refluents, nec non subtilioris illius in corde adhuc residui. Symbolum addunt subtiliores istæ partes

istæ partes ex arteriis coronariis in cordis musculum effusæ, ipsosque ventriculos penetrantes, quæ sicut calor partium ventriculo vicinarum chylicationem, sic motu suo velocissimo hîc sanguificationem promovent. Cor autem non solum instar vasis chymici spatium confert, sed motu suo perenni sanguinis ingressum & egressum conservat, ut propterea rectè inter musculos recenseatur, & ex robustioribus fibris, quæ à Lowero & Stenonio depinguntur, compositum sit.

§. 16. Hic motus duplex est, systole nempe & diastole. In systole mucro cordis versus basin contrahitur, hinc ejus ventriculi eò momentò valdè intumescunt à sanguine rarefacto, plus quàm centies majus spatium affectante, dilatati. Verùm cum tonus hujus musculi illi dilatationi resistat ob humorum circulantium copiam, & spirituum animalium affluxum, fibras parenchymatis inflantium, renixus quidam fit, ut eo ipso momento sanguis rarefactus qua data porta in arteriam pulmonalem è dextro cordis ventriculo, in aortam autem è sinistro expellatur, dum eodem fere tempore exinanitis sic ventriculis recens sanguis per venam cavam dextrum, per venam pulmonalem autem sinistrum cordis ventriculum ingrediatur, qui motus cordis diastole vocatur.

20 *Instit. Medicinæ Lib. 1. Cap. III.*

§. 17. Subitanea illa effervescentia similis ferè est pulveris Pyrii accensione, quam optimè CORDEMOY explicat, inquiens: *Interdum liquor incidit in massam ejusque interstitia vel poros ita occupat, ut spatiola relinquatur soli materiæ subtili replenda, inde motus varius particularum tam liquoris, quàm massæ, donec omnes pori à liquore sint occupati, ut videre est in calce viva aqua affusa.* Sic portio sanguinis subtilissimi remanens in corde, quàm primum per venam cavam recens admittitur, supervenientium particularum intervalla subit ita, ut sola materia subtilis in iis relinquatur, qua sanguinis particulas tam subito ac opportunè calefacit, ut cor sese comprimens, eas in ambas arterias expellat vehementer.

§. 18. Videndum porrò, unde color iste rubicundus oriatur, cujus causam dicimus esse, quod globuli ætherei[materia secundi elementi] in sanguinis superficie materiæ subtilissimæ, quæ ibidem continuò ac celerrimè ex hisce poris in alios sat obliquè transit, occurrentes, ejusdem impetu ac communicato motu circa centra sua multò celerius & expeditius rotantur, quàm lineâ rectâ moveri pèrgunt, hinc corpus illud, à cujus superficieculis hi globuli ita reperiuntur, nobis rubrum apparet. Neque profectò tantoperè admirandum, quòd corpo-

ra albicantia tam breui temporis spatio rube-
fcent, cùm id in chymicis prævia digestionem
ferè semper contingat, quando sulphurea cum
alkalicis digeruntur, vel etiam acida his af-
funduntur, prout videre est in Tinctura Tar-
tari, oleo Terebinth. saccharo Saturni affuso,
& ipsis etiam Julapiis, ex spir. Vitrioli instil-
latione valdè rubescentibus.

§. 19. Neque tamen putandum, omnem chy-
lum unico illo per cor transitu in sanguinem mu-
tari, quin potius statuendum est, non solum
salem Nitrosum in pulmonibus ab aëre suppedi-
ditatum colorem istum purpureum exaltare,
sed ipsam etiam mixtionem, quæ inter circula-
tionem continuatur, sanguinis superficiem huic
Phænomeno exhibendo convenientem magis
magisque adaptare. Et quid multa dicam, cùm
omnes liquores rubicundi ex affusione albican-
tis intentius rubescant, quod in sanguine ca-
lido ex affusione lactis fieri quotidie vide-
mus?

§. 20. Quòd verò nullam hinc calidi innæ-
ti, tum humidi primigenii mentionem fece-
rim, non tam oblivioni quàm famosæ istius
doctrinæ falsitati acceptum ferendum. Ridi-
culum equidem est, credere velle, calidum
quoddam innatum ipso in corde à prima nativi-
tate ad decrepitam ætatem usque residere, la m-

22 *Instit. Medicinæ Lib. I. Cap. III.*

padem vitæ unâ cum humido primigenio ibidem conservans. Cum tamen caloris essentia non in quiete & stabilitate, sed continuâ eâque variâ particularum agitatione consistat, quæ cùm continuo tenues abeant in auras & novæ accedant, semper producitur, nec idem, ut ita loquar, numero manet; sicuti eundem fluvium non semper video, quia ejus particulæ citò citius oculis meis subducuntur, & recentes succedunt. Adeoque falsum est, dari calidum insitum, sed omne quod est influens, nec aliud quid hîc per calidum innatum intelligendum, quàm fermentum illud cordis, quod dicimus esse portionem residuam sanguinis rarefacti, intra columnas remanentis, cui in qualibet diastole novus succedit. Humidum primigenium autem est chylosa illa seu lactea sanguinis pars, omnes totius corporis partes nutrienda, quæ si deficiat, omnes partes marcescunt, tandemque emoriuntur, ut in hectica videmus.

§. 21. Videndum porrò, quid sanguini in pulmonibus accidat, quorum substantiam spumofam vel spongiosam esse notum est, siquidem juxta MALPIGHIIUM & WILLISIIUM ex innumera cellularum congerie consistit, ut vasa sanguifera suffulcianur, & aër per inspirationem attractus (sit venia verbo) ibidem

dem recondi & cum sanguine misceri queat, cujus sal nitrosum non solum, ut jam ante dictum, colorem sanguinis exaltat, sed eum etiam ita disponit, ut in sinistro ventriculo majori cum impetu effervescat. Neque tamen dubitandum, quin fuliginosa quædam effluvia per expirationem è pulmonibus excludantur, & in statu morbofo per hanc viam miasmata fermentativa adstantibus facilè communicentur, similem turbationem in ipsorum sanguine excitantia.

§. 22. Habent se pulmones hoc in negotio merè passivè, quatenus in inspiratione ab aëre inflantur, & sic distenduntur, in expiratione autem à diaphragmate compressi iterum collabuntur. Præcipuum verò respirationis organum dicimus esse diaphragma, quod cum musculus sit, hoc cum aliis etiam commune habet, ut motui dictum sit. Quandoquidem à spiritibus animalibus inflatum costas, & abdominis musculos cedere cogit, qui ambientem aërem eò ipsò momentò ita premunt, ut per asperam arteriam ingrediatur, & sic fit inspiratio, quatenus omnis motus fit in circulum. Verùm cum aëris gravitas obstat, thoraci & abdomini plus solito elevato resistat, ipsum tandem diaphragma iterum relaxatur à sua tensione & insimul aër in pulmo-

24 *Instit. Medicinæ Lib. I. Cap. III.*

nibus ab illa pressione regreditur, sicque fit expirationis.

§. 23. Itaque sanguis in sinistro cordis ventriculo rarefactus arteriam magnam ingreditur, per cujus ramos & superioribus & interioribus corporis partibus dispensatur. Et ne à corde remotus facilè abeat in coagulum, videtur in liene nova ipsi accedere vis fermentativa, partim à spiritibus animalibus copiosius eò affluentibus, partim à particulis sanguinis in angustissimis hujus visceris interstitiis remanentibus. Si enim ipsius lienis fabricam inspiciamus, illum ex innumeris vasorum filamentis conflatum esse apparet, fortè nullum alium ob usum, quàm ut sanguinis mixtioni accuratiori inserviant, id quod morbi splenetici vulgò dicti magis magisque confirmant. Atque adeò non possumus non, quin veteres aliosque hic erroris convincamus, qui vel humoris melancholici secretionem in liene fieri, vel fermentum aliquod esurinum ventriculo ab eo afflari statuerunt.

§. 24. Cùm etiam sanguis multas particulas aquosas contineat, in quibus salinæ facilè dissolvuntur, & illæ his pro vehiculo inserviant, solet natura serosam istam portionem sanguinis hic inde deponere, idque minimarum glandularum tubulis excretoriis prædita-

rum
perficie
piratione
feri pot
quas Al
monstr
alvinis
bus,
alvus a
rantur
gregat
dicent
§.
BAR
GW
per
culi
guis
neque
pium
cretic
nosa
quæ
tur.

rum

rum beneficio , inde sudores ex corporis superficie promanantes & ipsa insensibilis transpiratio ortum ducunt : exigua quoque hujus feri portio è glandulis miliaribus intestinorum , quas Anatomicus Regius DU VERNEY demonstrat , effunditur , pro diluendis fœcibus alvinis , quæ si aliò transfertur , ut in sudatoribus , sputatoribus . aliisque observare licet , alvus adstricta redditur , & fæces valdè indurantur : maxima autem pars feri in renibus segregatur , & urinam constituit , de quibus nunc dicendum.

§. 25. Horum fabrica prius addisci debet ex BARTHOLINO , vel notis ad VESLINGIUM , ad mentem BELLINI ; sic enim reperies tubulos adeò angustos una cum carunculis parenchyma renum constituentes , ut sanguis per arterias emulgentes eò delatus transire nequeat , sed serosæ saltem partes ab illis recipiantur , & in pelvim exstillent , quarum secretio promovetur à Tinctura lixiviosa sive urinosa , qua jam tum renes imprægnati sunt , quæ tinctura proprii fermenti nomen meretur.

CAPUT QUARTUM.

De Spiritibus.

§. I.

Spiritus in corpore nostro est corpus volatile; sola enim subtilitas sufficit ad esse spiritum.

§. 2. Estque duplex vitalis & animalis.

§. 3. Vitalis nihil aliud est, quàm sanguinis pars subtilior, adeoque recte anima corporis vocatur, utpote, quæ juxta sacrum codicem est in sanguine, de cujus generatione præcedenti capite egimus, & plura capite de temperamenti dicturi sumus.

§. 4. Spiritus animalis in eo differt à vitali, quòd non sub forma sanguinis, sed sub forma auræ insensibilis incedat, adeoque gradu subtilitatis ab eo differt, & generatur in ipso cerebro, beneficio porulorum plexus choroidei, per quos in ipsos cerebri ventriculos exstillat. Modum generandi suppeditat nobis acutissimus **CARTESIUS**. Considerandum est, inquit, vividiores & subtiliores omnes partes sanguinis quas calor in corde rarefecit, ingredi indefinenter & maxima cum copia cavitates cerebri. Ideò autem
eà

edè potius commeant, quàm aliò, quòd omnis sanguis, qui è corde egreditur per magnam arteriam, dirigat suum cursum rectâ linéâ in eum locum; & cum non possit totus ingredi, quia via valde angustæ sunt, partes ejus magis agitatæ & subtiliores transeunt solæ, dum reliquæ sese diffundunt per omnes corporis partes. Hæ autem partes sanguinis subtilissimæ componunt spiritus animales, nec eum in finem ulla alia egent mutatione in cerebro, nisi quòd ibi separentur ab aliis sanguinis partibus minus subtilibus. Nam quos hic spiritus nomino, nil nisi corpora sunt, & aliam nullam habent proprietatem, nisi quòd sint corpora tenuissima & quæ moventur celerrimè instar partium flammæ ex face exeuntis. Hucusque ille. Neque tamen dubitandum est, quin multæ partes crassiores unâ cum hisce subtilioribus ascendant, quæ partim nutritioni impenduntur, partim per vasa lymphatica revehuntur, partim etiam ad basin narium & palatum deponuntur. Liquoris vitalis usum dicimus esse conservare sanguinis circulationem & calorem suppeditare, Spiritus autem animales præsent motui & sensui, & pondus addunt omnibus totius corporis partibus bene dispositis.

§. 5. Alii dicunt quatuor esse spiritus, Naturalem, animale, vitalem & genitalem: Naturalem residere in ventriculo & hepate, vitalem

28 *Instit. Medicinæ Lib. I. Cap. IV.*

talem in corde, animale in cerebro, & genitalem in testibus. Verum cum hæc divisio falsa nitatur hypothefi & entia non sint multiplicanda præter necessitatem, in unicâ hâc divisione spirituum meritò acquiescimus.

§. 6. Et cum sensus spirituum animalium & nervorum ope exerçantur, etiam de his quædam dicenda veniunt: dividuntur autem vulgò in externos & internos; externorum dicunt esse quinque, internorum tres.

§. 7. Tria autem in sensibus externis præcipuè notanda sunt: Receptio simplex, perceptio, & iudicium, quæ duo posteriora immediate spectant ad animam. Receptio merè organica est, huiusque intuitu dicere possumus unum saltem dari sensum externum, nempe sensum tactus, quia omnis receptio fit per contactum.

§. 8. Visus est sensus externus, quando ab objecto visibili radii luminæ reflexi incidunt in oculum, ejusque tunicam in fundo oculi sitam, quæ retina vocatur, estque expansio nervea, certo afficiunt pulsu contactu vel motu, quæ impressio ope nervorum opticorum & spirituum animalium illos irradiantium delata ad sensorium commune ab anima percipitur,

tur, eaque nunc de objecti conditione iudicium fert, & sic videre dicitur.

§. 9. Auditus fit, quando aër percussus motum talem distinctè imprimit auditus organo, ex membrana tympano, tribus ossiculis, & nervo auditorio constanti, ad quod tamen negotium reliquus apparatus & elegans totius auris structura requiritur.

§. 10. Olfactus fit, quando effluvia odorifera mediante aëre impetum faciunt in tunicam nerveam narium.

§. 11. In Gustu filamenta nervea linguae tanguntur & pulsantur à corpusculis, plus minus rigidis, salivæ innatantibus, & fibrarum interstitia divellentibus.

§. 12. In Tactu rete illud mirabile cutis afficitur ab Objecto tangibili, & quod levis pruritus & titillatio est in cute nervea, hoc est gratus sapor in lingua, & placidus sonus in aure.

§. 13. Sensus interni sunt, sensus communis, phantasia & memoria. Sensus communis vel potius sensorium commune est glandula pinealis. Phantasia est certa spirituum animalium radiatio super glandulam pinealem. Vel quando mens utitur spiritibus animalibus, ut objectum absens tanquam præsens consideret. Memoria consistit in impressione vestigiorum
in

30 *Instit. Medicinæ Lib. I. Cap. IV.*

in cerebrum, quæ spiritus animales in ea incidentes eandem cursus formam recipere faciunt, & sic eadem ideæ in mente iterum producuntur.

§. 14. Sensuum tam externorum quam internorum Affectiones sunt somnus & vigiliæ: Somnus fit, quando cerebrum blandè subidet, ejusque pori plus connivent quam patent, omnesque fermentationes comparativè loquendo debiliores sunt.

§. 15. Status vigiliarum est, quando cerebrum cum toto systemate nervino valdè inflatur, omnesque fermentationes fortiores sunt.

§. 16. Et quia generationis negotium per liquorem vitalem & animale omnium optimè explicari potest, spiritum genitalem tanquam diversum ab his non concipimus, sed ope fermenti seminalis in testibus phœnomena in quantum hîc licet explicare conamur.

§. 17. Generatur autem semen nonnisi apparentibus jam annis pubertatis, quia tunc testes nacti sunt poros magis stables, quos certa materia primi elementi, ut cum Acutissimo DN. CRAAN loquamur, permeat, certasque sanguinis particulas eò rapiens, fermentum istud seminale producit, quod liquoris genitales

nitalis è sanguine secretionem instituit, concurrente artificiosa ista vasorum seminalium structura, cui post in testibus spiritus animales fecunditatem addere videntur.

§. 18. Emittitur itaque pro conceptione futura semen ab utroque sexu, quæ confusa fermentationem juxta leges, ab ipso Deo in primo illo mandato crescite & multiplicamini præscriptas, instituunt, hacque actione aliquot dierum spatio subtilior sanguinis pars in punctum rubicundum saliens [sanguinem] mutatur, dum interea, prout in quavis fermentatione id fieri solet, partes crassæ & viscidiores à centro versus ambitum recedunt, & parenchyma cordis nec non vasa sanguifera & ipsas membranas constituunt, quæ fœtum in utero cingunt & humorem lacteum continent.

§. 19. Sed quid de generatione ex ovis statuendum? Hæc Neotericorum opinio facile cum veterum sententia conciliari potest. Quid enim ovum aliud, quàm albumen cum vitello peculiari membrana inclusum? ut hâc ratione vesiculæ seminales in testibus muliebribus seu ovario nil nisi ova sint, quorum unum [non raro etiam plura] in coitu ab aura feminali virili afflatum fermentare incipit, ut paucorum dierum spatio omnium ferè partium rudimenta deli-

32 *Instit. Medicinæ Lib. I. Cap. IV.*

delineentur. Quæ partium dispositio nunc parenti nunc matri similior, prout nunc auræ seminalis virilis, nunc liquor genitalis muliebri in illa effervescencia prædominium obtinet.

§. 20. Materia autem ex qua partes corporis foetus formantur, nec semen est, nec sanguis menstruus: sed lac vel chylus, qui eodem tempore copiosius per glandulas uteri transcolatur tum pro foetus incremento, tum etiam pro ejus nutritione.

§. 21. Absurdum equidem esset, velle statuere foetum sanguine materno nutriri, cum tanta apud omnes sit sanguinis aversio, ut nemo unquam eum appetat. Adeoque rationi magis congruum videtur non solum, sed ipsa etiam experientia testatur, foetum per os lacte nutriri, & liquorem illum cui innatat, maximam partem lac esse.

§. 22. Quoniam etiam sanguis in foetu non per pulmones circulatur, prout apud Anatomicos videre est, nequaquam dici potest, foetum in utero respirare, cum frequentius observatum sit, pulmones foetus, lucem nondum experti, nunquam fuisse dilatatos.

§. 23. Quæritur etiam, utrum duæ vel tres sint membranæ foetum involventes? Resp. Si duplicaturam membranæ chorion dictæ admittamus,

mittamus, tertia allantoides nempe sub hac comprehenditur, adeoque saltem duæ sunt, Chorion & Amnios.

CAPUT QUINTUM.

De Partibus Corporis Humani.

§. 1.

Machina humana ex variis componitur partibus, quæ nec ejusdem sunt texturæ, nec iisdem functionibus destinantur. Definitur autem pars, quæ cum aliis totum componit.

§. 2. Partes sunt vel insensibiles vel sensibiles, cujus divisionis fundamenta apud HIPPOCRATEM lib. de veteri Medicina habentur, quando dicit, multas partes in corpore nostro esse inconspicuas.

§. 3. Insensibiles partes adeò exiguæ sunt, ut sensus nostros fugiant & solâ ratione percipiantur, unde intelligibiles vocantur, per has spiritus animales, nec non omnes sanguinis & Medicamentorum qualitates optimè explicantur.

§. 4. Sensibiles sunt, quæ ex insensibilibus componuntur & sensus incurrunt, suntque contiguæ, non continuæ.

§. 5. Porro partes sunt vel spermaticæ vel sanguinæ; similes vel dissimiles; Organicæ vel Inorganicæ; Principes vel minùs principes: Quæ divisiones vel falsa nituntur hypothesi, qualis est illa in spermaticas & sanguineas. Vel non usque adeò sunt necessariæ, & sæpius de principatu contenditur, ubi nulla pars præ alia prærogativam habet.

CAPUT SEXTUM.

De Temperamentis & Nutritione.

§. 1.

Temperamentum est Qualitas ex mutua actione potentiorum salium sanguinis, nec non ex filamentorum partium solidarum dispositione orta. Vel est certa quædam corporis dispositio à sanguinis mixtione & fibrarum textura dependens.

§. 2. Temperatum illud corpus vocatur, in cuius sanguine proportionatus particularum eum constituentium ordo reperitur, ut propter eam nulla qualitas excedat. Hinc palam fit, quid de temperamento ad pondus sit sentiendum, quod rara est avis & fortè nunquam extitit, quin
potius

De Temperam. & Nutritione. 35

potius omne temperamentum erit temperamentum ad iustitiam.

§. 3. Dividitur vulgò Temperamentum in calidum & humidum, calidum & siccum, frigidum & humidum, frigidum & siccum. Vel juxta humores in schola Galeni natos & enutritos, in Sanguineum, Cholericum, Phlegmaticum & Melancholicum. Vel secundum Astrorum influxum in Solare, Lunare, Joviale, Martiale, Saturninum, Mercuriale & Venereum.

§. 4. Diximus autem in definitione, Temperamenta potissimum à sanguine, hoc est liquore vitali & animali dependere, cujus natura facilius à nobis cognoscitur, si attendamus, massam illam sanguineam ex indefinitis particulis constare indefinitæ figuræ, motus & magnitudinis. Quod si hic numerus ex tot constet particulis salinis, acidis, guminosis, aqueis, insipidis & aliis, quot requiruntur ad sanguinis temperiem legitimam, tunc demum sanguis audit bene constitutus. Eædem particulæ aliter atque aliter figuratæ & diversâ magnitudine præditæ variis suis extremitatibus & eminentiis varios poros, variaque interstitia efformant, ut materia mundi subtilissima nunc parcius nunc copiosius, nunc citius nunc tardius per ea fluere necessitetur, unde etiam ipse sanguis nunc velocius exagitur, unde in corpore temperamen-

36 *Instit. Medicinæ Lib. 1. Cap. VI.*

tum calidum exsurgit ; nunc verò segnius movetur , unde temperamentum frigidum ortum suum habet.

§. 5. Observari etiam velim filamenta partium solidarum ab humoribus præterfluentibus tremulò semper cieri motu , ad quos motus mens non attendit , quia de consuetis non iudicat. Quòd si motus iste tremulus intendatur , valdeque augeatur ab humoribus rapidò motu impetum facientibus , tunc demùm dicimur incalescere. Sin verò motus iste tremulus impediatur , tum frigus percipimus.

§. 6. Ex quibus nunc facilè deduci potest , unde diversa oriantur temperamenta. Si enim v. g. particulæ tenuiores sulphureæ & valde fermentescibiles in sanguine prædominium obtineant , in his magnus erit calor , pulsus vehementior , somnus brevior , facies cum virore pallida , qualem Judæi habere solent. Et qui talem sanguinem habent , dicuntur esse temperamenti Cholericæ vel Biliosi ; quòd si verò particulæ aquosæ , crassiores & crudiores reliquas superent , oritur inde temperamentum Phlegmaticum , & qui tali præditi sunt , sæpissimè sputant , facilè frigent , sunt somnolenti & ingenii tardioris , habitus corporis mollis est , cum exiguis vasis sanguiferis. Tandem si particulæ viscidæ intermixtis salinis acidis fixis præ aliis in sanguine

De Temperam. & Nutritione. 37

guine caput extollant, temperamentum inde exortum vocatur Melancholicum.

§. 7. Enimverò quia istæ denominationes fundamentum suum non tam in ratione, quàm in testimonio sensuum & in relatione ad alia corpora habent, insuper qualitates istæ non primæ sed omnium infimæ & ultimæ sunt, tota hæc doctrina infirmò videtur stare talo, & fortè rectiùs & meliùs temperamenta dividi possent in Acidum, Salsum, Aquosum, fixum, volatile &c.

§. 8. Pari facilitate alterum fundamentum concuti potest, dum Veteres juxta quatuor humores ex quibus sanguinem componi putant, temperamenta denominant. Nunquam enim hæcenus solidè probari poterit, humores istos sanguini bene disposito formaliter inesse, & experimentum illud in sanguine per venæsectionem instituto anile est. Positò enim sanguinem in diversos tunc præcipitari humores, nequaquam tamen inde concludere licebit, eos antea tali sub facie sanguini inexistisse, quia hîc sanguis non amplius bene dispositus est, dum a volanti- bus statim particulis volatilibus & aëre externò impetum in eum faciente valdè quoad ordinem & mixtionem particularum turbatur. Et quamvis hoc inficias ire nolim, sanguini inesse moleculas aquosas, particulas biliosas, aliasque

38 *Instit. Medicinæ Lib. I. Cap. VI.*

omnes tamen inter se invicem ita mixtæ sunt, ut bilis quâ bilis, phlegma quâ phlegma, nunquam in statu naturali ostendi possint, adeoque si insunt sanguini, insunt materialiter, non formaliter.

§. 9. Alteram causam efficientem temperamentorum diximus esse texturam & dispositionem fibrillarum: hæ enim prout plus minus subtiles, tensæ, laxæ, vel mobiles, impressiones & motus ipsis illatos non parùm modificant, unde variæ oriuntur idiosyncrasia, & quædam corpora nunc faciliùs, nunc difficiliùs motibus auscultant. Accedit hæreditarius quidam character, qui in eo potissimùm consistit, quòd quoties similis motus his vel illis organis imprimitur, qualis impressus est olim in utero à matre, toties eadem sequantur cogitationes, & vice versâ, donec longâ consuetudine, continuo studio & vi quasi illa dispositio deleatur. Hinc est quòd multi non possint ferre caseum, feles, quodque tam variæ Antipathia & Sympathia etiam in microcosmo quotidie exoriantur.

§. 10. Neque omni caret ratione ipsa etiam sydera diversis suis aspectibus, conjunctionibus, oppositionibus ad hujus vel illius temperamentum mutationem & productionem quid conferre posse. Quis enim non videt cerevisiam hòc vel illò anni tempore citiùs acescere, quàm aliò?

Simili

Simili fortè agendi modò iste influxus syderum fermentationem illam liquorum genitalium ita modificare potest, ut alia oriatur qualitas, quàm si fermentatio hæc juxta ordinarias leges esset & inchoata & absoluta. Nec omnia illa vana sunt & superstitiosa, quæ de themate natalitio aliàs dici solent, modò à nimia credulitate, superstitione gentili & aliis suavioribus insomniis nobis sedulò caveamus.

§. 11. Et quia temperamenta maximam partem à corporibus fluidis dependent, hinc variis vicissitudinibus & mutationibus sunt obnoxia, & facilè secundum ætatem, anni tempora, & regionum diversitatem mutari possunt. Attamen frequentior & notabilis aliqua mutatio quatuor præsertim ætatis nostræ terminis observatur. Nempe in infantia, quæ ad annum 7. & 14. se extendit. In adolescentia, quæ annò 25. & 35. terminatur. In ætate media, quæ durat ad annum quinquagesimum, & in senectute, quæ ad finem vitæ usque extenditur, sub se continens viridem, mediam & decrepitam.

§. 12. Restat, ut doceamus, quomodo machina corporis nostri non solùm augeatur, sed quomodo etiam in tali statu conservetur, unde de augmentatione & nutritione quædam dicenda veniunt. Ubi concipere debemus, quòd

40 *Instit. Medicinæ Lib. I. Cap. VI.*

omnes arteriæ, eò ipso momento, quò intumescunt, poros magis patulos nanciscantur, per quos tunc sanguinis partes chylosæ unà cum multis aquosis in tubulos partium solidarum ingrediuntur, quarum aliquæ superficierum suarum similitudine partibus facilè adhærent, sicque & nutriunt & augent. Quædam verò præ aliis magis volatiles & celerius agitæ per insensibilem illam transpirationem tenues abeunt in auras. Maxima verò pars horum humorum circulantium per vasa lymphatica vigorem jam nacta à spiritibus animalibus, alacriter cordi iterum advehitur & sanguini denudò confunditur.

§. 13. Quare autem in juventute crescamus, in senectute decrescamus: Quare etiam nunc pinguescamus, nunc iterum marcescamus, hoc ex antedictis pari evidentia colligi potest. Nam quia fibræ partes solidas componentes in annis juvenilibus molliores sunt, hinc à se invicem recedunt & ampliores tubulos efformant, ut lactea illa sanguinis pars affluat, pluresque particulæ ob superficiei similitudinem juxta illarum radices quiescant, quàm fuere expiratæ, hinc non solum tunc nutrimur, sed etiam augemur. Etsi plures partes ramosæ & pinguiorres interstitia illa musculorum, aliaque subcutanea repleant, insimul pinguescimus. Verùm
si fibræ

De Temperam. & Nutritione. 41

si fibræ duriores fiant, tubulique & pori valde angustentur, nec commodè dilatari possint, insuper superficies fibrarum nutriendarum atteratur, varieque mutetur, etiam succus nutritius nec satis commodè, nec satis largiter apponi potest, inde partes marcescunt & corpus nostrum paulatim senescit.

§. 14. Verum enim verò multis hoc paradoxum videtur, quòd quasdam sanguinis particulas, non verò sanguinem sub forma sanguinis juxta communem & receptam sententiam nutrire statuamus. Nullus autem dubito, quin si rationes ex æquo ponderentur, opinionis hujus veritas & evidentia facilè ostendi possit. Sciendum itaque est, sanguinem ex indefinitis constare particulis, non, ut per illas tot diversi generis partibus nutriendis aptus reddatur, sed ut vitalis illa fermentatio & itus in orbem conservetur, sine quibus nec sanguinis depuratio, nec corporis nutritio præstari posset; & si sanguis sub forma sanguinis nutriret, partes, quæ illis sanguineæ audiunt, brevi in immensam excrescerent molem, quia copiosissimò scatent succo nutritiò: ipsi etiam pulmones, quos sanguis largissimè alluit, valde pinguescerent; accedit alia insuper ratio majoris ponderis & reboris, dum videmus, quod sanguis nonnisi intra vasa sua fluidus maneat, & quamprimum extravasa-

42 *Instit. Medicinæ Lib. I. Cap. VII.*

tur, ab it in cruorem & in orbem redire nescit : neque instantia illa magni videtur esse momenti, quâ distinguunt inter extravasationem sanguinis naturalem & præternaturalem, quia omnis extravasatio sanguinis sub forma sanguinis est præternaturalis, neque sanguis naturaliter extravasatus [modò hoc unquam fieret] post extravasationem magis fluidus manet, quàm si præternaturaliter extravasetur, uterque enim extravasatur, siue fiat nunc naturaliter, siue præternaturaliter. Quòd si ad experimenta confugere velimus, res hæc fiet clarior. Cui enim bono quæso tanta lactis copia sanguini inesset, quæ facilè etiam ad oculum ostendi potest institutâ saltem sanguinis præcipitatione liquore ad id negotium satis apto, si sanguis qua sanguis nutriret?

CAPUT SEPTIMUM.

De Sanitate.

§. I.

Sanitas consistit in actionum integritate, quæ sub ordine particularum sanguinem constituentium, nec non legitimâ partium conformatione.

matione dependet. Vel describi potest ad mentem Cl. MOEBII, quòd sit potentia naturalis partium omnium corporis humani, præsertim sanguinis & liquorum inde dependentium, actiones, quæ secundum naturam sunt, exercendi.

§. 2. Causæ sanitatis sunt sanguis dans calorem & vitam, spiritus animales vigorem ad-dentes, & legitima cujusque partis structura. Tantùm.

INSTITUTIONUM
 MEDICINÆ
 LIBER SECUNDUS.
 S I V E
 PARS PATHOLOGICA.

CAPUT PRIMUM.

De Morbis.

§. I.

INSTITUTIONISTÆ solent in hac parte tria potissimum describere, Morbum, Symptoma, & Causam morbi, eaque distinctè tradere, quod fortè magis curiosum quàm utile est. Si enim omne illud, quod hominem affligit,

git, sit morbus, quod HIPPOCRATES vult; quid quaeso opus est, ut tantô cum studiô distinguamus ea, quæ in se invicem non rarò commutantur? Et si morbum sequitur symptoma, morbus respectu symptomatis habet rationem causæ, symptoma verò est productum morbosum, imò ipse morbus. Quod si symptomatis detur symptoma, hoc erit prioris ceu morbi productum; neque video cur tantam hic velimus difficultatem & remoram nobis objicere, cum tota illa terminorum turba nihil ad ægro-
tantis conferat Salutem.

§. 2. Morbus est vitiosa partium corporis humani dispositio: vel earundem texturæ convenientis læsio, eas actionibus in œconomia animali edendis ineptas reddens. Si enim fanitas in convenienti illa consistit textura, morbi in eadem à statu suo deturbata quærendi erunt. Neque movet nos, quòd alii morbum per affectum præter naturam, alii per substantiam, per quantitatem alii, quidam verò per impotentiam definiant: ipsam enim rationem formalem morbi his terminis non exprimunt, vel causam cum ipso effectu confundunt.

§. 3. Morbi dividuntur in morbos Intemperiei, Morbos conformationis, & morbos solutæ unitatis. Alii cum HIPPOCRATE volunt, omnes morbos esse morbos solutæ unitatis,

46 *Instit. Medicinæ Lib. II. Cap. I.*

tis, & posse vocari ulcera. *Vide HIPPOCRATIS l. d. fracturis.*

§. 4. Morbi Intemperiei propriè & primariò sunt in sanguine & succis à sanguine dependentibus, secundariò verò in partibus solidis, & consunt in ordinis particularum sanguinem componentium turbatione, earundemque figuræ, magnitudinis & motus mutatione, unde partes antea inconspicuæ fiunt conspicuæ, & cum potentiores valdeque efficaces sint, varias producant Intemperies, quæ sunt Salsæ, Acidæ, Austæræ, Amaræ, Pituitosæ, Biliosæ, Melancholicæ, viscidæ, malignæ, contagiosæ, frigidæ, calidæ, siccæ, humidæ &c.

§. 5. Quæ de Intemperie sine materia hic dici solent, nunc omittuntur, cum talis non detur in rerum Natura.

§. 6. Et cum omnia phænomena, in quocunque etiam appareant morbo, ad has intemperies referri, & per eas explicari possint, decantatam illam morborum divisionem in morbos Intemperiei & morbos totius substantiæ, ceu inutilem & philosopho indignam rejicimus. Quid enim quæso morbus totius substantiæ vel qualitatis occultæ stante hac divisione aliud erit, quam morbus quem curare intendo, sed quid sit & quæ ejus sit causa ignoro? Quod si venena assumpta in corpore nostro similes excitent
turbas,

turbas, hocque corrodendo, exedendo & sanguinis mixtionem turbando, unde variæ humorum fiunt præcipitationes, concretiones & secretiones, & stupenda inde prodeunt phænomena, quid opus est, ut in morbis malignis intellectui nostro limites ponamus, ubi eadem salis maligni plus minus volatilis, ætherem plus minus à naturali & sanguini nostro amico degenerem inferentis, vis & efficacia deprehenditur, & omnia symptomata æquè facile per motum, figuram & magnitudinem particularum salia illa componentium, explicari possunt? Plura huc facientia dicentur *l. 5. de medicamentorum qualitatibus.*

§. 7. Morbi Conformationis consistunt vel in quantitate vitiosa secundum numerum & magnitudinem, vel in qualitate vitiosa secundum figuram in longitudine & superficie.

§. 8. In Morbis Compositionis Situs vel Connexionis fit mutatio.

§. 9. In Morbis solutæ unitatis continuitas in sensus incurrens potissimum attenditur, quæ si solvatur in parte molli à re scindente, fit vulnus: Sin verò solutio fiat ab humore acri & corrosivo, fit ulcus. Quod si continui solutio fiat in parte dura, vocatur fractura. Sin ab humore corrodatur, vocatur caries. Quod si pars aliqua à re
con-

contundente lædatur, plaga illa vocatur contusio, vulgo gequetscher.

CAPUT SECUNDUM.

De Accidentalibus Morborum Differentiis.

§. I.

Morbus est vel congruus, ut variolæ in infante, febris tertiana in juvene: Vel incongruus, ut iidem morbi in Sene. Hæc divisio ad præfagii certitudinem quid confert, quia morbi incongrui plus alunt periculi, quàm morbi congrui.

§. 2. Porrò dividuntur morbi in Morbos Idiopathicos sive per essentiam, & morbos Sympathicos sive per consensum. Morbi per essentiam sunt, ubi jam causa in parte affecta semper præsens est; Morbi per consensum fiunt, quando causa aliunde transmittitur, hique si diutius durent, solent non rarò etiam fieri essentielles.

§. 3. Consensus ille partium juxta GALENUM consistit in continuitate, in familiaritate, quæ est inter partes ad unum opus destinatas, & in

vicinitate. Hinc admirandus est consensus inter nervos & partes membranofas, uterum, intestina, ventriculum, diaphragma, cerebrum & meninges. Et cum spiritus animales habeant rationem corporis continui, ipsorum ope impressiones in momento quasi toti corpori communicari queunt, quod à rebus fœtidis, graveolentibus & urinosis aliisque fieri quotidie videmus. Hinc non ampliùs explicatu est difficile, unde in nephritide vomitus, nausea, anorexia & colica: In passione hysterica vomitus, respirandi difficultas & motus convulsivi: In lumbricis intestinorum Epilepsia: In dysenteria singultus & difficultas deglutiendi: In Colica icterus, & in alijs alia symptomata oriantur. Plurà qui velit, legat *caput septimum in SENNERTI paralipomenis ad Institut. p. m. 39.*

§. 4. Dividuntur etiam morbi in morbos Epidemicos, quales sunt febres malignæ, angina maligna, pleuritis maligna, catarrhi ferini & alia. Et in Endemicos, quales sunt Strumæ, Scrophulæ, Scorbutus, Phthisis.

§. 5. Tandem morbi sunt vel chronici, diutius durantes: vel acuti, citò, sed non citra periculum, ad finem tendentes, quales sunt Apoplexia, phrenitis, peripneumonia, pleuritis, angina, Passio Iliaca, omnesque Inflammationes Erysipelatosæ, febres malignæ, ardens, pe-

D

techia-

techialis, Ungarica, variolæ, morbilli, pestis & alia.

§. 6. His morborum differentiis addunt authores adhuc alias, dum ipsis morbus est vel simplex vel compositus: Universalis vel particularis, vernalis, æstivus, autumnalis, hybernus, hæreditarius intermittens, parvus, magnus, legitimus, nothus, benignus, malignus.

CAPUT TERTIUM.

De Morborum Temporibus.

§. I.

Morbi Acuti & paroxysmi febrium intermittentium sua habent tempora. Nascuntur, adolescunt & tandem senescunt, vel percurrunt quatuor tempora, principium, augmentum, statum & declinationem, quæ tamen tempora in morbis malignis non semper distingui possunt, qui valde infidi sunt, & non rarò sua tempora æqualiter percurrunt.

§. 2. Diversitas horum temporum dependet ab effervescentiæ & turbationis sanguinis gradibus, vel potius à majori vel minori lucta materiæ subtilis peregrinæ cum materia ætherea natu-

De Morborum Temporibus. 51

naturæ sanguinis amicâ, & in statu naturali
eum permeare solita.

CAPUT QUARTUM.

De Causis Morborum.

§. 1.

Causa morbi alia est proxima, alia remota.
Alia conjuncta seu continens. Alia Antecedens, quæ tandem fit proxima. Alia procatartica, quæ antecedentem movet, ut fiat causa proxima.

§. 2. Morborum causæ sunt sex res non naturales, Plethora & Cacochymia.

§. 3. Sex res non naturales sunt Aër, cibus & potus, somnus & vigiliæ, motus & quies, excreta & retenta, Animi pathemata. Dicuntur res non naturales, quia corpus non constituunt, nec res naturales vocari possunt. Neque legitimè administratæ illud lædunt, unde nec præternaturales dicendæ. At, quia corpus sine illis conservari nequit, & si in earum administratione Error aliquis committatur, corpus nostrum facilè ab illis læditur, vocantur Non naturales.

52 *Instit. Medicinæ Lib. II. Cap. VI.*

§. 4. Et quia aëri innatamus, non solum facile subit poros corporis nostri foris intus spectantes, sed etiam in inspiratione per canalem satis patulum corpus ingreditur, & sanguinem variè afficit.

§. 5. Definitur quòd sit Corpus valdè rarum, fluidum & pellucidum, ex particulis tertii Elementi congestum, quæ tamen adeò tenues & à se mutuo disjunctæ sunt, ut quibuslibet motibus globulorum cœlestium obsequantur.

§. 6. Aër itaque bene dispositus, & sale illò universali benignè imprægnatus, valdè amicus est Naturæ nostræ, fermentationem vitalem conservando, & nimiam humorum turgescentiam temperando. Quod si secundum omnes dimensiones exagitatus corpus nostrum subeat, sanguinem vario motu ciet, particulas conjunctas dissociat, poros reddit valdè patulos, ut subtiliores sanguinis particulae quâ data porta avolent, & harum respectu corpora nostra æstate possint dici frigidiora. Hinc variæ febres continuæ oriuntur, & viscerum fermenta valdè enervantur, ut appetitus non solum langueat, sed & reliquæ operationes segnius edantur.

§. 7. Sin verò Aër, secundum totam suam massam ad lineam rectam moveatur, vel quocunque modo sensum frigoris in nobis producat, non solum insensibilis illa humorum transpiratio

tio suffi-
latitias
pullaria
variaque
tiones,
affectus
facta di-
tubulos
res, ca-
§. 8
particu-
tativæ
perdun-
culatu-
gland-
sputa-
tur.
sale q
feriora
corrodi-
humori-
cendo
tuffi ali-
poribus
§.
effluvi-
quæ p
inferi-

tio sufflaminatur, sed ipsius etiam sanguinis volatilitas impeditur, ut sanguis intra vascula capillaria concentratus facile in coagulum abeat, variasque pariat obstructions, unde inflammationes, ophthalmiæ, anginæ, pleuritides & alii affectus oriuntur; vel lymphæ à frigore crassior facta dissipatis particulis balsamicis acescit, & tubulos in partibus solidis obstruit, hinc tumores, catarrhi, aliaque mala prodeunt.

§. 8. Quod si aër ex multis aquosis constet particulis, easque sanguini suppeditet, fermentativæ ejus partes mirum quantum de sua deperdunt efficacia, unde sanguis & segnius circulator, & plures partes aquosæ vel serosæ in glandulas hinc inde deponuntur, & diarrhœa, sputatio frequens, Epiphora aliaque producuntur. Sæpius tamen aër salinâ pollet qualitate à sale quodam, certis anni temporibus ad hæc inferiora transmissio, quò labia non solum & nares corrodit, sed sanguinem præcipitando variasque humorum secretiones & concretiones producendo viam sternit ad febres catarrhales cum tussi aliisque symptomatibus, certis anni temporibus nonnullis naturis valdè consuetas.

§. 9. Varietatem illam nanciscitur Aër ab effluviis telluris, maris, aliorumque corporum, quæ pro variâ solis aliorumque Siderum in hæc inferiora & fortè etiam in ignem subterraneum

54 *Instit. Medicinæ Lib. II. Cap. IV.*

dominio nunc parcius nunc copiosius è terra, mari, aliisque corporibus exspirant, & in aëra vehuntur atque à sole Hemisphærio nostro nunc viciniore nunc ab eo remotiori plus minus versus terram iterum premuntur. Neque absurdum videtur, & planetas certis suis aspectibus cooperari, ita ut quoties iidem appareant aspectus, quales sub themate natalitio fuere, toties non possit non insignis mutatio in istius subjecti sanguine excitari, quod à posteriori facile probari potest.

§. 10. Posse autem quasdam aëris particulas corporis texturam alterare & penitus destrui, nemo inficiabitur. Sic ferrum aëri expositum rubiginem contrahit, chelys chorda ab aëre pluvioso ita intumescit ut rumpatur, & si ingens pondus chordæ appendatur, in tantum in aëre abbreviatur intumescendo, ut pondus illud ad certam distantiam simul attollatur. Quod si Aër tantam habet vim, quid in nostro fiet corpore, cujus plurimæ partes adeò molles flexiles & dissolubiles sunt, ut cuius impressioni facile auscultent?

§. 11. Hæc verò quæ de aëre diximus, tum de universali, tum de particulari & privato intelligi debent, inter quos tanta sæpius est diversitas, ut contrarios edant effectus. Sic vivimus non rarò in aëre libero pro voto & citra ullum

ullum aliquod sanitatis dispendium, sed si postmodum domi lateamus, sanguis ab aëre privato, multa effluvia uliginosa & vappida inferente, variè corrumpitur & morbis fores pandit. Contra si aër privatus bene sit dispositus, vivimus domi sani & vegeti, quamprimùm verò in publicum prodimus, corripimur ex insidiis morbosus insultibus. Hinc etiam est, quare vulnera in nonnullis locis facilius, difficilius autem in aliis sapentur, & quare phthisicis aëris mutationem commendemus.

CAPUT QUINTUM.

De Cibo & Potu.

§. 1.

Cibus morborum ferax est, si error aliquis committatur in quantitate qualitate & modo sumendi, Vel si sanguinis nostri mixtioni & motui contrarietur. Siquidem sanguis assumptorum sequitur mixtionem. Nam qualis cibus, talis chylus; qualis chylus, talis sanguis; qualis sanguis, talis corporis dispositio. Vide Celebratissimi WEDELII Theoremata Medica.

§. 2. Cibus peccans quantitate in excessu

D 4

obruit

56 *Instit. Medicinæ Lib. II. Cap. V.*

obruit menstruum stomachale seu liquorem gastricum, ut activitatem suam exercere nequeat, hinc chylus crassus viscidus & mucosus generatur, nec alibi hoc vitium corrigi potest. Ex quo fonte morbi chronici, obstructions inveteratæ, febres intermittentes, flatus aliaque mala exoriuntur.

§. 3. Quod si peccetur in defectu, sanguis redditur acrior; chyli enim est dulcificare sanguinem. Sed causa hæc rariùs occurrit.

§. 4. Cibus qualitate peccans vel abit in liquamen sordidum & biliosum, vel calore suo sanguinem exagitat, aciditate inspissat, falsedine reddit acriorem, oleositate inflamat, visciditate fæculentiam auget. Prodeunt inde famosæ illæ cruditates, Acida & Nidorosa, matres plurium morborum, quorum causæ frustra aliis in partibus sæpiùs quærentur.

§. 5. Modum sumendi tanti non facimus, cum assumptorum ordo in fermentatione ventriculi non usque adeò observetur, credibile tamen est, majori cum commodo præmitti illa quæ fermentum excitent, & fermentationem citiùs inchoent, hinc usus obtinuit liquida præmittere solidis. Vide SENNERTI *paralipomena* p. m. 648. §. XII. Neque ipsa ciborum varietas tantoperè fugienda est, prout vulgò fieri solet, modo non peccetur in quanto, & si

& si ventriculus satis robustus sit, fortè ex variis assumtis melior chylus elaboratur pro sanguine restaurando, quàm ex cibo simplici.

§. 6. Potus quoque peccat mixtione & motu, quantitate & qualitate. Nimiùs potus enervat liquorem gastricum eumque nimium diluit; chylum nimis reddit fluidum; tonum ventriculi labefactat; digestionem in intestinis tenuibus impedit; Acidum peregrinum sanguini infert; cerebro cum toto systemate nervino insensissimum.

§. 7. Potus mixtione peccans sanguinem reddit cacochymicum. Febris fore pandit, scabiem, diarrhœam & dysenteriam producit, quod è musto, cerevisia recenti, vinô acido, & aquis salinis & fœculentis fieri quotidie videmus. Plura de potu & cibo. Vide l. 4. de Tuenda Sanitate.

CAPUT SEXTUM.

De Somno & Vigiliis.

§. I.

Cum tempore somni omnes fermentationes sint debiliores, & excrementa detineantur,

tur, palam fit, quòd, si in eo excedatur, sanguini intemperies crassa concilietur, cerebrum à crassis illis humoribus obstruatur. Spiritus animales & parcius generentur, & minus subtiles fiant. Hinc lassitudo totius corporis, capitis dolores, ingenii hebetudo, omniumque sensuum torpor sequuntur.

§. 2. Nimix vigilix autem spiritus animales in motu turbant, eosque depauperant, sanguinem reddunt acriorem & non rarò in mixtione turbant, hinc febres oriuntur. Ipse succus nutritius ob spirituum animalium defectum crassior fit, & restagnans obstructions & catarrhos parit. Et cum literati studiis immodicè incumbentes spiritus animales à consuetis suis muniis avocent, mirum etiam non est, si calculo, defluxionibus, scorbuto aliisque morbis, à sanguinis aliorumque humorum crassitie vel acrimonia oriundis, frequentius corripiantur.

CAPUT SEPTIMUM.

De Motu & Quiete.

§. 1.

Quandoquidem vita nostra in motu sanguinis vitali consistit, negari nequit, modicum

cum corporis motum ad tranquillæ vitæ conser-
vationem æquè necessarium esse, ac reliquæ
sunt res non naturales. Quod si verò motus iste
vel excedat vel deficiat, variis morbis fores
etiam aperiuntur, & sanguinis motus tum pro-
gressivus tum intestinus valdè turbatur, & non
rarò evertitur. Nam motus nimius corporis
poros tum foris intus tum intrò foràs specta-
ntes reddit valdè patulos, ut sanguis spirituosus
suis partibus depauperatus effœtus reddatur, &
peregrina corpora ex aëre ipsarum in locum
substituantur, ipsique varias intemperies im-
primant.

§. 2. Econtra quies nimia impedit spiritu-
ascentiam & volatilisationem sanguinis, insen-
sibilem transpirationem sufflaminat, obstructio-
nes parit, & ad putredinalem dispositionem to-
tum corpus disponit.

CAPUT OCTAVUM.

De Excretis & Retentis.

§. 1.

Excreta & retenta, si in excessu errent, pro-
fundunt succum nutritium, & vitæ Thesau-
rum

60 *Instit. Medicinæ Lib. II. Cap. IX.*

rum (sanguinem) absumunt, prout in hæmorrhagiis videre est. Sin verò in defectu peccent, sanguinem reddunt impurum, acrem, crassum & fœculentum, qui in vasis, præsertim capillaribus viscerum, una cum humoribus circulantibus in tubulis & vasis lymphaticis stagnans, chronicos producit morbos, id quod in solitæ alicujus evacuationis suppressione frequentius in praxi observatur.

CAPUT NONUM.

De Animi Passionibus.

§. I.

Videndum prius quid sint animæ passiones. Describuntur hæ in genere à CARTE-SIO in *Tr. de passionibus animæ. p. m. 14. Art. 27.* quod sint perceptiones, aut sensus, aut commotiones animæ, quæ ad eam speciatim referuntur, quæque produciuntur, conservantur & corroborantur per aliquem motum spirituum animalium.

§. 2. Quod autem passiones animi toti corpori facile noxam inferant, & sanitati insidias struant, facile vel inde apparet, si insignes illas in

in corpore observemus mutationes, quæ illas vel concomitantur vel sequuntur. Sic videmus, quod in Tristitia & Mœrore sanguis parcior è corde manet, ejusque orificia constricta quasi teneantur. Hinc pulsus est tardior & minor, genæ pallent, pauciores generantur spiritus, lingua torpet, pectus contrahitur, diaphragma uno sed lento tenore deprimitur, unde suspiria & gemitus oriuntur; Respiratio est debilis, partes externæ sanguine & spiritibus fraudatæ labascunt; Imò ipse sanguis in vaporem abit, & hinc inde restagnans toti corpori consuetum denegat alimentum. Et quia spiritus paulatim deficient, fermenta viscerum destruntur, ut ipse appetitus pereat, & chylicatio in ventriculo variis modis labefactetur; sicque forres panduntur Seorbuto, Cardialgiæ, alvi tarditati, melancholiæ, cancræ tumores, inflammationi, imò ipsi gangrænæ, docente id ipsa *αι το ψια*.

§. 3. In Ira, ut animi adest perturbatio, sic tota massa sanguinea contrariis velut motibus agitur, ejusque mixtio turbatur, ut in febrilem quandoque degeneret effervescentiam, unde cæteri humores rapidiùs circumacti, & per tubulos partium solidarum pulsi peregrinum fermentum, quod ibi diu sopitum delituit, secum rapiunt, id quod liquori animali commu-

62 *Instit. Medicinæ Lib. II. Cap. IX.*

communicatum eum in tantum concutit, ut quā-
si diffiliens in varios explodatur summo cum im-
petu nervos, & motus convulsivos producat. Vel
ipsius motum in tantum auget, ut fluens per
cerebrum legitimam cursus formam non am-
plius teneat, unde variarum Idearum confu-
siones, deliria, & quandoque brutalis furor
exoriuntur.

§. 4. De Terrore nihil addo, cum jam in-
vulgus notum sit, quod & liquor vitalis & ani-
malis in suo ordine ab eo turbentur. Nam san-
guis qua data porta è vase erumpens, in mo-
mento concentratur, si ex insolita aliqua affe-
ctione æger terrorem concipiat. Hinc in na-
rium hæmorrhagiis aqua frigida cervici affundi-
tur, ægro inscio. Et ipsa Catamenia à sub-
itano terrore illicò præpediri quis ignorat?
Tantam quoque terror habet efficaciam in re-
vocandis spiritibus animalibus, ut ipsum sin-
gultum [motum convulsivum] quandoque non
sine joco terrore curemus.

CAPUT

CAPUT DECIMUM.

De Plethora & Cacochymia.

§. 1.

Plethora est sanguinis & Humorū circulan-
tium [succī nutritiī] nimia abundantia. Ta-
lem dari negare ausus est HELMONTIUS
ut eō liberius Venæ Sectionem è foro medico
proscribere queat. Argumenta, quibus suam
probare vult hypothēsī, infirmo stant talo.
Contrariatur ipsa Experientia omnium rerum
Magistra; Et quamvis præter v. S. temporis
diuturnitate etiam aliis remediis sanguinis quan-
titas fortè imminui posset, id tamen citra ma-
ximum ægrotantis periculū, morbique, nullas
inducias concedentis, ingravescentiam nun-
quam fieret.

§. 2. Sanguis autem excedere dicitur, si lac
in eo nimium augeatur, id quod fit in tempe-
ramento sanguineo, ubi & sanguinis & con-
sequenter omnium viscerum optima adest con-
stitutio, cibi boni succi largā manu sumuntur,
Potus chylosus quotidie assumitur, Mens est sa-
na, læta, hilaris, in corpore sano. Ipsum quo-
que corpus dulci saturatur quiete.

§. 3.

64 *Instit. Medicinæ Lib. II. Cap. X.*

§. 3. Est autem plethora multorum morborum ferax, Apoplexiæ, Anginæ, Hæmoptysis, Pleuritidis, Hæmorrhagiæ tum narium tum uteri. Rupto enim vase aliquo sanguifero ob nimiam ejus distensionem, vel orificio vasis nimium dilatato, sanguis sub forma sanguinis egreditur, & grumescens in fibrarum & filamentorum interstitiis partes vicinas comprimit, sicque ipsorum spirituum animalium influxum per nervos sufflammat, quod in Apoplexia sanguines contingit: vel effusus in partem aliquam membranofam poros in tantum obstruit, ut nil nisi materia mundi subtilissima in illis existat, unde variæ inflammationes & febres acutæ producuntur.

§. 4. Facile tamen crediderim, Plethoram diu non persistere, ut non ipsi associetur Cacochymia, siquidem & in hac vasa non à copia, sed à lucta sanguinis distenduntur, quæ etiam facit, ut color sanguinis valdè exalteretur, & purpureus magis evadat ob causam *l. I. c. de Sanguine* adductam. Qui color rutilus & purpureus non semper index est plethoræ, id quod RIVERIUS *cap. de Hæmorrhoidum fluxu immodico* observat, inquiens. Si à sanguinis acrimonia (Cacochymia vel vitiosa qualitate) sit fluxus hæmorrhoidum sanguis magno cum impetu effunditur, & effusus admodum rubicundus, rutilus

De Plethora & Cacochymia. 65

tilus ac veluti flammeus apparet: Cùm aliàs, si solæ quantitate peccet, submiger & melancholicus esse soleat.

§. 5. Cacochymia est vitiosa sanguinis qualitas, dum falsus, acidus, aquosus, pituitosus, biliosus, fœculentus, crassius, ab humoribus vitiosis prædominium in eo obtinentibus, redditur.

§. 6. Hi humores varii sunt, variasque sortiuntur appellationes, prout plus minus fluidi sunt, vel de salibus acidis vel alcalicis plus minus volatilibus & acribus participant. Oritur inde lymphæ crassæ, tenuis, Pituita insipida, falsa, acida; Bilis vitellina, prassina, æruginosa. Humor melancholicus; Bilis atra: & sexcenta alia.

§. 7. Ad Cacochymiam referimus etiam turbatam sanguinis mixtionem, omnium februm rationem formalem constituentem, fumentes cacochymiam latiori in significatione. Quamvis enim non omnis cacochymia præsupponat mixtionis sanguinis turbationem, nulla tamen dari potest mixtionis ejus turbatio, ut non cacochymia introducatur. Sic cerevisia, cui innatant muscæ & alia peregrina corpora, impura quidem & sordida dicitur, sed ejusdem minimarum & insensibilium particularum mixtio integra adhuc est & facta. Verùm si ful-

E

mine

66 *Instit. Medicinæ Lib. II. Cap. XI.*

mine tangatur, ejus mixtio turbatur, & insimul impura & cœnosa redditur.

CAPUT UNDECIMUM.

De aliis morborum causis internis.

§. 1.

Solent etiam INSTITUTIONISTÆ in Sordine causarum morbificarum recensere flatus, vermes, & lumbricos, quos ut imitemur, pauca quoque de his dicturi sumus.

§. 2. Flatus oriri à caloris nativi debilitate & viscerum languore communis quidem est opinio. Verùm cum calidum innatum tale, quale vulgò concipiunt, non detur in rerum natura; Et non rarò copiosissimi generentur flatus, ubi magnus adest calor, ut in biliosis & qui vulgò dicuntur esse temperamenti calidi & sicci, videre est; ad hæc in morbis calidis flatus & alvi murmura exaudiantur, non videtur, flatuum generationem per elementares illas qualitates explicari posse, id quod jam dudum confessus est SENNERTUS de flatuum in corpore humano generatione, inquiens: *Rationi & Experientia consentaneum esse puto causam efficien-*

tem

rem esse etiam humores adustos, atrabilarios, acidos instar fermenti sese habentes, inprimis viis cumularos: Et paulò post. Materia autem ad flatum generandos disposita respectu agentis est omnis illa, quæ humori agenti vel fermentanti est dissimilis. Cujus rei exemplum acetum cretæ, spiritus vitrioli tartaro, spiritus nitri antimonio infusus præbet. Hinc quibus in hypochondriis humores adusti & acidi multi abundant, cujuscunque etiam generis cibum ferè & potum assumant, flatum in hypochondriis concipiunt.

§. 3. Rectius itaque statuitur, flatum à pororum intestinorum ventriculi & totius habitus musculosi obstructione frequentius oriri, quando vapores eos amplius permeare nesciunt, qui crassiores intra angustias coërciti murmura, dolores & distensiones producant, ut omnes cujuscunque sint temperamenti, & quaecunque etiam, modò aliquòd esset, habeant calidum innatum, flatibus possint esse obnoxii, si saltem pori ventriculi & intestinorum intus foràs spectantes obstruantur, vel vapores crassiores transgredi nescii ab assumtis suppeditentur. Materiam præbent omnia legumina, olera aliaque valde viscida & glutinosa mucum viscidum & acidum constituentia, in quem si volatilia acria incidant, vapores crassiores eleuantur, qui cum claustra perfringere nequeant, flatum

68 *Instit. Medicinæ Lib. II. Cap. XI.*

constituunt; ipsa tamen causa materialis fieri etiam potest causa efficiens, si nempe visciditate sua poros obstruat, ut transpiratio impediatur. Spectant etiam huc anisata, fœniculata, raphanus, & alia sa'e volatili oleoso prægnantia, quæ quoties cum acido vitioso & viscido concurrunt, tale gas flatuosum eructare faciunt. Vide *Celeberrimi ET-MULLERI valeudinarium infantile.*

§. 4. Quod si his assumtis frigida superbiuntur, poros ventriculi constringentia, flatus copiosius generantur, & intumescencia valdè augetur, quod in vaccis videmus, quibus ex esu Herbar viridis raporum intestina immane quantum distenduntur, & si tunc aquam frigidam bibant, non rarò rumpuntur.

§. 5. Calculorum causam efficientem dicunt esse calidam renum intemperiem, id quod ridiculum est. Quamvis enim vi ignis ex arena & cineribus vitra conficiantur, nemo tamen credet, in Renibus fornacem constructam esse, in quâ humores ad tantam duritiem coquantur. Non jam dicam, quod senes, quibus vestalis ille ignis non amplius favet, hoc morbo frequentius corripiantur quam juvenes. Alii hic ad spiritum lapidificum confugiunt, & quod calculi generentur quidem dicunt, sed quomodo generentur & à qua causâ prorsus ignorant.

ignorant. Ne itaque in eodem cum illis hæreamus luto, vel Sisyphi saxum volvamus, observare licet, quod dulech ignis examini subiectus totus ferè abeat in sal volatile, & si fricetur, odorem spiret urinosum, quod Illustris BOYLE annotavit. Præterea & hoc notatu dignum est, glutinosos humores in nulla alia tam facilè in lapideam duritiem concreescere parte, quam in renibus, utut v. g. in naribus mucus viscidus & glutinosus ferè semper reperiatur, nunquam tamen ibidem lapidescit; ex quo colligo, ipsum renium fermentum & hoc in negotio suas pati manes. Porro cum humores austeri in vomitu calculosis consueto excernantur, & hypochondriaci, arthritici & scorbutici, in quibus talis humorum ponticorum saburra primis in viis non solum, sed etiam in sanguine restagnat, ut plurimum etiam sint nephritici, veram calculi causam efficientem & materiale esse dicimus fermentum renium degeneratum à sua indole, & humores austeros primis in viis hærentes, & ipsam chylificationem corrumpentes: sic enim facilè fit, ut arenosæ sanguinis partes cum limosis & bituminosis humoribus ipsis in renibus concrecant, ipsumque urinæ alcali cum illis combinetur.

§. 6. Vermes quod attinet, illi nequa-

70 *Inst. Medicinæ Lib. II. Cap. XII.*

quam generantur per nescio quam generationem æquivocam, sed ex proprio semine & ovis, à muscis aliisque insectis depositis. Succedit calor putredinalis & blandus, ova ita fovens, ut illa animalcula juxta delineationem ipsis ovis impressam generentur. Et cum carnes probè ab infessu muscarum munitæ nunquam in vermes abeant, observante hoc Nobilissimo RHEDI, econtra dulcia, quibus muscæ insidiantur, facillimè in intestinis vermident, nemo etiam inficiabitur, putredinem nunquam primarium vermium dici posse parentem.

CAPUT DUODECIMUM.

De morborum intemperiei causis.

Spectant huc omnia illa quæ de cacochymia dicta sunt. Generantur autem humores supra denominati, & coeunt in Massa sanguinea, atque juxta Hippocratem conspiciuntur ex errore aliquo commisso in sex rerum non naturalium administratione, de quibus hætenus prolixius egimus. Quod si verò Humor talis in parte aliqua solida deprehendatur, ibidem vel
lenta

lenta congestione collectus, vel confertim è sanguinis linu eò effusus erit.

§. 2. Lenta congestione humor in parte aliqua colligitur, si ipsa pars non amplius sit disposita, ut succum nutritium transmittere, & quod suum est retinere possit, quod vitium in pororum perversione, vel saltem nimia eorundem constrictione vel apertione consistere putamus. Quod si semel in partis alicujus tubulis [unò saltem vel alterò] obstructio suborta sit, humores eo delati facilè ibidem pedem figunt, & sensim augmentur, donec pars intumescat, & ipsa vasa sanguifera comprimantur, unde sanguis vascula sua confringit, & in tubulos effusus inflammationem, hoc est intemperiem calidam cum materia producit.

§. 3. Transmittitur verò humor confertim in partem aliquam per modum pulsionis vel pressiois. Et pars, liceat nunc sic loqui, mandans, principaliter est sanguis, nequaquam verò pars aliqua solida, utut etiam omnes ferè Medici hac in parte cum vulgo loquantur.

§. 4. Quod verò vulgò dicitur dolorem attrahere, id quod ipsa experientia confirmare videtur, dum videmus, si pars aliquandiu doleat, vel valdè incaleseat, quod brevi etiam

72 *Inst. Medicinæ Lib. II. Cap. XII.*

intumescat, nequaquam tamen id explicandum est per attractionem, quæ non datur in rerum naturâ, sed per causam magis intelligibilem. Nempe observari velim, Calorem & dolorem differre saltem gradibus, prout vellicatio & agitatio partium & filamentorum nunc remissior, nunc fortior & citatior est, quod in manu igni propius admota, quæ tunc calet & dolet, si verò removeatur, saltem calida est, nec amplius dolet, quivis faciliè experiri potest. Hinc statuimus, quod si dolor excitetur in corpore à quacunque id fiat causa, quod tunc Spiritus animales pleno agmine coabeant, fibras inflent, humores impellant, ut tota vicinia intumescat. Quod si filamenta erodantur, tubuli & interstitia ampliuntur, eo versus potius cæteri humores tendent, ubi minor est resistentia, & sic fit affluxus. Idem iudicium esto de calore.

§. 5. Causæ morborum occultarum qualitatum quærendæ sunt in omnibus illis, quæ sanguinis nostri mixtionem turbare possunt: Vel quæ fibrarum texturam exedunt. Qualia sunt omnia venena, quæ vel in corpore nostro generantur, & per plures annos ibidem sæpius latent, ut in variolis videmus: vel ab Aëre communicantur, qui ea à solo, polo, & corporibus lue maligna infectis accipit: Vel assumuntur:

Vel

Vel ab animali venenato afflantur & inspirantur.

§. 6. Morborum conformationis causæ consistunt vel in vitio in utero contracto. Vel in injuria aliqua à causa externa illatâ. Vel in succi nutritii defectu, vel vitiosi abundantia. Vel in violenta vasorum apertione per anastomosin à plethora & acrimonia fermentativa: per *Ἀεπιδήσιν* à tunicarum rarefactione: per *διαίρεσιν* à ruptione & erosione vasis. Vel in meatuum obstructione, constipatione, compressione, coalitu & subsidentia. Vel in partium rararum condensatione, densarum rarefactione, asperitate, opacitate, quæ ab humoribus vitiosis faciliè introduci possunt.

§. 7. Causæ morborum Compositionis dependent à laxitate vel contractione ligamentorum: Vel violentâ aliquâ actione externa. Unitatem verò solvunt corpora solida, instrumenta, & Humores.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

De Natura, Divisione, & Definitionibus Symptomatum.

§. I.

Quid de divisione ista rerum, sanitatem nostram vexantium, statuendum in limine hujus libri diximus. Describunt autem Symptomata, quod sit affectus p. n. morbum concomitans. Vel dici potest, quod sit phænomenum quoddam apparens in texturæ partis alicujus insigni mutatione.

§. 2. Dividuntur Symptomata in Symptomata actionis læsæ secundum Facultatem Vitalem & Animalem. Læditur autem actio, quando imminuitur, augetur, aboletur vel depravatur. Porro in Symptomata Qualitatis mutatae, & in Symptomata Excretorum & Retentorum.

§. 3. Symptomata Facultatis vitalis, quatenus pro vita conservanda actiones vitales edit in ventriculo, sunt

I. Anorexia, quæ est appetitus abolitio à fermenti gastrici defectu, vel nimia ejus fixitate, & quod muco obrutum sit, orta. Ab hac differt gradu *δυσπεξία*.

2. Bul-

2. Bulimus, à nimia fermenti aciditate ortus, id quod à calore partium vicinarum exagitatione aquæ fortis instar assumpta facile dissolvit.

3. Pica seu Malacia, quando appetitus in cibos inconsuetos, vel res, quæ aliàs nunquam in escam vocantur, fertur ob particularum terrestrium aliarumque eo tempore in sanguine defectum, unde cum certos motus orificii superioris certæ sequantur cogitationes mentis, sensorio communi seu glandulæ pineali immediate junctæ, etiam pro varietate motus varius in varia sequitur appetitus.

4. Sitis abolitio, quæ fit à copia lymphæ fauces irrorantis: Ejusdemque auctio, quæ oritur à ductuum salivalium & tubulorum faucium obstructione.

5. Fermentatio ventriculi depravata, quæ oritur vel ex cruditate acida, vel nidorosa. Cruditas acida est, quando non tam fermentum quam mucus acidus in ventriculo chylicat, unde cibus assumptus in massam acidam, viscidam & non raro flatulentam mutatur, quæ doloris colici, affectionis hypochondriacæ, morbi splenetici, obstructionum viscerum aliorumque contumacissimorum malorum author est: Cruditas nidorosa dicitur, quando cibus non in chylum sed in liquamen putrilaginosum mutatur.

76 *Inst. Medicinæ Lib. II. Cap. XIII.*

mutatur, qualis in febribus ardentibus, malignis, peste, dysenteria, diarrhoea, & aliis affectibus sæpius observatur, & malignitatis in sanguine latentis index est, nisi fortè à pinguibus, oleosis & fructibus facilè putrescentibus fuerit excitata.

6. Singultus; qui est motus convulsivus vel concussio orificii superioris ventriculi nec non ipsius diaphragmatis ab halitu acii & non rarò maligno producta.

7. Nausea. Definatur quod sit orificii superioris ventriculi constrictio, huiusque fundi versus orificium ascensus à materia intus fluctuante.

8. Vomitus. Quem per retractionem fundi ventriculi versus orificium superius, huiusque deductionem & contentorum per œsophagum rejectionem, à fibrarum motu inverso ortam, describimus.

9. Cholera. In qua humores corrupti *ἀνω καὶ κάτω* excernuntur, à contrario fibrarum motu convulsivo & sursum & deorsum, quem materia acris tetrída & putrida, vel in ventriculo genita, vel aliunde transmissa, vi sua irritativa infert.

10. Lienteria & Cœliaca. Hi affectus saltem gradu differunt, siquidem in hoc assumpta nonnihil mutata, in illo verò immutata, excernuntur

cernuntur per alvum, ob fermenti inertiam & salinarum particularum defectum, tonique fibrarum læsionem.

11. Cardialgia. Est dolor ortus à violentâ orificii superioris rosione.

§. 4. Symptomata Facultatis vitalis, quatenus præest sanguificationi & cordis perennem motum conservat, sunt

1. Cordis palpitatio. Quando sanguis in basi & circa auriculas cordis in motu suo progressivo impeditur, unde inordinatio in pulsibus tum quoad magnitudinem tum quoad celeritatem excitatur, ut propterea rectè inter Spasmodicos affectus recenseatur.

2. Lipothymia & Syncope. Differunt autem hi affectus quoad majus & minus. In hoc sanguinis rarefactio aboletur, in illa verò imminuitur à sanguinis vel spirituum animalium vitio.

3. Cachexia. Est totius corporis habitus è nativo colore in pallidum & lividum mutatio, ob impeditam succi nutritii per tubulos partium solidarum & vasa lymphatica circulationem, à sanguinis cruditate & spirituum animalium inopia dependentem.

4. Scabies. Est perversio pororum cutis, hujusque erosio à Sale peregrino cum lymphâ eo effuso.

5. Le-

78 *Instit. Medicinæ Lib. II. Cap. XII.*

§. 5. *Lepra Græcorum.* Hæc gradu differt à *Scabie*, *Elephantiasis Græcorum* verò à *lepra*, prout sal plus minùs acree est, totaque *massa sanguinea* intemperie plus minus acris & *salina* laborat.

§. 5. *Symptomata Respirationis* sunt *Dyspnœa*, *Asthma*, & *Orthopnœa*, & gradu saltem à se invicem differunt. *Dyspnœa* enim est *difficilis respiratio* citra sonum ac anhelitum. *Asthma* verò *major difficultas respirandi* cum sonitu. *Orthopnœa* *maxima respirandi difficultas*, usque adeò, ut etiam æger non nisi *erecta cervice* respirare possit. Oriuntur à *sanguinis intemperie pituitosâ*, *crassa & viscida*, à *diaphragmatis corrugatione* vel *pressione*, à *flatibus*, *spirituum animalium inopia*, *musculorum abdominis & bronchiorum obstructione* à *lympha crassa & glutinosa*.

§. 6. *Intestinelorum Symptomata* sunt

1. *Diarrhæa.* Est *variorum sed liquidorum humorum excretio*, à *continua fibrarum intestinalium irritatione* exorta.

2. *Dysenteria.* Quam definimus, quod sit *varii etiam humoris*, *frequentius tamen cruenti*, cum *dolore intestinelorum eorundemque exulceratione* excretio.

3. *Ileos seu passio Iliaca.* Est tùm *chylitùm fœcum alvinarum per vomitum rejectio*

cum

cum atrocissimo ventris dolore ejusque adstri-
ctione ob læsum motum peristalticum ventri-
culi & intestinorum orta.

4. Colica, quæ est corrugatio spasmodica
fibrillarum intestini coli, mesenterii & non
rard ipsius peritonæi à plenitudine tum aggrava-
tiva tum irritativa producta, unde vehementissi-
mus abdominis dolor, subinde cum vomitu &
alvi constipatione.

5. Alvi constipatio. Oritur à bilis inertia
vel defectu feri ad alias partes translati, Suc-
ci pancreatici aciditate, Fibrarum intestinalium
torpore vel nimia extensione.

6. Tenesmus. Est continuus egerendi
conatus ob mucum acidum vel salsum, musculo
ani sphincter dicto adhærentem.

§, 7. Renum & vesicæ symptomata sunt

1. Ischuria & Dysuria, quæ gradibus saltem
differunt. Suntque urinæ Excretio vel suppres-
sa, vel saltem imminuta, quia latex serosus defi-
cit, vel fermentum renum corruptum est. Vel
ureterum spasmus adest, Vel viæ obstructæ
sunt à calculo, sanguine grumoso, humore vi-
scido, vel plethora totius adest.

2. Stranguria. Hæc est continuum mejen-
di desiderium maximo cum dolore & ardore ab
acido vitioso exortum.

3. Diabetes. Est frequens & copiosa
mictio

miſtio cum totius corporis conſumptione à ſale ſanguinem in ſerum præcipitante excitata.

6. 8. Symptomata ſenſuum externorum ſunt,

Et 1. quidem oculorum, Amavroſis ſeu cecitas. Viſus hebetudo. Myopia, ſeu Luſcioſitas. Nyctalopia. Ophthalmia. Pterygium. Leucoma. Suffuſio. Glaucoma. Strabismus. Epiphora. Hæc omnia oriuntur vel à Tunicarum craſſitie, inflammatione & exulceratione; Vel Humorū vitio in quantitate & qualitate; vel ſpirituū animalium defectu; vel nervi optici obſtructione.

2. Aurium: ſurditas, tinnitus & dolor. Quorum cauſæ quærendæ ſunt vel in ſpirituū animalium influxu denegato, vel tympani inflammatione, ruptura. vel oſſiculorum ſitu mutato Vel meatus auditorii obſtructione: vel craſſiorum vaporum egredi neſcientium copia.

3. Olfactus & guſtus. Quæ ab organi obſtructione & ſpirituū defectu dependent.

4. Taſtus, unde varii prodeunt dolores;

1. Gravativus ab humore craſſo & viſcido viſcus aliquod infarciēte.

2. Punctorius in parte membranosa ab humore acri illam vellicante.

3. O-

3. Ο'σνέπ in perioftio.

4. Tensivus in parte membranosa à vaporibus crassis & flatibus excitatus.

5. 9. Cerebri & Facultatis animalis symptomata sunt,

1. Vigiliæ continuæ, oriuntur hæ à nimio spirituum animalium motu & irritatione.

2. Coma somnolentum, quod est somnus profundus à cerebri obstructione ortus.

3. Coma vigil, in quo saltem est propensio ad somnum ab humore pituitoso sale referto ortum trahens.

4. Memoriae imminutio & abolitio, quando sc. ipsa cerebri vestigia ab humore cerebrum inundante delentur: Vel cerebrum penitus subsidet & quasi collabitur: Vel spiritus animales in motu & mixtione peccant.

5. Paralysis, est sensus & motus abolitio à tubulorum in systemate nervino obstructione, spirituum animalium influxum sufflaminante, orta.

6. Lassitudo, quæ à lymphæ vitio in motu & consistentia nec non spirituum animalium inopia oritur.

7. Tremor, qui affectus est depravatus partium motus à vagabundo spirituum animalium cursu, quo nunc in hunc, nunc in illum

F

muscu-

82 *Inst. Medicinæ Lib. II. Cap. XIII.*

musculum ob valvularum laxitatem vel destructionem feruntur, excitatus.

8. Convulsio, quæ est contractio nervi ac consequenter muscoli cui inseritur, ab humore acri & viscido.

9. Horror, est concussio partium menbranosarum facta ab acido: Quo rigorem, paniculationem, sternutationem, tussim cæterosque affectus spasmodicos referre licet.

10. Phrenitis, quæ est delirium cum febre & furore à meningum inflammatione, indeque orta spirituum animalium & sanguinis turbatione excitatum.

11. Melancholia, describitur, quod sit delirium sine febre cum tristitia, à spirituum animalium crassitie & totius sanguinis acida intemperie ortum habens.

12. Mania, quæ est delirium sine febre, sed cum furore, propter spirituum animalium indifferentiam in ventriculis cerebri, à peregrino eoque valdè fermentescibili humore ablatam, productum.

13. Hydrophobia, quod delirium in liquidorum aversione & in insigni inde orto furore consistit, à veneno canis rabidi mediante saliva communicato, excitatum.

14. Vertigo, quam describimus, quod sit apparens objectorum in gyrum motus, à nervorum

vorum opticorum obstructione non in totum sed in tantum, & perverso spirituum animalium motu ortum habens.

15. Incubus, in quo mens juxta consuetudinem judicans valde decipitur ab humoribus crassis musculos thoracis comprimentibus.

16. Lethargus, qui est somnus profundus cum febre lentâ & delirio.

17. Carus, somnus hic est profundior, quam in comate, mitior tamen quam in apoplexia, à qua gradu saltem differt.

18. Apoplexia, hæc est somnus profundissimus & inexpugnabilis cum omnium sensuum ablatione, manente aliquandiu adhuc respiratione & pulsu, ob profundam cerebri à sanguine vel pituita factam obstructionem.

19. Epilepsia, quæ est motus convulsivus cum omnium sensuum ablatione, ab explosivo liquoris animalis motu excitatus.

20. Catalepsis, est repentina arbitrarii motus ablatio, ubi ægri cum in omnibus partibus retinent situm, in quo in momento invasionis erant, neque collabuntur, neque convelluntur, manente respiratione pulsu & calore totius, à glandulæ pinealis, sensus communis vicem aliàs obeuntis, laterali obstructione, à particulis crassis & viscidis facta.

§. 10. Ad hanc classem referri etiam solent

84 *Inst. Medicinæ Lib. II. Cap. XIII.*

symptomata Facultatis generatricis vulgò dictæ, qualia sunt,

1. Sterilitas, quæ ut plurimum à sanguinis intemperie & ovarii obstructione proficiscitur:

2. Gonorrhœa, quæ est feminis vel lymphæ corruptæ profluvium à vesicularum seminalium & glandularum prostaticarum laxitate exortum.

3. Passio hysterica vel suffocatio uterina. Hic affectus rectius inter morbos spasmodicos refertur. Est enim nihil aliud, quam motus convulsivus Mesenterii, Diaphragmatis aliarumque partium membranarum cum subitanea totius corporis refrigeratione & strangulatione, ab humorum acidorum per intervalla in nervearum fibrillarum interstitia effusorum copia. Hinc apparet, quod viri etiam tali malo sæpius corripiantur, quodque nihil aliud sit, quam symptoma scorbuti, inter cuius phœnomena meritò à recentioribus recensetur. Quæ verò de uteri ascensu aliàs dicuntur, hæc vanæ & anilia sunt, quamvis ipsum uterum secundum fibras suas quandoque convelli & irritari non negaverim, qui sic affectus reliquas partes in consensum trahere potest, ut inde præfocatio oriatur.

§. II. Symptomata in qualitatibus mutatis sunt,

1. Ictæ-

1. Icterus, quo totius corporis habitus flavo tingitur colore, à Pancreatis & Hepatis obstructione ortum trahens.

2. Fœtor oris, quod symptoma oritur vel à cibis dentibus adhærescentibus: Vel à reliquiis chyli in ventriculo putrescentibus: Vel abscessu in thorace & pulmonibus. Fœtor narium pedum & alarum huc spectat, ubi intemperies totius massæ sanguineæ adesse solet, quæ ejusmodi Salia urinosa aliaque recrementa rancida & putrida in glandulas, illis in locis sitas, deponit.

3. Chlorosis, est sanguinis intemperies & turbata mixtio è liquore genitali turgescente introducta.

4. Erysipelas est inflammatio & sanguinis acrioris in sua mixtione turbatio, ab aliquali pororum partis alicujus obstructione producta.

§. 12. Symptomata Excretorum & retentorum sunt,

1. Mensium suppressio.

2. Eorundem fluxus nimius.

3. Lochiorum suppressio.

4. Eorundem fluxus nimius; quæ omnia proveniunt vel à cruditate acida in primis viis, vel sanguinis intemperie acri, vel vasorum laxitate & ruptura, vel sanguinis à frigore condensatione.

5. Sudores nocturni, hi multis terrorem injiciunt, quod audiverint Hecticos & Phthificos sudoribus nocturnis vexari. Verum sciant, in Hectica mixtionem sanguinis turbari, sicque serum copiosius præcipitari, quod postmodum per ambitum corporis poris & tubulis excretoriis valde patescentibus noctu emanare solet. Sed hi sudores, de quibus nunc sermo est, citra febrim & sanitatis dispendium sæpius plures per annos feruntur, suntque index scorbuti & acris sanguinis intemperiei, ob quam humores circulantes poros in superficie obstruunt, sicque non amplius solitâ alacritate per vasa lymphatica circulari possunt. Causæ hujus veritatem probat curatio, quæ abstinencia à cœna & medicamentis aperitivis absolvitur. Quod si quæ adhuc restant symptomata, illa æquè facile per nostra principia explicari poterunt.

INSTITUTIONUM

MEDICINÆ

LIBER TERTIUS.

S I V E

PARS SEMIOTICA.

CAPUT PRIMUM.

De Signis.

§. I.

Hac in parte Institutionum certa signa à Medicis describuntur, quibus cognosci possit, num in corpore nostro omnes motus suæ naturæ convenientes peragantur, idque exactà adhuc gaudeat sanitate. Utrum verò peregrini motus

F 4

præter

88 *Inst. Medicinæ Lib. III. Cap. I.*

præter naturam cieantur, variæque turbæ in œconomia animali excitentur. Equidem duplex Machinæ Corporis humani est status, Naturalis & præternaturalis. Hinc duplicis etiam ordinis reperiuntur signa, diagnostica dicta, quæ vel sanitatem vel morbum præsentem indicant. Illa signa diagnostica naturalia, hæc præternaturalia vocantur.

§. 2. Indecorum autem esset Medico prudenti si saltem in morbi cognitione acquiesceret, neque ipsi ægrotanti hoc foret proficuum; Quin potius plus ultra tendere, & eminus maturè prævidere, & prædicere debet, quid futurum sit: id quod faciliè præstare poterit, si fontes præsagiorum ceu Cynosuram oculis suis præfigat, indeque signa exhauriat, à prioribus in eo distincta, quod futurum statum, eventum nempe morbi & eventus modum revelent: vocantur autem signa Prognostica, quibus non solum medicus magnam sibi acquirit gloriam, sed famam etiam & existimationem suam contra malevolos & imprudentes è fœce hominum oriundos tuetur.

§. 3. Medicus ad ægrotantem vocatus ante omnia in eo præcipuam locare debet operam, ut veram morbi Historiam ab ægrotante addiscat, & quærendo omnia phænomena morbum primarium vel principalem concomitantia expiscetur,

scetur, quo facto hæc phænomena per suas causas explicare contendat, secum ratiocinando, nihilque admittendo, quod non clarè & distinctè percipiat, quodque non evidentissimum sit; sic enim viam sibi reddet valdè expeditam, quâ ad penetralia morbi, partem affectam aliaque scitu necessaria ire queat, quæ methodus cognoscendi naturam & essentiam morbi non solum magis solida est, sed etiam ratiociniis & consequentiis valdè evidentibus innititur, ut medicus omnia hæc adhibens media nunquam falli, neque de opinionis suæ veritate dubitare amplius possit. Quam methodum videntur Recentiores mutuati esse ab ipso CARTESIO, in Magnetis explicatione præmittente ejus proprietates, ut sic gressu magis stabili & firmo in ejusdem Naturæ penetralia & abdita descendere potuerit. Neque enim magni laboris opus erit, phænomena in pulsu, urina, aliisque actionibus apparentia, per suas causas explicare, modo simul ad victus rationem, vitæ genus, sexum, juvantia & nocentia nec non communiter vagantia mala attendatur.

§. 4. Recedimus autem hic in tantum à consuetâ methodo, dum signa Temperamenti tum Sanguinis seu totius, tum etiam viscerum & partium Solidarum, Hepatis v. g. Cordis, cerebri &c. omittimus; ne vel cramben bis

90 *Instit. Medicinæ Lib. III. Cap. I.*

coctam apponamus, vel nobis temperamenta & qualitates fingamus, quæ in corpore humano nusquam reperiuntur. Hoc solum enim sufficit, si sanguinis temperamentum cognoscamus, de quo jam Lib. I. abundè satis egimus, cum viscerum Temperamenta immediatè dependeant ab ipso sanguine. Neque possibile est viscera & partes solidas intemperie nescio quâ affici, ut non prius ipse sanguis simili labe contaminatus sit, qui est ille famosus omnium ferè morborum nidus, modo producta morbosa cum ipsis causis non confundamus.

§. 5. Sic ipsorum convincitur Error, qui in recensendis causis morbificis nil nisi calorem vel frigus hujus vel illius visceris crepant. Si enim una pars solida est calida, ceteræ omnes erunt calidæ, & si cerebrum tuum frigidum & humidum est, totum tuum corpus frigidum vel humidum sit oportet. Quo ipso non minus refellitur decantata illa viscerum ἀντηπαξία, quâ dicunt ventriculum esse frigidum, Hepar verò calidum: cum tamen sanguis singulis pulsibus à corde dispensatus unus idemque sit, tum qui ventriculo communicatur per arterias gastricas, tum qui Hepati infertur per arteriam celiacam. Vident itaque Tyrones, quam periculosum sit erroneis illis veterum inhærere figmentis, & quàm lubrica sint Medicæ Artis fundamenta, nisi

nisi saniora ex philosophia in forum Medicum transferantur principia; Quibus neglectis aſſim dicere, nullum inter talem Medicum & Empyricum eſſe discrimen; quæ enim ille ratiocinatur de cauſis morborum, de medicamentorum qualitatibus, æquè falſa ſunt ac illa, quæ Empyricus vulgò perſuadere contendit. Et cum Philoſophia medicum ab Empyrico diſtinguat, malè ſanè rebus ſuis conſulunt, qui neglecto ſtudio philoſophico ad Medicinam tranſeunt.

§. 6. Signa Prognostica, quibus ſanguinis & humoris morbifici conditionem nec non eventum morbi præſagimus, deſumuntur ab inſolitis apparentiis in liquore vitali, animali, pulſu, urina, reſpiratione, facie, lingua & ſitu ægrotantis conſpicuis.

CAPUT SECUNDUM.

De Urinis.

§. 1.

Quamvis ex urina quatenus eſt univerſale quoddam totius ſanguinis excrementum aliquid de ſanguinis conſtitutione haberi poſſit,

sit, nunquam tamen illi soli fidendum, nisi simul alios testes omni exceptione majores in subsidium vocemus; hinc signa illa tum diagnostica tum prognostica ex sola urina desumpta maximam partem infida sunt & fallacia, impostoribus & Agyrtis potius quam viris honestis digna. Et cum vulgus decipi amet, plerumque frequentiori eò decurrit agmine, ubi mendacia prostant venalia, ut uromantæ similes videantur esse diabolo, dum centum mendacia una veritate vendunt. Hinc Fuchsius non sine ratione acrius in eos invehitur, eos Asinos & Impostores vocans, indignos, quibus cum rixentur viri boni, quum pluris quæstum urinarum quam veritatem ipsam faciant.

§. 2. Est autem urina liquor quidam ex varii generis particulis, nempe acidis, salinis, oleosis, aquosis, spirituosus & terrestribus compositus, colore aureo vel citrino præditus, cum paucio chyloso sedimento per solam cribrationem prævia præcipitatione quadam in renibus elaboratus.

§. 3. Color urinæ qualiscunque ille sit, est à particulis salinis, quibus si defraudetur, valde pallida & aquosa evadit. Symbolum suum conferunt alii varii generis humores plus minùs gravidi & visceri, qui radiorum luminarium incidentiam, progressum, & emersionem mille modis modificare possunt.

§. 4. Sedimentum illud, quod in Sanorum urina conspicitur, est portio chyli poris arteriarum emulgentium una cum aliis elabens, quod si grave sit, & fundum vasis petat, vocatur Hypostasis, sin leve, magisque mediam occupet regionem, dicitur Enæorema, sin verò superiori matulæ regioni innatet, & in minutiones moleculas sit confractum, appellatur Nubecula.

§. 5. Corona, de qua tot ab uromantis iudicia feruntur, nil nisi umbra est.

§. 6. Consideratur autem urina ratione consistentiæ, ratione quantitatis, coloris, odoris & contentorum.

§. 7. Quoad consistentiam deflectit urina à naturali, quando nimis crassa, turbida, oleaginosa, vel etiam nimis tenuis redditur. Comparatur autem naturali consistentiâ cerevisiæ tenui benè fermentatæ. Sin verò crassa valdè & albicans sit, id à chylo seu lacte esse persuasum habeo. Indicat autem talis urina vel chyli in sanguine copiam, vel quod cum reliquo sanguine non rite assimiletur, vel etiam pororum vasorum in renibus laxitatem.

§. 8. Urina quæ turbida mingitur, & paulò post clara fit, indicat crassorum humorum gravitate sua spontè fundum vasis petentium copiam, qui excerni non potuissent, nisi pori vasorum in renibus valdè essent patuli, ipseque
sanguis

94 *Inst. Medicina Lib. III. Cap. II.*

sanguis cacochymicus iis abundaret. Sin turbida reddatur, & talis etiam maneat, indicium est, humores à calore & fermentatione potentiori valdè in corpore exagitari, sed esse tamen leves, ut subsidere nesciant, & simul ita viscidos, ut materia secundi elementi per vias rectas vel rectis æquipollentes fluere impediatur.

§. 9. Urina tenuis fermentationis debilioris & humorum cruditatis index est, hincque viscerum obstructions, ventriculi languor, respirandi difficultas, catameniorum suppressio, aliaque divinari possunt.

§. 10. Ex urina oleaginosa renum laxitas, sanguinis acrimonia & corporis consumptio colligitur. Non rarò tamen ob cibum largius assumptum, vel si oleosis utamur, pinguis & oleaginosa evadit.

§. 11. Si urina nimia in quantitate reddatur, vel sanguinis compages nimium relaxata vel serum in tubulis hinc inde aliquandiu fluctuans sanguini denuò confusum erit. Sin pauca urina excernatur, facilè inde colligere est, serum alio transferri, & vel per sudores, vel etiam per alvum foràs eliminari, vel in cavitatem aliquam insignem effundi, vel propter renum obstructionem revehi versus cor.

§. 12. Urina pallida est à defectu salium, & ferè omnes illos indicat morbos, quos tenuis &
cruda

cruda prodit. Rubicunda est fertilis salium, & februm est index, vel inflammationis partis solidæ. Rubra ac crassa de Scorbuto, lienis oppilatione, phthisi & Hydrope testatur. Nigra urina fit ex humorum austerorum admixtione, & non rarò nephriticis & spleneticis salutaris est. Potest tamen etiam oriri ex necrosi sanguinis, & summæ putredinis, hoc est extremæ turbationis mixtionis sanguinis præbet indicium.

§. 13. Ratione odoris urina vel valdè foetet, vel planè non olet, vel jucunde olet. Valdè foetida redditur à pure, vel etiam salium acidorum copia, partes balsamicas subjugantium, ut in hystericis, hydropicis & scorbuticis observare licet. Planè non olet propter salium defectum, vel nimiam tum salium, tum aliorum corporum fixitatem & visciditatem. Suavis odor est à particulis violarum effluviis simillimis, quales in Terebinthina, Junipero, Nuce Moschatâ & aliis reperiuntur.

§. 14. Sedimentum Tartareum & arenosum album in mensium obstructione & viscerum oppilatione excernitur. Rubrum farinaceum scorbuti, nonnunquam etiam phthiseos indubitatus existit testis. Arenulæ rubræ solidæ renum, friabiles verò innatantes urinæ, vel parieti vasis adhærentes sanguinis sunt soboles.

§. 15.

96 *Inst. Medicinæ Lib. III. Cap. III.*

§. 15. Filamenta instar floccorum per urinam quaquaversum natantia catarrhos indicant, fortè quod ex fermentatione debiliori ventriculi cruditas in sanguine & consequenter in Lympha & succo nutritio facilè exoritur.

§. 16. Spumosa urina, vel saltem bullosa flatuum indicat copiam, & consequenter dolorem capitis, vertiginem, tinnitum aurium, apoplexiam, aliosque graviores morbos, à mucosacido oriundos. Cœtera praxis habet, sed vide cui fidas, & semper memor esto moniti Celebrissimi WEDELII dicentis: *urina infidus valetudinis interpres, & præstat ex eâ judicare interrogando, quam decidendo, ad lectum quam domi, nota quam ignota.*

CAPUT TERTIUM.

De Pulsu.

§. I.

Signa prioribus certiora desumuntur à motu Scordis, quibus medicus totius sanguinis dispositionem explorare, & ordinem & vigorem spirituum animalium indagare potest. Puto autem in eo à medicis peccari, quod non adhibeant

beant sat temporis in pulsu cognoscendo, dum uno aut altero ictu explorato statim manum remouent, sicque facillimè decipi possunt, ut credant omnem sanguinem vel optime vel pessime esse dispositum, cum facilè fieri possit, ut duæ vel tres guttulæ cor incidentes sint aliis insequentibus fluidiores, crassiores, viscidiores, vel non benè mixtæ, quibus rarefactis succedere possunt guttulæ optimè constitutæ. Deinde cum ex visceribus, sive propius sive longius sitis, aliquid transferri possit ad sanguinem, quod hujus motui vel mixtioni resistat, pulsus tam diu bonus esse potest, donec heterogeneæ illæ & fermentescibiles particulæ cordis ventriculos ingrediantur, sicque medicus iterum decipitur, suæque expectatione frustratur.

§. 2. Pulsus magnus & vehemens copiam particularum spirituosarum in guttula illa sanguinis quæ rarefit innuit. Parvus & debilis contra spirituum defectum & fermentationem languidiorem indicat. Tardus pulsus fit ob sanguinis crassitiem, vel etiam visciditatem, sicque potest simul esse magnus, vel etiam vehemens. Celeritas pulsus est vel ab acrimonia spirituum, vel sanguine facilè fermentescibili; Frequens à sanguinis fluiditate est; Inæqualis verò à sanguinis intemperie, turbatâ mixtione & spirituum animalium motu inordinato: quo

98 *Inst. Medicinæ Lib. III. Cap. IV.*

Myurus, vermiculans & formicans, qui in moribundis observantur, suntque omnium periculosissimi, referuntur.

§. 3. SINENSES in pulsibus explorandis nobis & feliciores & attentiores sunt, quibus non difficile est, ex solo pulsu, per integram ferè horam sine ulla interpellatione observato, morbi speciem cognoscere. Modum, quò utuntur, prolixè descriptum reperies in curiosissimo Tractatu CLEYERI *de Medicina Sinensium*.

§. 4. Fieri tamen potest, ut pulsus æqualis sit in morbo valdè maligno, si nempe sanguinis massa æqualiter secundùm omnes guttulas instar liquoris alicujus fulmine tacti sit turbata; hinc vulgare illud ortum esse videtur; Pulsus bonus, urina bona, & æger moritur.

CAPUT QUARTUM.

De Signis Plethoræ, Cacoehymia, Turbatæ Mixtionis, &c.

§. I.

Plethora facilè cognoscitur ex vasorum turgescencia, habitu corporis carnosio, lassitudine quadam spontanea, ob nimiam tunicarum disten-

stenfionem vel etiam succi nutritii per tubulos partium solidarum circulantis copiam. Præcessit otium, victus ratio, largior vini generosi potus & quæ sunt alia.

§. 2. Pituitam abundare in sanguine colligitur ex pulsu tardiori, urina pallidiori, fermenti ventriculi inertia, somnolentia, defluxionibus; quod si salibus sit aculeata, facile vel ex sapore, vel dolore, vel febrili effervescencia cognosci poterit.

§. 3. Bilis abundantiam in sanguine prodit ejus fervor, adest sitis, jejunium nocet, excrementa alvi nec non urina valdè tincta sunt, pulsus celer est & non usque adeò magnus.

§. 4. Melancholiam abundare docent pulsus rari & parvi, nonnunquam tamen etiam sunt magni, si nempe partes spirituosæ non tam facile se extricare possint à viscidis & flatulentis, hinc arteria valdè intumescit, vel distenditur. Quod si salibus corrosivis exaltata sit, prodit se mordacitas tum in internis tum in externis partibus, unde dolores, pruritus, motus convulsivi, variæque exulcerationes ortum trahunt.

§. 5. Sanguinem turbatum esse in sua mixtione in principio ex pulsu frequentiori colligi potest, nec non è febrili fermentatione, & quo magis turbatus est, eò citiùs vires pereunt, quæ citra causam manifestam brevi attritæ semper

de malignitate testimonium perhibent. Quod si venenum sit epotum, vel inspiratum ab animali, omnis illico dejecta est appetentia, fauces uruntur, accedit nausea, cardialgia, vomitus, alvi fluxus, abdominis intumescencia, color faciei cadaverosus, tremor artuum.

§. 6. Ad hoc caput referimus etiam signa cruditatem acidam & nidorosam, nec non intemperiem sanguinis acidam & alcalinam indicantia. Siquidem in Cruditate acida appetitus adhuc viget, post assumptum cibum autem inflatio ventriculi, phlogosis, & paulò post ructus, & non rarò vomitus acidi, murmura & rugitus alvi, ejusque adstrictio subsequuntur. In cruditate nidorosa liquamen tetridum fluctuat in ventriculo, ructus nidorosi, ovi frixi saporem referentes, exoriuntur, sæpius desiderium adest vomendi, ad alvi fluxum valdè proclives sunt: Si salia acida in massa sanguinea prædominentur, adest simul cruditas acida, sanguis in suo motu lentus est, nisi quod per intervalla motu inordinato ex improvviso quasi exagitetur, morbi chronici & contumaces viscerum obstructions producuntur, ulcera hinc inde, nec non tubercula vel tumores ob variam humorum circulantium concretionem generantur. Sin sanguis intemperie alcalicâ laboret, sitis urget, sanguis fluidus magis & fervidus est, facile in
sua

sua mixtione turbatur, unde qui talem habent sanguinem à peste aliisque febribus malignis minus tuti sunt.

§. 7. Neque opus est, ut hic de morbi specie, ejusque magnitudine, nec non ipsa parte affecta cognoscenda prolixius agamus, cum ex symptomatum vehementia, & partis alicujus affectæ functione plus vel minus necessaria morbi magnitudo, ejus species verò ex phœnomenis & causis, de quarum signis superius egimus, facile cognoscatur. Quod verò ipsam partem affectam attinet, nec hæc latere potest, si læsam functionem, doloris situm & proprietatem, ipsaque excreta sub examen vocare velis.

CAPUT QUINTUM.

De Signis Prognosticis.

§. I.

Hanc doctrinam futuro practico utilem & perquam necessariam eleganti serie proponit Cl. MOEBIUS in *suis Institutionibus*. Ex quibus observari velim, signa cruditatis & coctionis desumi ex urina (cujus indolem supra

descripsimus) ab alvi excrementis, & sputo. Ex quibus etiam signa mortis & salutis petuntur, nec non ex respiratione, decubitu, pulsu, facie, præprimis autem ex oculis. Signa critica ex insolita aliqua mutatione, & Symptomatum ingravescentia, citra causam aliquam manifestam suborta, depromuntur. Morbum longum vel brevem fore cognoscitur ex morbi natura, sanguinis intemperie, anni tempore, symptomatibus, signis coctionis vel cruditatis, paroxysmorum æqualitate, vel eorundem anticipatione & postpositione.

§. 2. Morbi eventum colligere licet à virium constantia, quam ex pulsu aliisque functionibus facile cognoscas, deinde à morbi Idea, porro à juvantibus & nocentibus. Potiora tamen & certiora signa ex læsis actionibus sumuntur, unde potissimum ad Facultatem vitalem, quæ est in sanguine, & animale, quæ est in spiritibus animalibus, attendendum.

§. 3. Omne delirium malum sed non æquè periculosum est. Nam quo symptomata reliqua sunt graviora, eò pejus est delirium. Sin sit sine ferocia, motibus convulsivis & respirandi difficultate, non tantum portendit periculi. Huc spectat *Aphor. 32. Sect. 2. HIPPOCRATIS. In quovis morbo animo bene valere* (hoc est sine ulla verborum absurditate, sineque indecora cor-

ra corporis compositione, & morum dissimilitudine, sineque præsentis laboris indolentiâ: Sique potest imaginando, ratiocinando, in memoriam revocando suum officium facere) *ac rebus convenienter datis gaudere* (hoc est benè coquere, distribuere & excernere, ut alvinæ œconomix integritas inde patefcat) *bonum. Contrarium verò malum.*

§. 4. Oblivio quoque subitò exorta mala est. Denotat enim profundam cerebri læsionem, spirituum animalium inopiam, vel saltem peregrinam eorundem determinationem.

§. 5. In morbi principio sopor malus est, & malignitatis index; siquidem spiritus animales ob turbatam sanguinis mixtionem, & inde ortam plexus choroidei obstructionem, parcius generantur, & ipsius cerebri tubuli ab humoribus circulantibus segnius ob spirituum defectum progredientibus nimium replentur.

§. 6. Somnus laborem adferens nigro carbone notandus. Laborem autem adferre dicitur, quando æger expergefactus vel deliranti similis, vel de lassitudine & magna virium prostratione conqueritur.

§. 7. Insomnia in phreniticis bona sunt. Indicant enim spiritus animales antea efferos nunc in ordinem rediisse, plicas cerebri iterum aperi-ri, & reconditas species menti offerri.

§. 8. Omnes vigilæ, exceptis iis quæ instantem criticam mutationem comitantur, gravioribus symptomatibus fores pandunt, & in omnibus morbis malæ sunt.

§. 9. Sensus externos lædi symptomaticè in morbis præsertim acutis valdè periculosum est. Hinc si æger non ampliùs videat, nec audiat, nec sentiat, mors jam est præ foribus. Et dolorem non ampliùs sentire, præsentè adhuc causa dolorem inferente, mortis solet esse prænuntium.

§. 10. Dolor valdè acutus diutius perseverans tandem abscessum futurum indicat.

§. 11. Omnis subita mutatio est periculosa.

§. 12. Lassitudo spontanea febris solet esse prodromus.

§. 13. Convulsio nunquam caret periculo; Quæ tamen pueris accidit & mulieribus, plus sæpiùs habet terroris quam periculi, unde HIPPOCRATES quamvis eam febre succedentem lethalem pronuntiaverit, in pueris tamen id sæpius fallere non diffitetur.

§. 14. Singultus in febribus malignis & intestinorum inflammatione ut plurimum lethalis est.

§. 15. Idem esto iudicium de Tremore, qui in febribus acutis graviorum symptomatum est prodromus.

§. 16.

§. 16. Horror & rigor, si cum calore alternent, monstri quid alunt, id quod in febris ungaricæ principio plerumque fieri solet.

§. 17. Omnis decubitus insuetus vel etiam indecorus funestum portendit in febribus acutis exitium.

§. 18. Anxietates sufflaminatæ circulationis & turbati motus spirituum animalium indices periculum minantur: quo corporis jactationes & inquietudo spectant.

§. 19. Aphonia in morbo acuto subitò suborta instantis epilepsiæ, vel etiam apoplexiæ indicium præbet. Si ebrius repente obmutescat, inquit HIPPOCRATES, convulsus moritur, nisi febre corripiatur; sic enim solvitur nervorum obstructio ob auctum tum liquoris vitalis, tum animalis motum.

§. 20. Qui frequenter & vehementer & abs re deficiunt, repente moriuntur, *Aphor. 41. Sect. 2.*

§. 21. Respiratio quo in morbis acutis difficilior est, eò pejor est. Magna & tarda indicium est affecti cerebri & systematis nervini. Magna & suspiriosa cum sibilo & impetuosa aëris expiratione funesta quoque est in febribus inalignis.

§. 22. Solent etiam signa prognostica desumi ex sanguine per v. s. extracto, quæ omnia ta-

men infida sunt, cum sanguis eo ipso etiam momento, quo aër externus admittitur, aliam induat faciem. Et qui sæpiùs valdè corruptus apparet, eò minùs alit periculi.

§. 23. Ciborum fastidium in morbis malum est, & sæpiùs quid gravius in insidiis delitescens præcedit. Quo enim magis est turbatus sanguis in sua mixtione, eò magis corruptum etiam est fermentum ventriculi. Attendendum etiam erit ad alia symptomata. *Ferè fit, inquit HIPPOCRATES, ut, qui male affecti, si ineunte cibi usu avidè cibos capiunt, ac nihil edendo proficiunt, ad extremum inappetentes fiant. Contra, qui ineunte cibi usu, nihil omninò appetunt, paulò post edendi appetentes, meliori sunt loco.* Aph. 32. §. 2.

§. 24. Sitire cum non sitire, & non sitire, cum sitire debeas, malum est.

§. 25. Dejectiones alvinæ, eæque frequentiores aquosæ & sinceræ cum magna virium prostratione sunt pessimæ notæ. Si inter excernendum animi deliquium superveniat, majus periculum innuitur. In acutis, & præsertim in variolis cruentæ dejectiones per alvum, vel per vomitum, vel etiam per vias urinarias, ut plurimum sunt lethales; quæ tamen in mensium obstructione, melancholiâ & Maniâ non rarò magnò cum ægrotantis levamine instituuntur.

§. 26. Vomitus in morbis quid monstri-
alunt. Malæ quoque sunt vomitiones stercoreæ,
sinceræ, virides, nigræ & lividæ.

§. 27. Larga Mictio in febribus tum conti-
nuis tum intermittentibus non semper tuta, &
Atrophix prodromus est.

§. 28. Sudores frigidi particulares colliqua-
tivi mali sunt: Et qualiscunque sit sudor, si æ-
grum non juvat, inutilis est. In forti apople-
xia, si respiratio sensim imminuatur, & sudor
copiosus fluat, instantis mortis est prænun-
cium.

§. 29. Hæmorrhagia narium, respondens
ægrotantis & morbi naturæ, salutem spondet,
quocunque fiat tempore, modo non in quanto
excedatur. Sed stillicidium narium infauftum
præbet prægnosticum.

§. 30. Menses, fluentes in morbis acutis ex-
tra ordinem & consuetum tempus, metum si-
nistri eventus non parum augent. Et si con-
sueti etiam tempore erumpant, non rarò ta-
men funestum prædicunt eventum. Die critico
fluentes ferè semper salutare fuisse HIPPO-
CRATES observavit.

§. 31. Hæmorrhoidum fluxus, limites non
excedens, in quocunque morbo est beneficium
Naturæ.

§. 32. Sputum æquale non fœtidum, & quod
sine

108 *Inst. Medicinæ Lib. III. Cap. V.*

sine magno labore & dolore rejicitur, in thoracis morbis albo calculo dignum: Contrarium si contingat, magnum quoque periculum portenditur.

§. 33. Tubercula, & abscessus nigricantes in extremitatibus artuum, vel in partibus membranosis, vel etiam retrò aures, in acutis summam malignitatem produnt, & perniciem minantur.

§. 34. Color natus in flavum vel citrinum mutatus symptomaticè non criticè, sæpius in acutis lethale fuit signum.

§. 35. Oculi torvi, & in quibus lumen jam extinctum videtur, convulsiones & ipsam mortem indicant.

§. 36. Malum est in acutis, si lingua sit tremula, nigra, arida, dura.

§. 37. Fauces exulceratæ in febribus nunquam susque deque habendæ sunt. Habent enim consensum cum ventriculo, intestinis, cerebro & toto systemate nervoso; hinc faciliè gangrænam contrahunt, toti œconomix animalis damnosam. Vidi in dysenteria omnes illos fuisse extinctos, qui de difficultate deglutendi & linguæ tumore conquerebantur.

§. 38. Pessimum est, si externa algeant & interna urantur.

§. 39. Livor sub unguibus digitorum habetur

tur pro instantis mortis prænuncio, fortè quia
cadaverisatus sanguis citiùs in partibus remo-
tioribus restagnat & vascula capillaria confrin-
git.

§. 40. Agmen tandem claudit Facies Hip-
pocratica, certissimum in morbis mortis præ-
nuncium. Est autem hæc; Nasus acutus, cavi
oculi, adstricta tempora, aures frigida & con-
tractæ: Cutis circa frontem dura, intenta, arida,
& color totius vultus viridis aut niger.

CAPUT SEXTUM.

De Crisi, & Diebus Criticis.

§. 1.

Doctrina de crisi omnium est difficillima, &
non solum tot retrò annis medicorum
vexavit ingenia, sed hodiernis etiam medicis in
abditis rerum causis explicandis occupatissimis
multum faceffit negotii, ut eò faciliùs veniam
mihi pollicear, si fortè erravero in re à paucis
publicè ventilata.

§. 2. Describitur autem crisis, quod sit subita
aliqua in morbis acutis vel ad mortem vel ad
salutem cum insigni corporis mutatione à na-
tura,

tura, cujus minister est medicus, instituta mutatio. Vel est talis naturæ irritatæ actio, qua præviâ insigni in liquore vitali & animali turbatione materia morbifica vi quasi foras eliminatur, ipsaque natura morbum in triumphum ducit.

§. 3. Ut causam admirandæ hujus excretionis clariùs percipiamus, operæ pretium erit, positiones quasdam præmittere, quibus stabilitis ipsa causa in apicem duci queat. Nempe notari velim. 1. Quod omnes partes totius corporis humani in eo convenient, manentque in suo statu donec ab alio deturbentur; quod si in suo statu turbentur, priorem retinere contendunt, sibi que auxiliatrices præbent manus; natura enim sui conservatrix, quæ tamen omnia citra ullam aliquam cognitionem merè mechanicè peraguntur. Hinc illustris ille Naturæ Interpretes D. BOYLE in *Tr. de utilitate philosophiæ experimentalis* pulchrè monet, quòd corpus humanum ut Machina quædam incredibili arte fabricata spectari debeat, adeò, ut partes vel longius distitæ in consensum illius, quæ affecta est, statim trahantur. Quod si chalybis elaterium avulsum à sclopeto manibus contrectes, non magnum quiddam aut insolitum efficies; sed ubi cum aliis partibus, quæ ad bombardile pertinent, aptatur, si id vel digito moveris, tum & subi-

subitus ignis perstringet oculos, & ingens sonitus aures percellet, & emissus globus magno impetu erumpet. Non dissimili quidem ratione si partes non separatim, sed ut simul aliæ aliis aptæ & connexæ inspiciantur, minùs quidem mirabimur, si tanta sit inter eas, quantam cernimus consensio. Quod si lucidi corporis aspectus sternutationem, qua totum corpus concutitur, efficiat; quique ex editiore loco terram intuetur, vix apud se est, sed velut vertigine correptus nutat, & genua trementia labascunt; Si agitati maris aspectus vomitum ciet; Si titillatio totum corpus tam vehementer exagitat; si hystericas mulieres vel suavissimi odores conturbant; si infirmos, aut magno vulnere olim affectos aëris mutatio adeò lædit, cum tonus aut partium contextus fuit aliqua ratione vitatus; si perturbationes animi tantas in nostris corporibus strages edunt; atque, ut Helmontii exemplis utar, si subita tristitia appetitum prosternit, rei nauseabundæ aspectus vomitum excitat; pavor repentinus epilepsiam & paralyin interdum creat, quis porro dubitabit, humores acres & malignos membranas corporis nostri & glandulas excretorias ad secretionem & excretionem irritare & sollicitare posse, ut natura onere isto levata pristina restituitur integritati?

2. Observandum est, per naturam nec mentem,

tem, nec principium quoddam internum nescio quod; nec vinculum istud animam & corpus jungens, intelligi, sed motum, situm, figuram & magnitudinem, quæ revera benignissimam matrem Naturam constituunt, per quam omnia phænomena, in œconomia animali, tum manifesta, tum quæ vulgò pro occultis habentur, secundum leges, à potentissimo illo Naturæ Authore DEO in prima creatione latas, producantur. Quod enim animam rationalem attingit, nec hæc adeò potens est in suo corpore, ut humorem aliquem morbificum expellat, utpote cujus collectionem, quicquid etiam in contrarium molitur, nunquam impedire potest. Sin verò principium aliquod internum supponere velimus, hoc equidem fieri posset, modo illud quid sit exprimatur, quousque etiam illud à foro medico excluditur. De spiritu verò vitali major lis movetur, quem ceu mediæ naturæ concipiunt, ut magis aptus sit pro copula & vinculo inservire, quo anima & corpus ad tempus conjungantur, cui etiam in expellenda materiâ peccante & tuenda valetudine per suas facultates primas deferunt, eumque naturæ nomine insigniunt. Verùm enim verò cum subtilior pars sanguinis nunquam cesset esse corpus, nec tantillum de natura corporis deperdat, quamvis nescio ad quam subtilitatem usque

meteo-

meteorifetur, non capio, quomodo subtile quid,
æquè corpus ac crassum, animam sibi vinciat
plus quam ipsum corpus. Et si daretur tale vin-
culum naturæ hermaphroditicæ, participans &
de natura spiritali & de corporea, revera ma-
jorem merebitur admirationem, quam totum
compositum, ex eo, quod partim esset spiritus,
partim corpus, sicque poëtarum Pegaso vel Si-
renibus non absimile foret. 3. Porro notandum
venit, nos non admodum curiosos esse debere
in rimandis causis criticarum istarum mutatio-
num, de quibus apud authores, cum in nostris
regionibus & hoc nostro tempore tales crises
non ampliùs fiant, hinc etiam prædictiones
nostræ in morbis acutis non adeò certæ sunt
nec indubitatae fidei, prout apud Hippocratem
reperiuntur, qui in alio vixit climate, ubi alia
phænomena, nobis rarò vel nunquam conspi-
cienda, apparuere. Tandem 4. & hoc monen-
dum omnes liquores fermentativos diversum
habere particularum contextum: Hinc enim
fit, ut unus præ alio citius vel tardiùs fermen-
tationis tempora percurrat, nuncque tot die-
bus, nunc verò tot septimanis ad statum de-
purationis ducatur. Eodem ferè modo sanguis
nunc citiùs nunc tardiùs effervescentiam subit,
eamque pro diversitate subjectorum, nec non
anni temporum, nunc citiùs nunc tardiùs ab-

H

solvit;

solvit; habet nempe hoc à crasi sua seminali, in qua vita radicaliter hæret, ut nunc ad hunc nunc ad illum fermentationis modum & effervescentiæ gradum magis proclivis sit. Consistit autem seminalis crasis in duorum istorum salium acidi & alcali congressu plus vel minus proportionato, de quo paulò post.

§. 4. Quibus præmissis dicimus causam efficientem & proximam criseos esse Naturam, quæ sola est morborum medicatrix; cumque omnis motus sit à materia subtili, huic etiam primas in hoc arduo negotio merito deferimus. Hæc enim à prima infantia sanguinem permeare solita, ubi jam cum peregrinis humoribus fermentescibilibus peregrina materia ætherea, alius nempe generis, hoc est alius motus, alius figuræ, &c. introducit, magno cum impetu foris advenientem aggreditur, eamque subigere vel expellere contendit, id quod cum magnâ totius corporis, omniumque partium tam solidarum, quam fluidarum concussione & perturbatione fieri solet. Quod si peregrina illa materia ætherea prædominium obtineat, & priorem expugnet, Natura succumbit, & sanguinis motus, nec non ejusdem particularum figura situs & magnitudo destruuntur, & ex corpore vivente fit cadaver.

§. 5. Causa autem Materialis est humor acris
& ma-

De Crisi, & Diebus Criticis. 115

& malignus, vel sanguini illatus, vel in sanguine generatus, longissimè à statu priori recedens, reliquoque sanguini motu & mixtione repugnans; Hic glandulas excretioni dicatas, in quacunque corporis parte sitæ sint, irritat, & ad sui excretionem invitat, hinc subitanæ illæ in morbis acutis sequuntur excretiones per alvum, per sudores, per urinam, &c.

§. 6. Causam adjuvantem dicimus esse influxum Lunæ & Siderum, quæ crisin varie modificare possunt, si in novi vel plenilunium, vel æquinoctia & solstitia incidat. Ad causam adjuvantem referimus etiam ipsarum partium corporis nostri fabricam, pororumque certam configurationem, ob quam per hanc potius partem quam per aliam excretio instituitur.

§. 7. Modus criseos duplex est; vel enim fit per manifestam aliquam excretionem, quando nempe humores per alvum, per sudores, per hæmorrhagiam narium, alvi, uteri, excernuntur: Vel per translationem & metastasin, quando humor vitiosus in partem aliquam solidam effunditur, ibidemque tumorem, bubonem, abscessum producit. Quo autem pars illa solida ratione usus sui est ignobilior, eo tutior etiam erit hæc translatio.

§. 8. Crisis alia est salutaris, quæ nempe fida est, & apparentibus signis coctionis, die critico,

cum excretionem vel translationem naturæ ægrotantis & morbi conveniente instituitur; nullum enim paucum est criticum: Alia est imperfecta, sæpius etiam infida, cujus causa quærenda est in Materiæ subtilis innatæ, ut ita loquar, paucitate, sanguinis discrasia, humoris peccantis visciditate, glandularum & pororum obstructione vel configuratione minùs proportionata.

§. 9. Fiunt autem hæ mutationes plerumque statim diebus, quos propterea criticos appellant, suntque 4. 7. 9. 11. 14. 17. 20. & 24. Quamvis nec hoc diffiteri possim, in praxi numerum hunc dierum non semper observari, & sæpius aliis etiam diebus crises fieri, id quod abundè jam variis exemplis probavit COMES DE FLISCO *L. de Fato*. Neque opus est, ut in explicanda causa, quare hoc potius die quam alio, critica talis fiat mutatio, ad Lunam confugiamus, cum, ut jam antea dictum, ordo iste dierum non semper observetur, deinde id videatur Lunæ tribui, quod potiùs humoris fermentantis conditioni & peculiari corporis texturæ acceptum ferendum, quod in aliis liquoribus fermentescibilibus quotidie observare licet, ut non absque ratione WILLISIUS neget, crises à lunæ ac siderum influentiis omninò dependere, eorundemque aspectus quadratos, oppositos, aut συζυγίας sequi, cum potius à materiæ
ad-

De Crisi, & Diebus Criticis. 117

adusta congestione & turgescencia evacuationes criticae determinantur. Et si materia febrilis, in tubulo partis alicujus solidae collecta, & febrem intermittentem producat, tam accurate dies & horas metitur, quidni idem fieri poterit ab humore vitioso, febrem continuam & acutam excitante?

§. 10. Sperari verò debet crisis, ubi jam signa coctionis apparent. Quibus crisis fit, his nox gravis ante accessionem, & tunc inquietudo, dolor capitis, anxietas, sitis inextinguibilis, aliaque nova producta accedunt.

§. 11. Facile quoque sciri poterit, per quam excretionem crisis sit futura, modò attendatur ad sanguinem jam copiosius affluentem ad partem, per quam fieri debet crisis, ibidemque insolitam aliquam mutationem producentem.

§. 12. Quæritur, num crisis semper expectari debeat? Resp. cum Hoffman. & Helmontio negativè. Potest enim materia turgescens precipitari, & postmodum evacuari, quo ipso omnis spes criseos, quæ dubii est eventus, præscinditur, ipsaque crisis antevertitur.

INSTITUTIONUM

MEDICINÆ

LIBER QUARTUS.

SIVE

PARS HYGIEINÆ.

CAPUT PRIMUM.

De Conservanda Sanitate in Genere.

§. I.

n conservanda Sanitate ad sanguinem & succos à sanguine dependentes semper respiciendum, & fermentationis in ventriculo & recrementitiorum humorum evacuationis potius habenda est ratio: nam vitia coctionis primæ nullibi

nullibi corriguntur. Hinc est quod multi morbi chronici, & ipsa arthritidis & renum calculus, radicaliter sint ex ventriculo. Itaque ante omnia vitale illud Acidum, quod occulte inest sanguini, ventriculo vero manifeste, sale tamen alcalico temperatum, toto vitæ curriculo in statu mediocritatis, quantum possibile est, conservari debet. Nam omne nimium naturæ est inimicum.

§. 5. Deinde, cum consuetudo sit altera Natura, non temerè ab illa recedendum. Nam consueta longo tempore, etsi deteriora sint, minus molesta esse solent. 2. Aph. 50. Hinc sæpius fit, ut cibi deteriores & concoctu difficiliiores assueti insuetis melioribus minus noceant, quod jam sanguis ex ejusmodi constet particulis, in quarum motum & mixtionem deteriora illa alimenta magis conspirant, ipsumque ventriculi fermentum magis aptum natum est, cibos tales dissolvere, quia in illis hominibus plerumque magis activum est. Et medicamenta sæpius assumpta nihil operantur, quia frequentiori usu sanguini fiunt affinia, hoc est, ipse sanguis & fermentum ventriculi successu temporis ab illorum usu ita disponuntur, ut vel in ventriculo statim castrentur, vel ad sanguinem delata simili motu cieantur. Videmus etiam in illis, qui spiritus ardentes & fumum nicotianæ

220 *Inst. Medicinæ Lib. IV. Cap. I.*

amant, quod malè ipsis consulatur, si contraria diætâ severius commendetur; nam omnis subita mutatio est periculosa. Hinc melius est, si sensim à prava tali consuetudine in contrariam flectantur; Natura enim vult duci, non cogi. Vide de consuetudine SENNERII *Paralip.* 6. 9.

§. 6. Porrò ut summum jus est summa injuria, sic exquisitissima vivendi regula summa est miseria, quia laxior diætâ plus confert valetudini tuendæ, quam si angustis Scholæ Salernitanæ cancellis uni individuo saltem appropriatis, includatur, modo non abutamur illa vivendi licentia, & ab uno extremo ad aliud delabamur. Equidem negari nequit, quod ii, qui definitam aliquam regulam vitæ servant, casu aliquo incidente graviter ægrotent, interdum etiam plane moriantur. Unde licet quandoque ad insolita facienda transire. Neque fortè melior datur diætâ illâ, cujus CELSUS Lib. I. mentionem facit. *Sanus homo, inquit, & qui bene valet, & sua spontis est, nullis obligare se legibus debet, ac neque medico neque alyptâ egere. Hunc oportet varium habere vitæ genus, modo ruri esse, modo in urbe, sæpiusque in agro, navigare, venari, quiescere interdum, sed frequentius se exercere, siquidem & ignavia corpus hebetet, labor firmet; illa maturam senectutem, hic longam adolescentiam*

lescentiam reddat. Prodest etiam interdum balneo, interdum aquis frigidis uti, modo ungi, modo idipsum negligere, nullum cibi genus fugere, quo populus utatur, interdum in convivio esse, interdum ab eo se retrahere, modò plus justo, modò non ampliùs assumere: bis die potiùs, quam semel cibum capere, & semper quam plurimum, dum modo hunc concoquat.

§. 7. Et quamvis illi, qui integrâ gaudent valetudine, ægrè ferant medicationes, idipsum tamen nonnisi de purgantibus & V. S. intelligendum est, præsertim si intempestivè adhibeantur. Si enim ejusmodi præsidiis uti velis, tempore vernali fieri debet: Intereà quandoque balsamicis & stomachicis uti licet, v. g. Elixirio proprietatis, Elixirio fermentativo, Succolada Indica, Essentia Ambræ, Spiritu volatili, Malvatico Juniperino.

§. 8. Pilulæ Francofurtenses frequentius assumptæ ob aloem nocent, & alvum magis adstrictam reddunt; unde errant illi, qui ad alvum lubricitandam illis promiscuè utuntur. Præfero his pilulas gummosas, intestinorum & ventriculi sordes minori cum damno expurgantes.

CAPUT SECUNDUM.

*De Diætâ pro Ætatis Diver-
sitate.*

§. I.

Quamvis fanis omnia sint sana, non tamen omnibus una eademque vivendi ratio conveniens est, sed pro ætatis varietate, variæ etiam dantur diætæ gradus. Hinc operæ pretium erit, ut ad specialiora descendamus, visuri, qualis diætâ à primordiis vitæ ad decrepitam senectutem usque observanda sit. Ubi statim notandum venit, quod Sennertus monet, totius sanitatis fundamenta in prima conceptione quasi jaci, & futuræ sanitatis vel bonæ vel malæ principia à parentibus in fœtum derivari, id quod morbi hæreditarii, podagra, phthisis, calculus, apoplexia, hydrops, aliique testantur. Dependet enim reverâ crasis seminalis sanguinis ipsius fœtus à gradu effervescentiæ auræ seminalis virilis cum liquore genitali muliebri, qui gradus ab acidi & alcali concursu plus minus proportionato proficiscuntur. Deinde vitiosi quandoque humores in tubulis partium solidarum fœtus, in utero constituti, colliguntur, qui de-

demum, multis post annis à causa aliqua foris adveniente excitati, œconomiam animalem variè turbant, & morbos chronicos producant, quorum semina in ipso utero fuere generata, ut vel eo magis necesse sit, ut gravida sedulo sibi ab omnibus caveat, quæ infanti noxam inferre possunt, & ut sedulam foetus etiam nondum nati habeat curam.

§. 2. Debet itaque gravida vitare aërem foetidum, impurum, pluviosum. Nocent enim foetui omnia foetida, nec non graveolentia & fragrantia. Fugiat fructus horarios, facile fermentescibiles. Jubeat exulare cibos acres, sale volatili abundantes, pingues, flatulentos, abstinere ab usu medicamentorum diureticorum, purgantium, clysterum, & sternutatoriorum, quæ facile abortum procurant. Porro nocent gravidis motus vehementiores, præsertim primis mensibus, terror, ira, ponderis elevatio, brachiorum extensio, pedum divaricatio. Quod si gravida cibum aliquem appetat, cujus particeps fieri nequit, statim ipsi detur Balsamus Embryonum, Aqua Epileptica Langii, Aqua cinamomi borraginata vel cydoniata, Aqua fl. Aurantiorum, Essentia panis cum Vino Malvatico. Prætereà ab abortu etiam præcaveat venæ sectio medio gestationis tempore administrata, quam tamen urgente necessitate & primis

124 *Inst. Medicinæ Lib. IV. Cap. II.*

mis & ultimis mensibus pari successu adhibitam fuisse novimus. Parem laudem merentur pulveres pretiosi, solares, Corallorum, Morfuli ex Amygdalis & Nuce Moschata. Plura notatu dignissima vide in collegio Mss. Celeberrimi ETTMULLERI *de regimine gravidarum*.

§. 3. Quod si infans nunc in lucem editus sit, non statim lacte nutriendus, sed ipsi aliquid sacchari penidiit cum oleo amygdalarum recenter expresso dandum, ut meconium prius evacuetur, cœteroquin gravissimorum morborum parens. Post lacte materno, & si hoc non sufficiat, pulte ex pane triticeo exsiccato, & lacte vel aqua, nutriatur, donec sensim solidioribus assuescat cibis, ut ablactari possit: Vinum nunquam bibat. Vide iterum prælaudati ETTMULLERI *Valetudinarium infantile*.

§. 4. Pueris nocent lacticia, mellita, & saccharata, quia hæc ætas lumbricis valde obnoxia est. Et, cum jejunium non benè ferant, sæpius de die cibari possunt, ita tamen ut evitatis omnibus viscidis cibi *ἄπεντοι* & boni succi eligantur.

§. 5. Quod si animum studiis applicare debeant, in eo potior locanda erit opera, ut per convenientem diætam spiritus animales puri & satis mobiles serventur, totumque cerebrum ab impuritatibus immune existat, quod facilè obtineri

tineri poterit, si sanguis in suâ crasi, quantum possibile, conservetur. Hinc vitare debent viscida, legumina, flatulenta, vigilias nimias, somnum nimium, excrementorum detentionem, studia intempestiva & in multam noctem protracta.

§. 6. Juvenibus balnea moderatè adhibita valdè profunt; dum econtra ipsis insidias struunt, ira, venus, Bacchus, purgantia fortiora, aromatica, cœteraque calidiora sanguinem nimium exagitantia.

§. 7. In ætate media maximi committuntur errores, præprimis circa cibi, potus & veneris usum, quibus vita abbreviatur, vel saltem morbis fores aperiuntur; hinc est, quod hujus ætatis errores in senectute luere cogamur, & sæpius magis peccata mediæ ætatis quam juventutis deploremus. Eò itaque annitendum, ut in administrandis sex rebus non naturalibus mediocritatis leges observentur, præsertim quoad cibum sumendum, ne vel quantitatis vel qualitatis excessus admittantur, ita tamen, ut quantitatis potior habeatur ratio quam qualitatis; illa enim dependet à nostro arbitrio, eamque declinare possumus, hanc verò pro nutu eligere, non semper penes nos positum est.

§. 8. Quæritur itaque, quâ quantitate cibus assumi debeat? Resp. Hanc nos non posse pondere

dere vel numero metiri, propter subjectorum varietatem, diversumque vitæ genus. Quod si tamen convenientem quantitatem scire velis à priori, attendendum tibi erit ad fermenti ventriculi energiam, ipsorumque ciborum naturam. Si enim liquor gastricus benè sit dispositus, semper tantum appetet, quantum fermentare poterit, sicque ad satietatem comedere licebit. Sin verò fermentum nimis acidum sit, vel etiam nimis fixum, tum plus appetitur, quam concoquitur, & tali in casu sanitatis studium est, non satiari cibis, sed cum reliquiis famis à prandio vel cœnâ surgere. Deinde cibi concoctu faciliores liberaliori manu quoque sumi possunt, nec quantitas tam facilè nocebit, quam si alimentâ viscida & concoctu difficiliora largius assumuntur. Enim vero errorem talem in quantitate quoad excessum commissum fuisse, facilius & evidentius cognoscitur à posteriori. Si enim appetitus elapsis sex horis redeat, & nullus peregrinus sapor in ore deprehendatur, neque ructus acidi vel etiam nidorosi exsurgant, si nulla ventriculi adsit inflatio, nec flatuum copia, nox insequens sit tranquilla, mane caput non sit grave, alvus respondeat, & in cœteris ad munia tua obeunda sis sat alacris & vegetus, etiam si tunc ad satietatem comederis, omnia tamen se bene habere persuasum habeas. Quod si

con-

contraria appareant phœnomena, te in excessu peccasse, evincunt, atque ut in posterum à tanta satietate abstineas, jubent.

§. 9. Quæritur etiã, an ventres hyeme sint calidiores quam æstate? Resp. Hippocrates hoc quidem voluit, sed quia argumenta desumpsit ex hypothese illa, quã supponitur, coctionem in ventriculo fieri à calore per elixationem, hinc meritò de veritate hujus regulæ adhuc dubitatur: Nisi fortè dicere velimus acidum potentius esse in hyeme quam æstate, & hinc appetitum etiã majorem hyberno tempore esse, quam æstivo, corporaque calidiora censerì: secus enim se res habebit, si attendere velimus, quod sitis tempore æstivo magis urgeat; Quod materia ætherea copiosius corpus nostrum permeet; Quod etiã frigida æstate melius feramus quam hyeme; quodque omnes fermentationes illo tempore potentiores sint, quam hoc. Quibus positis verisimiliùs videtur, ventres tempore æstivo esse calidiores, quam hyeme. Neque enim dici poterit, corpora in locis orientalibus viventia frigidiora esse nostris corporibus, quod tamen sequi deberet, si rationes, quibus Hippocratis effatum stabilire nituntur, aliquid ponderis præ se ferrent. Et argumentum desumptum à comparatione cum cellis, aliisque locis subterraneis, fragili innititur fundamento, nempe

nempe antiperistasi, qua sublata totum corrui-
t ædificium.

§. 10. Quoties autem de die cibus capi de-
beat, determinari nequit. Si enim quis labori-
bus valde sit deditus, & fame sæpius urgeatur,
huic quater de die comedere licebit. Sin verò
fames inducias concedat, sufficiet prandere &
cœnare, ita ut si prandium fuerit largius, cœna
debeat esse tenuior, sin non benè pransus sis,
eò largius cœnabis.

§. 11. Quæri porro solet, an ventriculus
noctu meliùs chylicet, quam interdiu? Puto
noctu meliùs perfici chylicationem, quia ipsa
vegetabilia noctu magis animari & nutriri vide-
mus quam interdiu: Et spiritus animales noctu
non ita depauperantur vel avocantur, multò
minus reliquæ partes spirituosæ atteruntur.
Hinc, quamvis fermentationes tempore somni
sint debiliores, tamen hæc, quæ noctu fit, magis
proportionata esse videtur negotio chylicatio-
nis, quam quæ fit interdiu. Quod verò plus
temporis interponatur inter cœnam & pran-
dium, quam inter prandium & cœnam, hoc fit
ob causam longè aliam.

§. 12. Tandem quæritur etiam, utrum somnus
à prandio vel cœna conveniat? Resp. utique
licere à prandio aliquandiu dormire: Nullam
enim causam prægnantem video, quæ contra-
rium

rium suadeat. Et si noctu dormire licet citra sanitatis dispendium, quidni interdiu? Modo horula illa, quam interdiu dormiendo transegiſti, nocturnis subducatur. Quæ de vaporum ascensu ad cerebrum hic proferuntur, inter figmenta referri merentur: si enim vapores tales ascenderent, breviori itinere per viam magis patulam palatum, nempe egredi possent.

§. 13. Cavendum tamen ne quid nimis. Studia enim quod attinet, illa in longam noctem ne protrahantur, quin potius horâ nonâ laboribus tuis diurnis colophonem imponas, teque ad somnum componas, æstate, horâ quartâ matutina, hyeme verò horâ quintâ surrecturus, quod ipsa natura docere videtur; nam horis matutinis sumus alacriores, & insignem refocillationem percipimus, quando jam sol ad nostrum redit hæmisphærium, & uliginosa effluvia discutit. Et somno non solum diurno, sed & nocturno religiose utendum.

§. 14. In senili ætate rariùs medicandum, nunquam fortioribus catharticis purgandum; somnus senibus sit longior, quia somnus humectat. Offerantur ipsis cibi boni succi & bonæ fermentationis. Commendo pro potu vinum vinosum, generosum, annosum, sapore gratum, colore fulvum; hoc enim est Lac senum. E confortantium classe commendamus

Elixirium vitæ Matthioli, zz. conditum, Nucem Moschat. condit. Succoladam, elixirium pretiosum ex oleis destillatis, Carnem viperinam, Ambram & Moschum.

CAPUT TERTIUM.

De Alimentorum Facultatibus.

§. 1.

Alimentum est, quod in corporis nostri substantiam convertitur; desumitur ex regno animali & vegetabili.

§. 2. Panis Secalinus vitale in se continet acidum, naturæ nostræ amicum, ut Triticeo meritò præferatur, qui viscidus magis videtur, nec adeò firmum præbet alimentum.

§. 3. Legumina sunt viscida & flatulenta.

§. 4. Quæritur, an lentes in variolis expellendis tantoperè convenient, prout vulgus persuasum habet? Resp. Lentium usus quandoque proficius fuit, non, quod vi expulsiva ob signaturam polleant, sed quatenus sanguinem parum inspissant, nimiamque turbationem sanguinis impediunt; nisi enim illi obex ponatur, facile totius sanguinis crasis ita solvitur, ut nunquam
restit-

De Alimentorum Facultatibus. 131

restitui possit. Quod si ebullitio sanguinis non satis valida & potens sit, lentes plus nocent, quia separationem humoris excernendi impediunt.

§. 4. Rapæ crassioris sunt substantiæ, viscerum obstructions pariunt & flatus generant, hinc capiti nocere videntur. Quod si terrestreitas illa decocto primario auferatur, tunc secundarium apprimè convenit in Febre quartana, Melancholia, Tussi, Raucedine & Stranguria.

§. 5. Radix Sisari, Napi & pastinacæ sativæ abundè satis nutriunt & copiosum chylum supeditant. De Pastinaca tamen notari velim, quod diutiùs telluri commissa situm contrahat: hinc est, quod comesta gas narcoticum sanguini & liquori animali afflet, ut sopor, delirium, inflatio ventriculi, & ardor faucium inde oriatur.

§. 6. Raphanus abundat sale volatili, mucum stomachalem resolvit, & diuresin promovet. Raphanus sylvestris scorbuticorum est solatium, quia sale volatili præditus est; hinc in cruditate acida corrigenda egregiam navat operam. Easdem ferè vires possidet sinapi; hinc ad apoplexiæ humoralis præservationem à nonnullis commendatur.

§. 7. Allium sale caustico luxuriat, volatili

132 *Inst. Medicinæ Lib. IV. Cap. III.*

tamen; hinc valdè calidum est, necat vermes, prodest hydropicis, & in locis septentrionalibus habetur in deliciis. Quo cœpas & porrum referimus, quatenus acredinis gradu à priori saltem differunt.

§. 8. Endivia, Lactuca, æstum compescunt & alvum relaxant. Asparagi aperiunt. Nasturtium hypochondriacis convenit.

§. 9. Brassica capitata sale condita acido suo peregrino inordinatas producit fermentationes, variasque in inferioris ventris œconomia excitat turbas. Interim grata sua aciditate palato arripdet, & linguam titillando, odoreque suo & colore blandiendo, inter cœteras dapes omnium in se convertit oculos. GUARINONIUS eam summis laudibus extollit & Theriacam omnium ferculorum appellat.

§. 10. Caro suilla ob glutinositatem suam male audit, & difficilioris censetur coctionis. Caro vervecina, aprugna, vitulina, bubula, leporina & cervina, suppeditant sanguini succum satis laudabilem. Agnina nocet febricitantibus. Animalium viscera & extremitates ob fibrosam viscidamque texturam non benè chylificantur.

§. 11. Carnes gallinarum, galli junioris, galli Indici, perdicum, tûrdorum, caponum, alaudarum, inter cibos salubres sibi primum ferè
ven-

De Alimentorum Facultatibus. 133

vendicant locum, Anserum & anatum juniorum postremum.

§. 12. Inter pisces superbiunt Salmo, Trutta, Lucius, Perca, Carpo, fundulus & haren-gus.

§. 13. Cancri præbent succum aquosum & tenuem, sanguinis acrimoniam temperantem; ast quoad reliquam substantiam æquè difficiles sunt concoctu ac cochleæ & testudines.

§. 14. Omnes fructus horarii crudi comesti facilè in putrilaginem abeunt.

§. 15. Fungi ex familia excrementorum prodeunt, & in excrementa revertuntur.

§. 16. Saccharum acido suo volatili inimicum est sanguini, nervis, & dentibus. Mel autem facilè bilefcit, & inordinatas producit in corpore fermentationes, præsertim si aliis cibis misceatur.

§. 17. Lac optimum corporis nostri est alimentum, quo non datur in rerum natura præstantius. Metus ille, quod nempe febres excitet, quod obstructions pariat, quodque flatulentum sit & facile acescat, revera vanus est. Si enim noceat, hoc non tam lacti, quam aliis cibis, qui penitus proscribi debebant, vel acido vitioso in primis viis hærenti, acceptum ferendum.

§. 18. Caseus recens difficiliter fermentatur,

234 *Inst. Medicinæ Lib. IV. Cap. III.*

quam antiquus; sed & hic suos patitur manes, & sanguinem in inordinatos ciet motus. Butyrum optimè nutrit.

§. 19. Cùm jam l. 2. dictum sit, quotuplici modo potus peccet, restat ut de ipsis liquoribus, qui potum suppeditant, pauca annectantur. Ex omnibus potulentis autem antiquissimam esse Aquam, & post hanc Lac, nemo facilè ibit inficias. Cœperunt enim homines ab orbe condito sitim aquâ restinguere, quâ solâ in locis illis orientalibus facilè contenti esse poterant, tum quod simplici uterentur victu, tum quod exæstuantem haberent sanguinem, frigida temperandum. Neque dubitandum est, quin & nobis aquæ potus esset satis conveniens, modò à prima infantia illi assuesceremus.

§. 20. Præfertur autem aqua fontana, clara & crySTALLINA, nullo peregrino sapore prædita, valdè levis & inodora. Aquæ bonitatem cœteroquin explorant coctione, pondere, (de quo KIRCHERUS in *descriptione Latii veteris & novi*, nec non in *mundo subterraneo*,) & effectu, si nempe linthea dealbet & eorundem sordes probè abstergat, in quo nostra Marpurgensis nulli facilè cedit.

§. 21. Putealis, palustris, pluvialis & fluvialis multo eoque limoso scatent tartaro, & hautæ fœculentias terrestres in primis viis deponunt,

nunt, multorum morborum etiam chronicorum genetrices.

§. 22. Nigro quoque notantur carbone aquæ minerales, de Sale, Alumine, Vitriolo vel Nitro participant, si pro potu ordinario adhibeantur. Neque cum illis facimus, qui acidulas in prandio & cœna bibunt, quo ipso chylicationem turbant & nutritionem sufflaminant. Dandum tamen & hic aliquid consuetudini, quia Schwalbacenses, Pyrmontani, Geismarienses & Wildungenses Incolæ acidulas suas quotidie citra ullum sanitatis dispendium largiter bibunt, nec aliud potulentum habent, quo sitim compescant.

§. 23. Verum enim verò, cum ab eo tempore, quo homines vineta instituerunt, aqua plurimis in locis in desuetudinem abierit, & vini usus paulatim introductus sit, quæritur, utrum vini potus sanitati conservandæ magis inserviat, quam aqua? Resp. Cum vino insit acidum volatile, naturæ nostræ & fermento gastrico amicissimum, modo illud nec in volatilitate nec in fixitate limites excedat, nullum dubium est, quin vinum plus præstare possit in sanitate tum conservanda tum restituenda. Hinc videmus, quod delassati ex itinere, laboribus, nimia venere, post venerem etiam, in momento virium percipiant restorationem, si

136 *Inst. Medicinæ Lib. IV. Cap. III.*

unum vel alterum cochleare vini ipsis exhibeatur. Ipsi moribundi mirum quantum vino refocillantur, sanguinique itus in circulum redditur, ut vel inde constet, non dari in peste & febribus malignis præstantius cardiacum vino, modo cochleatim non verò plenis buccis hauriatur. Utrum verò pro potu ordinario magis conveniat, quam aquæ potus, de eo dubitari potest, cum vino tanquam medicamento, non verò alimento uti debeamus. Adeoque mos diluendi vinum aquâ nequaquam improbari potest, præsertim in naturis & locis etiam calidioribus; Si enim vinum aqua diluas, vinum quidem perdis, at si non diluas, te perdis: cum vinum crebrius sumptum nervis cæterisque partibus membranosis nec non ossibus sit inimicissimum. Quod si cerevisia ad fallendam sitim ordinario bibatur, illique haustus vini projuvanda chylicatione & sanguificatione superaddatur, incommoda illa facile evitari poterunt, quæ à vino nervis, ab aquâ verò ventriculo metuenda veniunt.

§. 24. Commendamus vinum tenue & album, nulla calce, nulloque acido tum fixo tum volatili & igneo infectum. Talia sunt, quæque cæteris in Germania palmam eripere videntur, Hirschsteinense, Michelbacense, Hochstatense, Mosellanum, Neccerantum. Plura de
vina-

III. *De Alimentorum Facultatibus.* 137

vinorum differentiis vide apud B. SACHSIUM
in sua *Ampelographia*, & ERASMUM FRAN-
CISCI, ubi hi leguntur Rythmi:

Der rauhe Wein verursacht Grimmen/
Und pflegt der Gicht gern beizustimmen/
Verlähmt die Glieder leicht und schwächet
Die Nieren / ist Zipperleins sein Knecht.

Kein Eheweib soll sich zu ihm dringen:

Weiln Er sie um die Frucht kan bringen.

Der neu und süsse füllt die Brust/
Und schafft zum Essen üble Lust.

Ein alter überhitzt die Glieder:

Der saure schlägt die Wärme nieder.

Der rohte pfleget sich verzehren

Sehr langsam; und der dich kan nehren

Am Leibe / das ist nicht der weise:

Drum meide diesen nur mit Gleisse.

Der starcke schencket dir die Kapp /

Und Schellen / daß du wirst ein Lapp:

Lern ja behutsam mit ihm handeln;

Sonst kan Er dich zum Vieh verwandeln.

Wähl den geringen dir: So bist

Du sicher für der Neben List.

§. 25. Vinum nive vel glacie refrigeratum
nostro sub Climate pectori, intestinis, totique
systemati nervino est infensissimum: de cujus
incommodis ipse SENECA *Epist.* 78. con-
queritur; Verum in Hispania aliisque fervidio-

138 *Inst. Med. Lib. IV. Cap. III. &c.*

ribus regionibus citra ullum sanitatis dispendium quotidie bibitur, corporaque à febribus & peste eo præservari posse, persuasum habent. Vide BARTHOLIN. *de usu nivis Medico.*

§. 26. Vino substituunt nostrates vinosum liquorem è pomis & pyris paratum, quem probè fermentatum, & ex fructibus maturis non acidis vel austeris expressum, non usque adèò insalubrem censemus. Africani & Americani ex fructu Coffee, oryza aliisque spirituosos præparant liquores, nostro vino virtutibus ne latum quidem unguem cedentes, de quibus DAPPERUS *in descriptione Africa & America.*

§. 27. Cerevisia bonæ notæ est, si bene defœcata & lupulo modicè condita sit. Quod si flatulentiam in primis viis metuas, eam ligno Sassafras & Cortic. Limon. & Aurant. facile corriges. Præferimus eam quæ ex hordeo & avena paratur, cum triticea [vulgò Bryhanium] magis fœculenta & scorbuticis infensa appareat. Semper tamen aëris & aquæ ratio habenda, quæ in cerevisiæ differentia omne ferè ferunt punctū.

§. 28. Possunt & alii liquores palato non ingrati, quibus & sitis fallatur & insimul sanguinis æstus temperetur, teste Caldera ex cerasis Hispanicis, pomis citri, granatorum, cinamomo, rad. liquiritiæ, semine fœniculi vel anisi, aqua & saccharo parari. Vide CALDERAM *de Potionum varietate.* IN-

INSTITUTIONUM

MEDICINÆ

LIBER QUINTUS.

S I V E

PARS THERAPEUTICA.

CAPUT PRIMUM.

De Methodo Medendi.

§. I.

ethodus medendi est ars invenien-
di remedia, ostendens ordinem to-
to curationis tempore observan-
dum.

§. 2. Nititur hæc Methodus duobus fulcris,
Ratione & Experientia, quibus systema Medi-
cum

140 *Inst. Medicinæ Lib. V. Cap. I.*

cum fulcitur. Cùm verò ad omnes circumstantias non semper attendatur, ipsaque experientia fallax sit, plus rationi quàm experientiæ fidentum esse censeo, modo illa ita utamur, ut post habitis præjudiciis nihil nisi quod jam evidentissimum, admittatur. Nec est profectò, ut aliorum observationes supersticiosè colamus, cum etiam viri doctissimi non rarò sibi blandiri & effectuum causas juxta præconceptam opinionem explicare soleant; quod verò multi nil nisi experientiam crepent, aliisque in praxi feliciores habeantur, hoc non semper Eruditioni & doctrinæ, sed aliis etiam artibus ex Machiavelli scholâ non rarò desumptis acceptum ferendum.

§. 3. Quid Medico autem faciendum sit, hoc phœnomena ostendunt, ipsi indicationes supeditantia, quæ in præservatoriam, Curatoriam, Symptomaticam & vitalem dividuntur, suntque tot scopi, quos Medicus, quantum possibile, assequi debet.

§. 4. Indicatio curatoria desumitur à Morbò: Præservatoria à causâ morbi: Symptomatica à symptomate urgentiori: Vitalis à viribus: quæ mera scholastica sunt. In quolibet enim morbo sanguinis cæterorumque liquorum ab eo dependentium potior habenda est ratio. Deinde ad partis præ cæteris magis afflictæ, & pro-

productum morbosum foventis, texturam & functionem respiciendum.

§. 5. Verum enim verò, cum in statu præternaturali & morbofo sæpius omnia sint turbata, variæque apparentiæ sibi invicem planè contrariæ observari soleant, mirum non est, si inter indicantia tanta quoque contrarietas deprehendatur, ut, quod unum facere jubeat, hoc alterum dissuadeat; hinc indicantia prohibentia repugnantia & permutantia exsurgunt.

CAPUT SECUNDUM.

De Morborum Intemperiei Curatione.

§. 1.

Morbi intemperiei curari debent per alterantia. Sic acida intemperies indicat sui correctionem per alkalica, Alkalica per acida, viscida per attenuantia, acris per temperantia, calida per refrigerantia & sic deinceps. Sed vide, ne quid nimis. Abhorret enim liquor animalis à frigidioribus stupefacientibus aliisque excessivis remediis; hinc cautum est, ne ultra mediocritatem fiat alteratio. Idem esto judicium de acidis potentioribus ceu inimicissimis

ner-

nervino systemati. Oculi non bene ferunt remedia acria & fumosa. In morbis pectoris cum frigidis & acidis non minùs cautè agendum. Cordi & sanguini seu liquori vitali nocent potentiora volatilia, nocent quoque nimium incrassantia intempestivè adhibita. Medio tutissimus ibis. Acida blandiora & salina temperata grata sunt ventriculo & Pancreati. Hepati amara sunt amica. Lienis solatium Mars & Acidulæ. Dulcia nullibi tuta solo pectore excepto.

§. 2. Morbi totius substantiæ dicti, quos L. 2. ad morbos Intemperiei retulimus, curantur per Alexipharmaca appropriata, quorum vis & operandi modus in saturando, absorbendo, exagitando, præcipitando, sudores movendo, calefaciendo, incrassando & inviscando consistit. Quod si Medicus mature vocetur, vomitorium aliquod pingue vel etiam salino-sulphureum locum habet, partim ut ipsum venenum foras eliminetur, partim ut ipsi nutrimentum præripiatur, cum aliàs contenta in ventriculo his in morbis statim in liquamen tetricum abeant. In vulnere ab animali venenato inflictò cucurbitulæ, ferrum candens, cæpæ, fermentum, Theriaca, Spiritus vini camphoratus aliaque adhibentur, ut venenum evocetur, ipsique obex ponatur, ne profundius serpere possit.

CAPUT TERTIUM.

De Morborum Conformationis, Compositionis & Solutæ Unitatis Curatione.

§. I.

In Morbis conformationis pars deficiens restituenda; vel deformitas curâ palliativâ saltem corrigenda. Magnitudo aucta sui indicat imminutionem per inediam, medicamenta discutientia & resolventia, vel etiam absumentia; qualia sunt caustica tum actualia tum potentia- lia. Quod si figura partis alicujus vitiata sit, hæc & sui ad statum naturalem indicat reductionem. Obstructi meatus sunt aperiendi; quod si p. n. sint aperti, erunt claudendi per adstringentia, densantia, unientia & consolidantia.

§. 2. Morbi in situ indicant partis in situ mutata repositionem: in mutata connexione ligamenta roboranda, sin verò partes coaluerint, quæ sejunctæ esse debebant, erunt solvendæ.

§. 3. Soluta unitas unionem indicat; huic ut satisfacias, omne extraneum prius è vulnere est eximendum. Dein labia sunt adducenda,

Sym-

144 *Inst. Medicinæ Lib. V. Cap. IV.*

Symptomata avertenda, aërisque accessus & ingressus impediendus.

§. 4. Huc spectant operationes Chirurgicæ. Synthesis, quâ separata conjunguntur. Διόρθωσις, quâ compressa & inducta corriguntur. Diæresis, quâ, quæ continua sunt, solvuntur. Exairesis, qua superflua eximuntur, & deficientia restituuntur.

CAPUT QUARTUM.

De Venæ Sectione.

§. 1.

Indicans præservatorium est plethora & cachochymia: hæc purgationem, illa V. S. indicat.

§. 2. Venæ sectionis usus consistit potissimum in sanguinis imminutione, quam refrigeratio, revulsio & derivatio à tergo sequuntur. Hinc secundum veteres datur Venæ Sectio evacuatoria, ventilatoria, revulsoria & derivatoria.

§. 3. Evacuatoria est, in qua sanguis largius ad ℥xij. vel xv. emittitur. Ventilatoria, vulgò cin Lustlaß / in qua sanguis ad ℥iv. extrahitur, & ple-

& plerumque ex consuetudine instituitur, quâ intermissâ, febres non rarò producuntur. Revulsoria, in qua sanguis ad partem oppositam revellitur, quæ oppositio vel in longitudine est vel in latitudine, prout hoc in pleuritide frequentius observari solet. Derivatio fit ad partem vicinam. Sic v. g. in febre ardente instituitur V. S. evacuationis & ventilationis gratia in brachio, revulsione causâ in pede, derivationis verò in linguâ vel in fronte.

§. 4. Rident hæc Neoterici, omnesque scopos sola evacuatione vel imminutione sanguinis adimpleri posse statuunt. Cum enim revulsio imperium quoddam vel regimen præsupponat, derivatio autem sanguinis circulationem impugnet, non video, quomodo hæc vulgi opinio ab erroribus & superstitione salvari possit.

§. 5. Est autem Venæ Sectio generosum quoddam remedium, quod tempestivè adhibitum egregiè prodesse potest. Verum cum sanguis sit vitæ thesaurus, imò ipsa vita seu anima corporea, æquè facilè intempestive & imprudenter instituta noxam inferre potest. Hinc Medicus in sanguine profundendo nequaquam prodigus esse debet, quin potius serio semper perpendat, utrum venæ sectio indicetur nec ne, id quod non semper à calore fit, prout multi persuasum habent; facile enim fieri potest, ut alia

K

longè

146 *Inst. Medicinæ Lib. V. Cap. IV.*

longè potentior adfit qualitas, cuius potior habenda sit ratio quam caloris, qui saltem est productum, prout in Hecticis quotidie videre licet. Adeoque ad permittentia & prohibentia indicantia hic sedulò erit attendendum, quæ à regione, anni tempore, Lunæ phasi, ætate, vitæ genere, symptomatibus, aliisque circumstantiis desumuntur. In regione calidiori, vere, lunâ crescente, ætate florente, atque vita sedentaria V. S. tutius instituitur.

§. 6. Dandum etiam semper aliquid consuetudini; qui enim semel assuetus est venæ sectioni, necesse habet eam quotannis administrare. Unde non penitus absurdum est, Venæ Sectionem primâ vice institutam magis prodesse posse, quam, ubi jam crebrius fuerit peracta. Hæmophobis plus nocere videtur quam prodesse. In gravidis, si vena sit secanda, hæc in brachio tundi debet, quo remediò, mediò gestationis tempore in usum vocato, abortus præcaveatur. Neque pueris hoc remedii genus dene-gandum, si necessitas id efflagitet. In decrepita etiam ætate V. S. felicissimè institutam fuisse, docent *Ephemerides Medicorum Germanorum*.

§. 7. Arteriæ temporales tutò ab experto Chirurgo secari possunt, nec vidi præstantius remedium in Hemierania; quæ verò majores sunt,

sunt, nunquam tundendæ, ne in præsentissimum vitæ periculum æger præcipitetur.

§. 8. Venarum delectum rejicimus ceu anile quoddam commentum. Non datur vena pulmonalis, hepatica, cardiaca &c. Deinde venæ non efferunt: sed inferunt; Quod si Practicum aliter loqui audias, scias, hoc propter panem quotidianum fieri, & quod mundus velit decipi.

§. 9. Quæritur, utrum purgatio semper debeat præcedere Venæ Sectionem? Resp. Vulgus id quidem persuasum habet, sed ratio docet contrarium; si enim sanguis jam à sordibus suis est liberatus, cui bono quæso emittitur? Et quis inficiabitur, ipsum catharticum facilius imminuta sanguinis copia reliquos humores vitiosos secreta-
turum & evacuaturum?

CAPUT QUINTUM.

De Repulsione.

§. I.

Quando partium solidarum tubuli nimium dilatantur varique humores in partem aliquam irruunt & ulterius progredi nesciunt, sæpius ordo jubet, ut ipsorum affluxus per medica-

menta repellentia, quæ nempe motum & consequenter calorem temperent, & interstitia nec non poros parùm coarctent, impediatur. Verùm notari velim, caute & prudenter his agendum esse, ne vel ventilatio prohibeatur, sicque inflammatio, concentratis, sicuti in sceno madido humoribus, augeatur, vel humorum in partem aliquam nobiliorem delapsus promoveatur. Ut itaque negotium hoc tutius confici posset, suasor essem, eò tempore præmissâ V. S. blandiora exhibere diaphoretica, quibus gravius malum facile averti poterit. Eadem est ratio remediorum defendentium seu intercipientium, quæ à chirurgis non longè à parte affectâ, ad sufflaminandum sanguinis affluxum, ejusque motum nimium corrigendum applicari solent.

CAPUT SEXTUM.

De Discussione, Emollitione & Suppuratione.

§. I.

Discussio est humorum resolutio, ut sub forma vaporum qua data porta effumare possint. Debet autem humor esse paucus tenuis & ad

ad evaporandum aptus. Quod si ob sui crassitiem vel etiam copiam discuti non possit, deveniendum est ad magis emolientia & tandem etiam ad suppurantia, ita tamen, ut humoris indolem prius bene perspectam habeamus. Si enim falsa prædominium obtineant, hæc profecto per suppurantia ita acui possunt, ut facto abscessu omnia deteriora reddantur, inque cancrum & malignam depascentemque exulcerationem abeant.

CAPUT SEPTIMUM.

De Cacoehymia Curatione, & quidem per Vomitum.

§. 1.

Cacoehymia vitiosorum humorem evacuationem indicat, quæ vel per viam aliquam publicam & universalem instituenda, vel per privatam & particularem, unde ipsa pharmaca evacuantia in universalia & particularia dividuntur. Illa sunt emetica, cathartica, sudorifera, diuretica, & salivantia: Hæc sternutatoria, errhina, apophlegmatifantia, expectorantia &c.

§. 2. Cùm autem humores vitiosi non solum in sanguine sua ludant dramata, verùm etiam ceu producta morbosa in viscera coctionibus & secretionibus destinata deponantur, nonnunquam vero ipso in ventriculo generentur, hæc evacuantia universalia nequaquam indiscriminatum in usum vocanda sunt, sed situs partium infarctarum, humoris conditionis, & ipsarum viarum habenda erit ratio. Si enim humores illi vitiosi in primis viis, hoc est in ventriculo ejusque confiniis fuerint collecti, vix commodiorem reperire poteris viam, per quàm foras eliminari queant, quam, si ope emetici per gulam rejiciantur, unde operæ erit pretium, ut emetologiam paucis quoque tradamus.

§. 3. Est autem vomitus motus quidam convulsivus (vide WILLISII *spasmologiam*) & ventriculi vicinarumque partium concussio, ut humorum inibi contentorum saburra elutrietur, & ex ventriculo, vesicula fellea, pancreate, aliisque partibus vicinis expurgetur. Adeo summa divini Conditoris providentia cautum est, ut, docente sic WILLISIO, pro certiore corporis humani, tanquam arcis custodia, quoties hostis externus ingruet, aut inter proprias accolæ seditio exorietur, illicò extra primos aditus se. ventriculi porticum hospites quicunque, tanquam personæ suspectæ, rejiciantur.

§. 4. Quandoquidem verò cathartica in specie sic dicta humores hos vix tangant, sed potius sicco pede transeant, facile inde evinci potest, quam longis parafangis Emerica alia præcellant pharmaca, quodque ipforum ope morbi Herculei, qui aliorum remediorum vim & efficaciam eludunt, subigi possint.

§. 5. Neque enim humores tantum tenues & facile mobiles educunt, sed phlegma quoque viscosum & tunicis ventriculi firmiter impactum excutiunt, febriumque intermittentium fomitem profundius latentem felicissimè expugnant, imo plus ultra tendunt, neque effectus suos solum in primis viis exserunt, sed glandularum ope ex ipsa etiam massa sanguinea degeneres evocant particulas, ut cacoehymia totius, si non in totum, saltem in tantum per anacatharsin non minus tolli possit, quam si evacuatio per secessum instituat.

§. 6. Verùm enim vero cum viscera hac in operatione validè concutiantur, ipsæque fibræ immane quantum non raro convellantur, ut maxima in liquore animali excitetur turba, & spiritus animales in *αταξία* redacti gravissima inducant symptomata, elogium Emeticorum cum grano salis accipiendum, ne temere, & non nisi omnibus circumstantiis, [indicantibus

jubentibus & permittentibus] æqua lance exploratis in usum vocentur.

§. 7. Conveniunt autem in Cruditate Nidiosa: hinc HIPPOCRATES: *Non febricitanti cibi fastidium, oris ventriculi morsus, vertigo tenebrosa & oris amaritudo purgatione per superiora opus esse significant.* Quod si phlegma viscosum fermenti gastrici activitatem obruat, vel cruditatis acida, morborum chronicorum & Herculeorum mater, adsit, pari successu dari possunt, modo cætera consentiant, & absorbentia quædam & præparantia emetico associantur. Sic enim causa occasionalis tollitur, multique gravissimi sanguinis morbi mature averruncantur.

§. 8. E quibus nunc palam fit, convenire quoque Emetica in dolore capitis, apoplexia humoralis, epilepsia, vertigine biliosa, malo hypochondriaco, asthmate itomachali, scorbuto, febribus intermittentibus aliisque gravioribus affectibus, de quibus vide HOFFMANNI *medendi Methodum*, & DECKERI *Exercitationes*.

§. 9. Et quamvis oculorum morbi à plurimis omittantur, in quibus vomitoria plus nocere quam prodesse putant, testatur tamen Experientia, quod in ophthalmia felici cum effectu dari possint, quoties nempe fermentum quoddam

dam exoticum in primis latens viis sanguinem inquinet, & ad serosam secretionem vel præcipitationem alibi occasionem suggerat.

§. 10. Observandum porro, quod illi, qui robustas nacti sunt fibras nerveas, quibus os & ventriculus minori distant spatio, & viscera firma sunt, facilius Emeticorum ferant usum, quam foeminae & infantes, in quibus motus spasmodici semel inchoati sponte continuantur. Feliciori etiam successu & minori cum periculo vernali dantur tempore, quam autumnali, ex eo, quod per hyemem variae cruditates primis in viis collectae & vires magis adhuc constantes sint, ut magno cum emolumento humores vitiosi eo tempore per anacatharsin eliminari possint.

§. 11. Quod si ulcerosa viscerum dispositio adsit, si vel phthisis vel hæmoptoe metuatur, statura sit gracilis & procera, viscera sint infirma, si cachexia vel tabida diathesis, vel magna quædam inflammatio sanguinisque turbatio cruditatem concomitetur, merito ea exulare jubentur. In gravidis quoque, herniosis, obesiss & plethoricis pari ratione excluduntur.

§. 12. Quod operandi modum attinet, statuiamus, eam in titillatione quâdam vel irritatione fibrillarum motricium consistere. Quod enim pluma, qua ad vomitum ciendum non-

nunquam utimur, præstat in faucibus, hoc præstant emetica propriè sic dicta in ventriculo, cujus fibras motrices à WILLISIO accurate depictas ita irritant, ut à fundo versus orificium superius contrahatur, ipsaque contenta magno cum impetu excutiantur.

§. 13. Cum vero ventriculus semper madeat, mirum non est, si tam facile tinctura Emetica ibidem conficiatur omnis generis humoribus eliminandis apta nata, neque convenientius videtur dari in rerum natura menstruum, quod tam cito & adeo promptè emetica recludat & atomos irritativas imbibat, quam mador iste in ventriculo contentus, pro cuius capacitatè ipsa operatio nunc fortior erit, nunc debilior, prout in Vini Emetici præparatione simile quid observare licet.

§. 14. Dividuntur Emetica ratione operationis in mitiora, mediocria, & vehementiora. Ratione materiæ in vegetabilia, animalia, & mineralia. Usitatiora tamen sunt nostro hoc seculo mineralia, & quidem illa, quæ ex antimONIO parantur. Negligimus itaque ungues, asarum, vitriolum vomitivum, sal vitrioli aliaque, & pulverem Emeticum ZWÖLFFERI, Tartarum emeticum MYNSICHTI, Essentiam Emeticam, & Sirupum Emeticum à LUDOVICO correctum commendamus. Ad reliqua
vitrum

De Cacoehymia Curatione &c. 155

vitrum nempe antimonii, crocum metallorum, mercurium vitæ vel potius mortis nunquam deveniendum.

§. 12. Quæritur, quomodo vomitoria differant à purgantibus? WILLISIUS censet, illa ejusmodi constare particulis, ut neque tam diu ab eo tolerari possint, donec fibris sive villis ejus paulatim deterfæ una cum aliis succis sensim & per partes à pyloro eliminentur, quin potius fibras ita vellicent, ut in spasmos excretorios accingantur; hinc forte non abs re erit credere, quod Emetica non tam fermentando & turbando sanguinem, quàm fibras motrices irritando operationes suas absolvant.

CAPUT OCTAVUM.

De Lenientibus.

§. 1.

Si itaque humoris peccantis per secessum evacuationio a cacoehymia indicetur, ejusdem conditio, sanguinis vero dispositio, systematis nervini sensilitas, & morbi indoles probe consideranda veniunt, ne, quod per vices agendum, hoc uno impetu effectui dari conemur. Natura equi-

equidem, si unquam, profecto hoc in negotio duci vult, non cogi; Et quis nescit, plures dari morbos, in quibus ne cogitare quidem liceat de purgantibus proprie sic dictis, quorum in locum lenientia, lubricantia & eccoprotica substituenda, quæ nempe humectando, fœces induratas diluendo, fibrarum tensiones & spasmos relaxando, lympham glutinosam abstergendo, & citra magnam exagitationem humores e primis viis subducendo, suos edant effectus?

§. 2. Lenitiva hæc egregium nobis in foro medico præstant usum, præsertim, ubi propter acidi excessivi copiam aliorumque humorum fermentescibilem qualitatem & effrœnem spirituum excandescentiam ipsa purgantia exulare jubentur, id quod in colica, passione Iliaca, febribus continuis, scorbuto, affectione hypochondriacâ (hysterica vulgo dicta) cœterisque morbis convulsivis, nec non in morbis puerperarum aliisque morbis acutis contingere videmus, in quibus affectibus plus proficimus mitioribus remediis, quam vehementioribus.

§. 3. Vocantur autem lenitiva, quia ipsorum operandi modus non, sicuti reliquorum purgantium, in fermentatione & sanguinis turbatione, sed in levi quadam motus peristaltici pressione una cum humectatione consistit. E quibus usitatiora

tiora sunt infusum rosarum, violarum, passularum; aqua laxativa: serum passulatum: passulæ laxativæ: Pruna laxativa. Malva, Beta, Atti-plex, Althæa, Mercurialis, asparagus, oleum olivarum, amygdalarum. Quo pertinent etiam clysteres ex lacte & melle; Ex jure carnis & saccharo rubro: Ex decocto emolliente. Ex aqua & sale. Ex fœcibus vini vel cerevisiæ, cum vel sine sapone.

CAPUT NONUM.

De Humorum Præparatione.

§. I.

Aureum HIPPOCRATIS in omne ævum stat effatum, quod concoctis non crudis medicari debeamus; Consistit autem cruditas illa vel in humorum tenuitate, vel in eorundem acrimonia salina, vel in aciditate & visciditate, quæ postrema cruditas frequentius in praxi occurrit, multumque negotii Medicis faceffit. Mos itaque obtinuit, ut Medici in suis Institutionibus etiam de pituitam, bilem, melancholicam & atram bilem præparantibus prolixius agant.

§. 2.

§. 1. Quæ de viarum, quas tum humores tum medicamenta transire debent, refectione vulgo dicuntur, ea sub acidi visceri correctione hic comprehendimus, quæ utramque, quod dicitur, absolvunt paginam. Etenim plurimum præparantium vis consistit in fermentationis subsequatur inchoatione, vel in acidi vitiosi correctione. Nihil profectò est, quod vires purgantium tantoperè obtundat, eorundemque vim cathartica enervet, quam acida, sive caltra sua in primis viis, sive ipso in sanguine locaverint; hinc opus est, ut obex iste removeatur, & præparantibus sive digerentibus via ad evacuandum magis expedita reddatur, quo non observato vel intermisso, ipsa cathartica vel statim in ventriculo castrantur & effœta redduntur, vel nonnisi gravioribus cum insultibus vim suam exferant, stupendaque producant symptomata, ut ipse Medicus manu non nisi tremula his in casibus purgantia præscribere possit.

§. 3. Parantur autem hæc medicamenta digestiva, quorum multa rectius absorbentia vocantur, ex Tartaro, salibus tum fixis, tum volatilibus, quæ non ut stimulent, sed ut acidum purgantibus adversum corrigant, ipsis cathartici adduntur; quo spectant omnia testacea, terræ Martiales, specificum stomachicum P-
TERII,

De Humorū Preparatione. 159

TERII, elixirium Romanum aliaque varia apud Practicos obvia.

§. 4. Sunt, qui unâ fideiâ duos dealbare fatagunt parietes, præparantia cum purgantibus commiscentes: hinc est, quod pilulis purgantibus gummosa & olea stillatitia, pulveribus autem tartarum vitriolatum vel etiam arcanum duplicatum seu aliud sal lixiviosum superadant, idque non sine successu, cum sic uno medicamento & humor incidatur & simul etiam educatur.

§. 5. Utrum verò appropriata dentur præparantia humores, dubitari potest, cum tales humores sæpius non præexistant in sanguine; deinde operatio talis non tam præparantibus quam alterantibus perfici possit. Hinc optinè WILLISIUS notavit, quod longa illa series, qua præparantia in Practicorum libris ex more solenni & quadam quasi pompa proponuntur, speciosa magis quam utilis sit. Nihilominus, si consuetam veterum servare velis methodum, pauca hæc sufficere poterunt, si nempe scias, bilem præparare serum lactis tamarindinatum, vel succis cichorii, acetosellæ vel taraxaci alteratum, itidem Tincturas acidas temperiores v. g. Spir. Nitri dulcificatum, Tinct. rosar. bellid. &c. Pituitam autem digerere omnia ex Tartaro parata, aromatica, oleosa volatilia, spir.

spir. sal. armon. falsum, menthæ, zedoariæ, omniaque carminativa. Denique humorem melancholicum præparari fero lactis antiscorbutico, martialibus, cinnabarinis, salibusque tam fixis quam volatilibus, nec non testaceis, de quibus etiam superius dictum.

CAPUT DECIMUM.

De Purgatione & Purgantibus.

§. I.

Purgantia propriè dicuntur, quæ sanguinis compagem parum referant, ejusque mixtionem tantillum solvunt, ut per superadditum fermentationis gradum particulæ quædam heterogeneæ & variæ scoriæ sanguinem inquinantes partim per vias manifestas, ductum nempe felleum & pancreaticum, partim per cœcas & occultas, glandulas nempe stomachicas & intestinales, de quibus Celeberrimorum Virorum HARDERI & PEIERI vide *Exercitationes Anatomicas*, è sinu sanguinis deturbentur, & per fistulam intestinale, seu communem corporis cloacam, forâs eliminantur.

§. 2. Operandi modus consistit præter vim irri-

De Purgatione & Purgantibus. 161

irritativam, qua pollent omnia cathartica, etiam in fermentatione sanguinis, quæ, si parum intendatur, vel ab ipso purgante plus debito vehementiori, vel, quod sanguis ex se & sua natura valde sit fermentescibilis, facile febris produci-
tur. Unde autem dependeant illæ qualitates, hoc determinare, videtur esse difficillimum. WILLISIUS quidem eas à particulis sulphureo-salinis deducit, sed non in omnibus satisfacit. Fateri tamen cogor, illas qualitates non esse a peculiari quadam vi attractrice, vel aliâ, nescio quâ, & inexplicabili facultate, sed totum negotium dependere puto a textura purgantium, quatenus acrioribus suis gladiolis vel cuspidibus fibras irritant, peregrina materia subtili autem, quam sanguini inferunt, fermentationem producunt, cum hujus nulla alia ratio unquam dari possit.

§. 3. Cum itaque purgantia sanguinem perturbent in motu tum progressivo tum intestino, & ipsum succum nutritium depravent, mirum est, quod multi nil nisi purgandum esse crepent, omniumque morborum curationes purgantibus assequi velint, quasi vero recrementa illa pharmaci ope rejecta tali sub forma præextiterint, & non potius producti nomen mereantur, ut ipse HELMONTIUS non sine ratione scripserit, pharmaca cathartica non semper aut

L

solum-

solummodo humores in corpore prius existentes educere, sed potentia sua corruptiva depravatos efficere. Exinde luce meridiana clarius fit, maximum committi purgantibus abusum, ipsaque alterantia & magis necessaria, & plus etiam proficua esse, quibus morborum semina destruuntur, ut cathartici quandoque non opus habeamus.

§. 4. Enim vero prohibentia & permittentia prudenter considerata sunt; itaque has observa-
 cautelas. [1.] Ubi vires valde sunt attritæ, nunquam purgandum, ne vitalis fermentatio penitus extinguatur. [2.] Ætatis habenda est ratio, quia infantibus nonnisi blandiora purgantia exhibenda sunt, adeoque ab acrioribus semper abstinendum, ne fluxu colliquativo, cui tenera hæc ætas obnoxia est, fores pandantur. [3.] Ipsius sanguinis crasis probe indaganda, utrum nempe habeat compagem vel nimis laxam vel nimis strictam: Vel utrum succo fermentescibili abundet: multi enim talem habent sanguinem, in quo fermentatio semel cœpta vix iterum cohiberi potest. [4.] Dandum etiam aliquid consuetudini; qui enim assueti sunt purgari à pharmaco, facilius ferunt catharsin, in non assuetis autem negotium segnius, imo sæpius maxima cum turbatione totius œconomix procedit. [5.] Morbi indoles exploranda; nam in acutis nun-
 quana

quam purgandum, nisi in invasionis momento forte quid movendum videris. Phthificos qui purgat, ipforum animam expurgat. Infensissima quoque sunt cathartica puerperis & gravidis. [6.] Ipse etiam sexus distinguendus; mulieres enim non æquè bene ferunt purgantia sicuti viri, quia animi deliquio & motibus spasmodicis jam tum obnoxia sunt. [7.] Phases Lunæ quoque observandæ; feliciori successu propinantur luna decrescente quam luna crescente. Denique [8.] Respiciendum semper ad anni tempora, quia vernali tempore cathartica majori cum commodo exhibentur, quam alio, præsertim si præservationis gratia saltem usurpentur.

§. 5. Dividuntur vulgo purgantia in chologoga, phlegmagoga, melanagoga & hydragoga, quatenus huic vel illi humori evacuando magis appropriata sunt. Quæ divisio suis non caret difficultatibus ob rationes superius allatas, cum humores tales non semper præexistant, sed pro varietate irritationis nunc in duodeno nunc in intestinis crassioribus jam biliosa, sæpius vero pituitosa, egerantur. Nonnunquam etiam pro secretionis in massa sanguinea varietate ipsa excreta nunc flavescunt, nunc atro colore tincta apparent. Verum enim vero, si ad animum revocemus, quod inter humores eva-

cuandos unus præ alio facilius catharticus auscultet, videtur statui adhuc posse dari elective purgantia, quatenus nempe ipsa purgantia materiam ætheream sanguini vel etiam hepatis & pancreati inferunt, plus minus aptam natam, ut humores ibi latentes exagitare & etiam elutriare possit. Sic rhabarbarum talem sanguini infert materiam subtilem, quæ minùs libere biliosum humorem transire potest, unde non potest non lucta quædam fieri iis in locis, in quibus bilis restagnat, quæ irritatione scdâ glandulas ad sui invitat excretionem. Faciunt huc verba WIL-
LISII dicentis: *Quod autem interdum bilis, pituita, serum aut melancholia seorsim a reliquis secer-
ni putatur, illud adeo fieri videtur, aut, quia medi-
camenta diversa ratione in visceribus irritant, aut
variis modis cum sanguine aliisque humoribus fer-
mentescunt, hoc est aliam atque aliam materiam
subtilem inferunt.*

§. 6. Optandum autem foret, ut pauciora possideremus purgantia, ne copia ipsorum ansam sæpius præberet liberaliori manu ea porrigendi, cum pauca etiam tot hominibus purgandis sufficerent, quod bene monet *Ludovici in sua pharmacia*: ubi enim medicamentorum adest luxuria, ibi non raro delectus facit, ut, quid tanto in discrimine eligendum sit, ipsi nesciamus.

De Purgatione & Purgantibus. 165

§. 7. Recensenda nunc sunt purgantia suo ordine, initium faciendo a cholagogis, quæ sunt sequentia. MANNA. Datur vel per se absque vehiculo, vel soluta in pulte, juscule, decocto prunorum, vino, vel etiam aqua destillata: dos à ℥ij. ad ℥iij. Acuitur tartaro, & manna tartarifata appellatur, quæ ad ℥ij. cum vino exhibetur. Paratur etiam ex Manna suavissima potio, colore & odore grata, cum aqua, succo citri vel spiritu vitrioli Martis acidulata addito tartaro cremorifato, cujus Inventor est MANNAGUETTA *Archiater Casareus*: In officinis prostat Sirupus de Manna, qui ad ℥ij. dari potest. CASSIA. Hæc quotidiano olim fuit in usu, præsertim in calculo & gonorrhœa; datur ad ℥j. in forma boli, quia ob tenacitatem vix in vehiculo solvi potest. ELECTUARIUM DE TAMARINDIS CUM FOLIIS SENNÆ. Dos. ʒx. Convenit egregie in febribus tam continuis quam intermittentibus, ut & in affectione hypochondriaca, aliisque morbis ex acido vitioso oriundis, ubi opus est alvum lubricitare, & hac sub formulâ exhiberi potest. Rec. Elect. de Tamarind. c. f. S. ʒx solv. c. f. q. ser. lact. vel aq. cichor. adde crem. Tart. ℥ij. Sir. dias. Andern. ʒvj. f. potio. S. Laxir Träncklein auff einmahl. SIRUPUS ROSARUM SOLUTIVUS. SIRUPUS FLO-

RUM PERSICORUM. SIRUPUS DE CICHORIO CUM RHEO. Dantur infantibus a $\mathfrak{z}\text{ij}$. ad $\mathfrak{z}\text{ss}$. Adultis ad $\mathfrak{z}\text{ij}$. vel $\mathfrak{z}\text{iiij}$. SIRUPUS ROSAR. SOL. COMPOSITUS. Cujus dosis $\mathfrak{z}\text{vj}$. & $\mathfrak{z}\text{j}$. ELECTUARIUM E SUCCO ROSARUM. Hoc superbit inter veterum cathartica. Datur ab $\mathfrak{z}\text{ss}$. ad $\mathfrak{z}\text{vj}$. Ridet Sylvius Medicorum metum, dum Scammonium vix ad aliquot grana exhibere audent, nescii, quod in electuario è succo rosarum non raro illud ad gr. xv. vel xx. ægrotantibus propinent. RHABARBARUM. Si in substantia exhibeatur, datur a $\mathfrak{z}\text{j}$. ad $\mathfrak{z}\text{j}$. In Infusione ad $\mathfrak{z}\text{ijss}$. præsertim, si clave suâ referatur. Ingreditur species pro vino medicato, vel decocto aliquo laxativo ad $\mathfrak{z}\text{vj}$. Sanguis s. Tinctura RHABARBARI magni usus est in hydrope, dysenteria & hæmorrhoidum fluxu, datur ad $\mathfrak{z}\text{ij}$. ALOE. Exhibetur ob amaritudinem in forma pilulari a $\mathfrak{z}\text{ss}$. ad $\mathfrak{z}\text{j}$. usque. Dicitur constare ex particulis hummoris & resinosis, gummosis purgat, resinosis irritat & vasorum orificia aperit. In Acidularum usu magnæ solet esse efficacix, quia phlegma viscosum seu blennam tunicis firmiter impactam scoparum instar abstergit. Parat ex illa Essentiam suam amaram *Celeberrimus CONERDINGIUS Archiater Sereniss. Ducum & Principum Brunswicensium,*
Fau-

De Purgatione & Purgantibus. 167

Fautor meus, ob innumera in me collata beneficia mihi ad cineres venerandus, quâ & ego in acidulis Wildungensibus & Dannigsteinensibus magno cum ægotantium emolumento utor. Cætera, quæ ex Aloë parantur: v. g. Electuarium hieræ & alia nunc rarioris sunt usus, & apud delicatiores non amplius ore digna habentur.
EXTRACTUM DIACITR. Dosis $\mathfrak{z}\text{iv}$.
SCAMMONIUM. Quod correctum diagrydium vel rectius dacrydium vocatur; datur autem ad gr. viij. vel in forma pulveris, vel solum in aqua destillata ad mentem *Sylvii*. Sæpetria vel quatuor grana Tartarifatæ Jalapæ admixta plus præstant, quam si nescio quo apparatu correctum exhibeatur.

§. 8. Phlegmagoga sunt, **AGARICUS.** Qui nunquam in substantia, in Infusis autem ad $\mathfrak{z}\beta$. propinatur, **MECHOACANNA.** Quæ in forma pulveris ad $\mathfrak{z}\text{j}$. vel $\mathfrak{z}\text{ij}$. in vino medicato vel decocto $\mathfrak{z}\beta$, in morsulis ad $\mathfrak{z}\text{iss}$. præscribitur, **GUMMI AMMONIACUM.** Ingreditur pilulas antiscorbuticas & hypochondriacas vulgo spleneticas dictas, quia glutinosam blennam abstergit, & aliquot granis dacrydii vel extract. trochiscor. Alhandal. armatum humores crassos felicissime evacuat; datur autem commodius in forma pilulari ad $\mathfrak{z}\text{j}$. **TURBITH.** Dosis ad $\mathfrak{z}\text{ij}$. in substantiâ, in decocto

vel vino cathartico ad $\mathfrak{z}\text{ij}$. Extractum ejus ad $\mathfrak{z}\text{j}$. dari potest. SEMEN CARTHAMII. Ingreditur decocta & species pro vino laxativo; dosis, $\mathfrak{z}\text{j}$. ad $\mathfrak{z}\text{ij}$. Ejus Extractum, quod diacarthami vel cnicopharmacii Extractum vocatur, datur ad $\mathfrak{z}\text{iv}$. in aqua destillata solutum, TROCHISCI ALHANDALI. Hi soli rarius exhibentur, sed saltem aliis mitioribus purgantibus, ad grana ij . vel ijj . pro stimulo adduntur.

§. 9. Melanagoga sive humorem melancholicum purgantia sunt FOLIA SENNÆ, quæ cum tartaro in vehiculo calido per noctem infusa plus præstant $\mathfrak{z}\text{ij}$. quam $\mathfrak{z}\text{ss}$. longa coctione vexata. Eorundem Tinctura cum oleo vel sale Tartari parata ad $\mathfrak{z}\text{ij}$. vel iv . data alvum blande movet, HELLEBORUS NIGER. Comitatur alia purgantia in vino medicato vel decocto laxativo, & ad $\mathfrak{z}\text{ij}$. præscribitur. Ejus extractum ad $\mathfrak{z}\text{j}$. exhibetur. CONFECTIO HAMECH. Celebre apud veteres catharticum, cujus $\mathfrak{z}\text{ss}$. satis potenter alvum turbare solet.

§. 10. Hydragoga tandem sunt; SIRUPUS DE SPINA INFECTORIA. Dosis $\mathfrak{z}\text{x}$. JALAPA, quæ in substantia ad $\mathfrak{z}\text{ij}$. datur. Magisterium Jalapæ & resina ejus ad gr. xij . exhibentur, GUMMI GOTTE. Hoc robustioribus saltem dicatum esse videtur. Præpararat inde suum familiare catharticum Loricatus.

De Purgatione & Purgantibus. 169

tichius, ELECTUARIUM HYDRAGOGUM SYLVII. Hujus. dosis est ʒʒ. PULVIS SOLUTIVUS TARTARISATUS. Datur ad ʒij. HERMODACTILUS. Dosis ʒj. ad ʒij.

§. 11. Pertinent huc Panchymagoga vulgo dicta, EXTRACTUM PANCHYMA-GOGUM CROLLII, quod à ʒj. ad ʒʒ. in forma pilulari exhibetur. Eadem fere dosi & reliquarum pilularum massa præscribitur, v. g. mp. Tartar. Quercetan. Melanagogog. Ejusdem. Hier. picr. c. agarico. De Succino Cratonis. Extractum cephalicum Mynsichti. Melanagogum Ejusdem: Aurearum, Cochiar. PILULÆ DE GALBANO SYLVII ad ʒj. usque tuto exhiberi possunt: Plura vide in dispensatoriis.

CAPUT UNDECIMUM.

De Evacuatione per Urinam.

§. I.

Cacochymix curatio perfici etiam potest Evacuatione per urinam, quatenus ope remedium diureticorum partes sanguinis aquo-

L 5

fa,

ſæ, acidæ, ſalinæ aliæque feculentæ è ſanguine evocantur, & per vias urinarias educuntur.

§. 2. Hæc ſanguinis depuratio locum ſibi vendicat ubi tartareæ ſalinæque particulæ in corpore abundant: vel colluvies ſeroſa hinc inde in viſceribus ſive etiam in inſigni aliqua corporis cavitate deliteſcit.

§. 3. Debent autem præmitti purgantia & digeſtiva, quo primæ viæ obſtructique tubuli prius a viſcidis & glutinoſis humoribus liberentur; hoc enim non attento facile renes ab illuvie illa obruuntur, & viſcerum obſtructiones magis magisque augentur.

§. 4. Deinde & hoc monendum venit, quod diuretica jejuno ventriculo exhiberi debeant, ne ipſam chyliſicationem & ſucci alibilis ſecretionem impediamus.

§. 5. Addo etiam hoc; quod in tertiana ſcorbutica, in peſte, ut & in variolis & morbillis diuretica vel caute ſint propinanda, vel penitus fugienda, ne in his ad miſtionem cruentam, iu illis vero ad diabetem & colliquationem totius viam ſternamus.

§. 6. Modum operandi graviter delineavit
CELEBERRIMUS WEDELIUS *L. de Medicamentorum Facultatibus* p. m. 186. quem vide. Equidem hic operandi modus non unus
 idem-

De Evacuatione per Urinam. 171

idemque est; quædam enim referuntur inter diuretica, quia acidum, sanguinem inspissans absorbent: Quædam, quod vi aperiendi polleant, & renum tubulos infarctos pertundant; Alia lympham crassam incidunt & serum fluxile reddunt; Alia secretionem chyli ab alviniis fœcibus promovent; Quædam sanguinem fundendo & præcipitando urinam movent. Tandem sunt quædam diuretica, quatenus serum substantialiter augment.

§. 7. Diuretica Lienosis censentur esse valde proficua; Non, quod Lien se per vias urinarias exonerare possit, sed quia primario sanguinis intemperiem viscidam & fœculentam corrigunt, & consequenter partes etiam solidas ab infarctu liberant.

CAPUT DUODECIMUM.

De Evacuatione per Sudorem.

§. I.

Sudorifera in eo differunt a diureticis quod hæc sanguinem magis fundant, illa vero eum saltem exagitant, motumque particularum minimarum sanguinem constituentium ita auge-

augeant, ut magna humorum pars sub vaporum forma glandulas miliares subcutaneas ingreditur, & ex his per undique perforatam cutem transfudet & sudares constituat. Hinc omnes, qui sanguinem habent tenuiorem & valde mobilem, quique poros valde patulos nacti sunt, facile a motu concitatori in largissimos abeunt sudores.

§. 2. Exinde abunde satis apparet, quod & hic non minor habenda sit virium ratio, quoniam sanguinis exagitatio fieri vix potest, ut non insimul spirituosæ ejus partes avolent & tenues abeant in aurâs. Vide itaque, ut prudenter agas & finem respice; præsertim illis in subjectis, ubi vires ob anteaçtos labores jam attritæ sunt. Vel ubi citra animi deliquium humorum commotiones non feruntur, sive etiam ubi jam sponte humores versus superficiem ruunt, prout in puerperis, variolis & hæctica laborantibus observatur. Ut autem tutius agamus, imitari possumus *Cl. Sylvium*, qui sudorifera sua cochleatim per intervalla exhibuit, usque dum cutis madere cœpit, quo viso corpus cooperire & tegumentis munire jussit.

§. 3. Sudorifera magnæ sunt efficacix in febribus tam continuis quam intermittentibus, quia turbatam sanguinis mistionem potenter restituant. In Malignis omne ferunt punctum; quo

De Evacuatione per Sudorem. 173

quo enim citius exhibentur, eo facilius venenum pessundatur & foras eliminatur.

§. 4. Cavendum autem sedulo, ne 1. fluentibus adhuc vel etiam absterfis sudoribus aer frigidus per poros valde adhuc patulos admittatur. 2. Ne præpostero ipsorum usu sanguinis compages nimium laxetur, hinc operæ pretium erit, acida blandiora subinde inter sudandum exhibere. 3. Ne ægotantem cogamus ad sudandum, si corporis textura & sanguinis dispositio non respondeant; nam sudor nimis coactus minus prodest, & quod sæpius non præstat sudor, id præstat tenuis udor. Errant itaque illi, qui in febribus ardentibus promiscue sudorifera propinant nulla etiam habita ratione constitutionis tum sanguinis tum corporis, cum facilius sit è pumice aquam postulare, quam ex nonnullis ægotantibus sudores elicere.

§. 5. Quæritur, an inter sudandum largior potus concedi possit? Affirmativam tuemur. Sicuti enim illi majori cum euphoria & minori molestia vomunt, quibus ventriculus repletus est, ita felicius & facilius sudant hi, quibus vasa sero turgent, atque sufficiens vehiculum salinis & tartareis scoriis suggeritur. In paroxysmi febrilis declinatione sudores largius fluunt, si potum liberalius concedamus.

§. 6. Agendi modum in sanguinis exagitatione

tione ponimus, præsertim in diaphoreticis & sudoriferis temperatioribus. Neque tamen inficias eo, vehementiora sudorifera sanguinem simul fundere, & diuresin introducere, quod ipsa Experientia confirmat.

§. 7. Possunt autem omnia sudorifera ad has referri classes: Vel enim sunt terrea & alcalina fixiora: vel salia volatilia: vel Amara sale volatili sulphuri maritato prædita; vel Acida sulphure exaltata: vel Aquosa spirituosus particulis actuata. Plura vide *apud Cl. WEDELIUM.*

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

*De Particularibus Evacuatio-
nibus.*

§. I.

Sunt hæc 1. Apophlegmatifantia. Quæ palati poros aperiunt, sale volatili acri glandulas salivales irritant, & insimul lympham incidunt & fundunt. 2. Errhina & sternutatoria, quæ internam narium tunicam sua acrimonia & volatilitate concutiunt. Nocent hæc epilepticis, vertiginosis, herniosis & phthisicis. 3. Expectorantia, quæ vi emolliendi & virtute aromatica

matica pituitam diluunt, incidunt & attenuant, atque fibras pneumonicas blande ad excretionem invitant.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

*De Indicatione Symptomatis
Urgentis.*

§. I.

Vocantur urgentia symptomata, quæ citra totius œconomix eversionem diu ferri nequeunt, suntque dolor, vigiliæ, sitis alvi fluxus, hæmorrhagia, vomitus & lipothymia.

§. 2. Hæc non raro interrompunt medendi ordinem, & medicum cogunt primarium deferre morbum, & curam ad urgentiora hæc mala dirigere.

§. 3. Dolor duo dicit, fibrarum distortionem vel corrugationem, & tristem mentis statum. Ratione hujus conveniunt illa, quæ animam ad alias invitant cogitationes, quo minus inconditis his motibus corporis sui auscultet; huc musicam, amicorum colloquia, & meditationes profundiores referimus. Illam tollunt medicamenta
nimiam

nimiam tensionem relaxantia, temperata emollientia, lubrica, pingua, & acrimoniam humorum demulcentia, vel ipsos etiam spiritus animales sopientia.

§. 4. Quoniam in vigiliarum statu irrequieti spiritus brevi atteruntur, non minus necesse est, ut mature succurratur. Conveniunt hic iterum antea laudata anodyna, & quæ blandiores moleculas sanguini inferunt, q. f. Balnea dulcia, medulla crurum vituli, medulla cervina, & tandem, quæ stuporem inducunt, q. f. hypnotica & narcotica, quo papaverina, opiata, & theriacalia recentia referimus.

§. 5. Si sitis ex vasorum salivalium obstructione oriatur, volatilia & aperientia plus in fallenda siti præstant, quam vulgaria illa refrigerantia, quæ potius obstructionem augent, hinc quo plus potantur, plus sitiuntur aquæ. Sin vero sitis ob particularum aquosarum defectum intendatur, aquosa & blandiora acida expectationi satisfaciunt.

§. 6. Alvi fluxus & vomitus [symptomata quorum principiis sæpius obstandum, præprimis ubi videmus vires citra causam aliam valde collabi] sisti possunt. Si 1. Materia irritans blande subducatur cum Rhabarbaro. 2. Acre vellicans absorbeatur vel corrigatur, quod alcalica terrea, acida blandiora, & opiata præstant.

Quod

Quod si febris acuta morbus sit primarius, tutius est exquisitis alexipharmacis arduum hoc negotium aggredi, quam perperam adhibitis adstringentibus & opiatibus humores malignos concentrare.

§. 7. Sanguinis fluxus nimius mature quoque cohibendus, ne cum vitæ thesauro ipsa pereat vita. Itaque in usum vocanda sunt quæ effectum sanguinis motum sistunt ejusque nimiam fluxilitatem corrigunt, & vasa repleta occludunt. Omnibus hic palmam eripit famosus ille liquor stypticus, non ex vitriolo, quod falso quidam persuasum habent, sed ex terra martiali aqua magnetica imprægnata paratus. Lipothymia per graveolentia & urinosa facile tollitur.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

De Indicatione Vitali.

§. I.

Indicationi vitali satisfaciunt medicamenta cardiaca & cephalica, ut & alimenta facilis digestionis & multæ nutritionis cum reliquarum rerum non naturalium legitima admini-

M

stra-

stratione, de quibus cum jam L. 4. dictum, nolo hic cramben bis coctam apponere.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

De Medicamentorum Facultatibus.

§. I.

Medicamentum dicitur quod corpus nostrum alterat; hoc est, quod tum sanguinem & succos ab illo dependentes, tum ipsas etiam partes solidas in crasi & debita sua textura conservare, vel si deflexerint, ad pristinam indolem reducere aptum natum est. Alimentum nutrit. Venenum destruit & corrumpit. *Alimenta*, inquit Cl. WEDELIUS, a corpore nostro concoquuntur & assimilantur, *medicamenta* actuantur & superantur, *venena* vero plane adversa sunt & corpus superant.

§. 2. Quæritur, an aquæ restaurantes & clysteres nutrientes inter alimenta medicamentosa, quæ & alterent & nutriant, referri possint? Resp. Quia aquæ antihecticæ temporis tractu rancidæ evadunt, persuasum habeo illas de mucilagine & gelatina sulphurea participare. Neque etiam inficior liquorem nutritium pro clystere injectum
fese

sefe facile per vicinos intestinalium vasorum poros in massam sanguineam insinuare posse, e quibus evidentissime patet, utraque hæc medicamenta nutrire, & balsamicarum particularum defectum supplere.

§. 3. Desumuntur medicamenta e regno vegetabili, quo corallia, e regno animali, quo sperma ceti, & e regno minerali, quo ambram & succinum referimus.

§. 4. Et, quoniam ob diversos effectus, quos edunt in sanguine cæterisque corporis nostri partibus, ipsis merito diversæ tribuuntur facultates, operæ pretium erit, in diversarum istarum qualitarum principium curiosius inquirere. Neque enim formam quandam substantialem æque nobis ignotam hic admittimus, quæ forte harum facultatum mater sit & promus condus, sed principium quoddam valde simplex & valde evidens quærimus. Cum autem per solam texturam aliorum corporum facultates explicare audeamus, & in ipsis medicamentis nihil reale præter superficiem reperiamus, non opus esse puto, ut, ad nescio quod recurramus idolum, quin potius pro principio facultatum cujusque medicamenti texturam & configurationem, ob quam tali vel tali modo movetur, & nunc hujus nunc illius generis materiam ætheream infert, supponimus.

§. 5. Ubi notari velim 1. medicamentorum qualitates denominari a certis quibusdam moribus, quos in nobis producunt, quales sunt calida, frigida, acida, &c. 2. Non bene dividi illas qualitates in manifestas & occultas, quia hæc divisio Medico Philosopho indigna videtur, cui nihil adeo occultum esse debet, quod non ex principiis suis explicare possit. Neque objici debet veneni pestilentialis inaccessa natura, cum & hæc nostro tempore per sal acre volatile, sive per particulas rigidas & valde acuminatas describatur, ipsa quoque alexipharmaca non amplius occulta, sed manifesta qualitate venenum istud pestilentiale coërceant, prout cap. 2. de morborum intemperiei curatione ostendimus.

§. 6. Medicamenta calida sunt, quæ talem habent texturam, ut sanguini cæterisque humoribus confusa, magnam materiæ æthereæ copiam inferant, & motum tremulum fibrillarum nervearum, quo alias in statu naturali a præterfluentibus humoribus circumstantibus ciantur, nova illa exagitatione augeant, in quo solo vera insoliti caloris in nobis producti consistit causa. Econtra, si motus iste tremulus impediatur, oritur statim sensus frigoris, adeoque hæc omnia erunt frigida, quæ tales sanguinem faciunt acquirere poros, ut parcior mate-
ria

ria subtilis illum permeet, eumque minus exagitet.

§. 7. Humida sunt, quæ sanguini plures particulas aquosas & flexiles inferunt. Sicca, quæ poros obstruunt, & aquosas moleculas dissipant & expellunt.

§. 8. Hæ qualitates vulgo primæ vocantur, sed male; quia aliæ potentiores tum in causis morbisicis, tum in ipsis medicamentis reperiuntur. Deinde, quæ de quatuor gradibus & de cujuslibet gradus quatuor mansionibus hic dici solent, infirmo quoque stant talo; quod enim huic est calidum in primi gradus prima mansione, hoc alteri ob aliam organi tactus dispositionem poterit esse calidum in secundi gradus tertia mansione.

§. 9. Emollientia sunt, quæ fibras tensas & rigidas relaxant, foveant, & molliores reddunt, suoque blandiore calore humores crassos citra magnam luctam pededentim incidunt.

§. 10. Adstringentia humores concentrant, poros coarctant & fibras constringunt: hinc terrestris sunt substantiæ & crassioris texturæ, suntque vel acida, vel austera, vel emplastica, vel balsamica. Dubitatur de aquis, utrum dentur aquæ destillatæ v. g. plantaginis &c. vi adstringendi præditæ: obstare videtur tenuitas partium, nisi forte dicere velimus, quod ad-

stringant, quatenus sanguinem cæterosque succos refrigerant.

§. 11. Huc etiam referuntur incrassantia, quæ in eo tamen differunt ab astringentibus, quod non tam in fibras & poros, quam in ipsos humores agant, quos amplexu fovent, & intervalla ipsorum ita replent, ut propius ad se invicem accedant.

§. 12. Aperientia incidentia & attenuantia sunt vel ex alcalinorum & aromaticorum prosapia, vel ex blandiorum acidorum prodeunt familia. Componuntur a corpusculis ad occursum aliorum corporum flecti nesciis, ut sc. eo alacrius humores crassos incidant & obstructos tubulos referent. Sub his ipsa quoque absorbentia comprehendimus, quæ salia sylvestria intra cavernulas recipiunt, & obstructionis causam absorbendo viam expeditam reddunt, quod præ cæteris testacea & martialia faciunt.

§. 13. Attrahentia (sit venia verbo) tenuitate partium agunt, sale acri volatili poros dilatant, humores fundunt, fibras concutiunt, ut ad ipsarum interstitia humores potius tendant, quam aliorum. Ab his gradu intensiori vesicantia, psilotra & caustica differunt, quatenus majori acrimonia & volatilitate gaudent, & igneæ naturæ esse videntur.

§. 14.

De Medicamentorum, &c. 183

§. 14. Medicamenta vulneraria sunt, quæ
1. emplastica vi poros parum occludunt, &
consequenter motum intestinum humoris co-
quendi augent, & ad suppurationem disponunt,
unde etiam suppurantia vocantur. 2. Quæ sor-
des ulcerum abstergunt, & acidum vulnere
depascens absorbent, quod digestiva & deter-
gentia præstant. 3. Quæ poros destructos re-
stituunt, & fibras distortas reponunt, ut succus
nutricius pristino & consueto ordine partem
fauciatam ingredi possit, quod potionum vul-
nerariarum & medicamentorum testaceorum
munus est. 4. Quæ valde exsiccant & succum
nutriticum concentrant, hinc epulotica seu ci-
catrizantia vulgo vocantur.

§. 15. Ambustis succurrunt, 1. quæ spicula
igne a parte affecta evocant, qualia sunt cam-
phora, cepæ aliaque calidiora. 2. Quæ oleosi-
tate & mucilagine cuspidem oblinunt & obtun-
dunt. 3. Quæ ea simul absorbent, ut saccharum
Saturni, cremor calcis &c.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

*De Medicamentis ipsis Partibus
dicatis.*

§. I.

Hic intricata incidit quæstio, an medicamenta magis huic, quam illi visceri dicata sint: hoc est, an dentur medicamenta cephalica, ophthalmica, otica, thoracica, cardiaca, stomachica, hepatica, splenetica, nephritica, hysterica, arthritica? Resp. negative; & repetenda hic quæ L. 3. de partium solidarum temperamentis dicta fuere; nempe quod viscera ad munia illa obeunda, quibus fungi vulgo dicuntur, ex se & sua natura nil nisi texturam & mechanicam structuram conferant. Neque enim gaudent peculiari quodam insito calore, sed omnem calorem, si quem habent, habent a sanguine, ita ut v. g. calor ventriculi vel hepatis sanguini primario insit, visceribus autem secundo. Quo ipso pessundatur divisionis istius fundamentum, vi cujus quædam medicamenta stomachica, quædam hepatica, & sic porro vocantur, quasi sc. illa calori nativo huius vel illius visceris magis conveniant, quam aliud,

aliud, cum calor ille viscerum imaginarius sit & merum non ens. Deinde infringitur etiam vis illa medicamentorum appropriata, si attendamus, omnia medicamenta resoluta in ventriculo tandem cum sanguine promiscue deferri ad omnes totius corporis partes, utpote qui æqualiter dispensatur, habita saltem ratione partium superiorum & inferiorum. Hinc nulla dari potest ratio, quare v.g. Aqua splenetica vulgo dicta tendat ad lienem, cephalica vero caput petat. Si enim dicas fieri id propter vim appropriatam, nihil adhuc dicis. Sin vero ulterius progrediaris & statuas, fieri hoc ob innatum quendam appetitum & facultatem, tum certe ipsis medicamentis aliqualem affingis cognitionem, ipsisque nescio quam electivam facultatem tribuis, quod æque absurdum est. Tandem pro tertio hoc etiam addo, quod hætenus nunquam a Peripateticis ostendi potuerit, quomodo unum idemque medicamentum gradum illum caloris quo calido innato huius vel illius partis magis amicum vel inimicum est, in longiori illo itinere, dum totam peragrat œconomiam sartum tectumque servare eumque tunc demum explicare queat, ubi ad partem illam, cui suppetias ferre debet, deventum est.

§. 2. Quod si contendas, quædam medica-

M 5

menta

menta huic parti plus prodesse quam alii, observari velim, fieri hoc 1. ob explicabilem quandam similitudinem pororum, quæ tum in medicamento, tum in parte, cui id appropriatum est, reperitur, vi cuius poros obstructos reserant, coarctatos dilatant, & nimis patulos modice contriungunt. 2. Quia congenerem inferunt materiam ætheream, similem illi, quæ partem amicam permeare solita est; hinc eo versus potius movetur idem medicamentum, ubi minorem reperit resistantiam. 3. Quia medicamenta omnem fere vim exuunt in primis viis, & cum plurium morborum radix sit in ventriculo, nidus vero in sanguine, ut in febribus, scorbuto, aliisque innumeris videre est, mirum non est, si his in morbis ipsa medicamenta lieni aliisque partibus magis dicata esse, vulgus persuasum habeat, utpote quod inter causam & productum morbosum distinguere nescit, neque semper animadvertit, quod sublata causa fovente, facile etiam ipse tollatur effectus. Unde forte veritati magis consonum erit, si statuamus, appropriatam illam medicamentorum vim in eo consistere 1. Quod acidum vitiosum per aromatica & salina alcalica corrigatur 2. Quod vitale fermentum per blandiora acida & salia fluorem adepta restauretur vel conservetur. 3. Quod sanguinis intemperies qualiscunque illa sit per con-

contraria corrigatur, dum sc. ejus sufflaminata rarefactio redditur per aërea sulphurea expansa, urinosa & spirituosâ. Nimia vero ejus effrenis ebullitio temperatur per testacea præcipitantia nitrosa & acida. 4. Si liquores tum vitalis, tum animalis per nervina & balsamica excitentur, tonus partium labefactatus modice adstringentibus restituatur, partesque solidæ ab obstructio- nibus liberentur.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

*De Reliquis Medicamentorum
Facultatibus.*

§. I.

Lumbricos necant 1. amara, quæ ramosis suis extremitatibus teneram vermium compagem destruunt. 2. Acida quæ fibrarum plexum discindunt. 3. Testacea quæ interstitia & poros obstruunt, quo minus succus alimentarius circulari possit, quo etiam Mercurium referimus, qui lubricis suis sphærulis abdita penetrat interstitia motumque peristalticum evertit.

§. 2.

§. 2. Calculum frangunt volatilifantia, blandiora acida, mucilaginosa, & omnia, quæ austeros humores corrigere apta nata sunt, qualia sunt medicamenta ex sale armoniaco, succino, salibus fixis aliisque innumeris parata.

§. 2. Quæ menses movent, foetum & secundinas expellunt, & lochiorum fluxum promovent, sunt 1. nervina, qualia sunt cinnabarina & succinata. 2. Quæ sanguini novum superaddunt motum, q. s. spirituosas & urinosa. 3. Quæ sanguinis fœculentam intemperiem corrigunt, q. s. salia tum fixa tum volatilia ut & amara sulphuri volatili maritata.

§. 3. Lac augentia dicuntur, quæ tubulos lactiferos in mamminis referant & dilatant, quæque ipsi sanguini butyrosas moleculas inferunt; vel etiam acidum sanguinem nimium inspissans absorbent. Idem agendi modus etiam est medicamentis quæ semen augment. Quæ vero lac imminuunt, faciunt id quatenus sunt vel acida sanguinem incrassantia vel amara terrestria, poros & tubulos mammarum coarctantia vel valde subtilia & in perniciosissimo motu posita. Hæc enim, spirituosas sanguinis partes secum in aëra rapiendo obstructions pariunt.

§. 4. Anodyna sunt 1. quæ acrimoniam humorum fibras nerveas vellicantium demulcent & spaf-

& spasmodicas corrugationes tollunt. 2. Quæ spiritus animales parum figunt & hypnotica dicuntur. 3. Quæ plexum choroides obstruunt, spirituum animalium generationem impediunt, & intempestive adhibita non raro ipsorum ordinem destruunt, unde narcotica & stupefactiva dicuntur. Usitatiora sunt Theriaca recens, Diafscordium; Requies Nicolai, Tryphera persica. Theriaca cœlestis. Essentia anodyna. Tinctura opii. Laudanum opiatum. Anodynum Angeli Salæ. Arcanum duplicatum, omniaque papaverina & Cinnabarina.

§. 5. Quod autem in specie materiam medicam attinet, nolo hic repetere, quæ apud alios reperiuntur, cum jam tot prostent de materia medica tractatus, ut vix omnes evolvi possint. Vide interim Sennertum, Riverium, Macasium, Schonbornium, Regium, Tilemannum, Blasium, Ammanum, Margrafium, Giesweinium aliosque plures.

CAPUT DECIMUM NONUM.

De Medicamentorum Compositione & Distributione.

§. I.

Medicamentorum compositio sese commendat sua necessitate & utilitate, demit superflua & deficientia perficit, ut pluribus indicationibus satisfacere, unaque fidelia duos dealbare possimus parietes. Corrigit ingratum saporem & odorem, peregrinam qualitatem subjugat, & ipsum medicamentum a corruptione præservat.

§. 2. Ponitur autem pro fundamento in quolibet composito basis, quæ tum quantitate tum qualitate reliquis præpollet. Sin vero nimis remissa sit, additur stimulus, quo basis eo facilius virtutem suam explicet, totumque medicamentum eo alacrius effectus suos exserat. Adduntur autem etiam alia ingredientia, ut inde compositum justam acquirat consistentiam & suavem nanciscatur & colorem & odorem. Quæ veteres de directore vel directione habent, risum merentur, cum tale quid in foro medico nuspiam reperiatur.

§. 3.

§. 3. Cogitandum etiam est de grata appellatione seu signatura & inscriptione. Habet enim Medicina suas superstitiones, & unum idemque medicamentum alio atque alio superbiens titulo diversos quoque eosque exoptatos videbitur edere effectus. Sic celebris quidam Medicus extractum suum catarrhale omnibus promiscue dat, ubi purgatione opus habent, sed alio sub titulo. In morbis capitis signantur pilulæ, Haupt-Pilleno in morbis uterinis Mutter-Pillen, in articulorum affectibus Glieder-Pillen; & sic panaceam habet omnibus partibus, ipsis etiam pedibus & manibus, dicatam. Magna profecto vis inest verbis, herbis & lapidibus, quod tanto cum fœnore quotidie Medicastrî, Nugatores, Agyræ alique istius farinæ homines experiuntur.

§. 4. Medicamenta variis mensuris & ponderibus distribuuntur. Pulveres dantur ad ℥ij. vel 3j. Potiones ad ℥iv. vel sex. Mixturæ ex aquis destillatis ad 2. vel 3. cochlearia. Salia fixa ad gr. xv. ℥j. vel 3j. volatilia ad gr. viij. Spiritus acidi ad guttulas xij. vel xv. Elixiria, Tincturæ, Essentia & Extracta liquida ad guttulas 20, 30, 40. Extracta sicciora ad ℥j. Massæ pilulares ad 3ss. vel ℥ij.

§. 5. Granum gr. granum hordei æquat pondere.

Scru-

192 *Inst. Medicinæ Lib. V. Cap. XIX.*

Scrupulus \mathfrak{z} j. pendet grana xx.

Drachma \mathfrak{z} j. tres scrupulos continet.

Uncia \mathfrak{z} . pendet \mathfrak{z} viii.

Libra lb. est pondus \mathfrak{z} xij.

lb β . id est \mathfrak{z} vj.

Manipulus M. quantum manu comprehendi potest.

Pugillus P. quantum adductis digitorum apicibus attollitur.

Numero. No. } ita fructus & semina distri-
Paribus. Par. } buuntur.

Ana. a. aa id est eorum quæ recensentur æqualis debet esse quantitas.

P. æqu. partes æquales.

gl. guttulæ.

q. f. quantum sufficit.

q. v. quantum vis.

q. pl. quantum placet.

S. a. secundum artem.

l. a. lege artis. S. signetur.

f. f. f. stratum superstratum.

MB. Balneum Mariæ.

§. 6. Sæpius etiam plura ingredientia uno comprehendimus titulo, dum exempli gr. scribimus. 2. Herb. 4. emollient. a. mj.

Itaque & horum addimus classem.

Quinque radices aperientes. Radix apii, asparagi, fœniculi, petroselini & rusci.

Quatuor

De Medicamentorum &c. 193

Quatuor herbæ emollientes. Althæa, Beta,
Malva, Violaria.

Quinque herbæ capillares. Capillus veneris.
Phyllitis. Polytrichum. Ruta muraria &
Ceterach.

Tres flores cordiales. Borraginis, Buglossæ,
Violarum.

Quatuor semina calida majora. Semen anisi,
Cardamomi, Cumini, Fœniculi.

Quatuor semina calida minora. Anmios Apii,
Carvi, Dauci.

Quatuor semina frigida majora. Sem. Cucume-
ris, Cucurbitæ, Citrulli, Melonum.

Quatuor semina frigida minora. Cichorii, En-
diviæ, Lactucæ & Portulacæ.

Lapides quinque pretiosi. Granatus, Hyacin-
thus, Sapphyrus, Carneolus, Smaragdus.

CAPUT VIGESIMUM.

De Operationibus Pharmaceuticis.

§. I.

Alcoholizare est vel spiritum vini ita de-
phlegmare & meteorizare, ut pulverem
pyrium accendat, vel pulverem testaceum in
N sub-

subtilissimum pollinem redigere. v. g. Alcohol coralliorum, id est corallia in pollinem redacta.

Amalgamare est corrosio Solis & Lunæ per Mercurium, prævia qua operatione in calces rediguntur. Aufertur post Mercurius, si per corium exprimatur remanente calce: vel quod tutius, si evaporet in crucibulo beneficio ignis, *Abruchen lassen*.

Calcinatio fit vel igne actuali, vel potentiali per spiritum aliquem corrosivum. Ignis corpus calcinandum tangit vel immediate, quando Cornu Cervi igni reverberatorio committimus, unde prodit Cornu Cervi ustum: Vel mediate, quando C. Cervi suspenditur super aquam ebullientem, ut ejus vapore corrodatur, tunc audit C. Cervi philosophice præparatum.

Clarificare est cum albumine ovi & scopis decocta depurare.

Circulatio est digestionis species, ut in vase ad hanc operationem adaptato liquoris partes sibi arctius jungantur & subtiliscentur.

Coagulatio est fluidi corporis concentratio.

Cohobatio est repetita destillatio, offertur *übergezogen*. Sic paratur Spiritus nitri dulcificatus.

Cola-

Colatura fit per pannum, vel manicam Hippocratis.

CrySTALLIFARE est salia prius soluta & eousque cocta donec pellicula appareat, ope frigoris in elegantes crystallos configurare.

CœMENTARE est metalla pulvere salino corrodere. Fit S. S. S. incipiendo a pulvere cœmentatorio. Eundem fere in modum conserva rosarum paratur.

DECANTARE est liquorem per vasis inclinationem defundere. Abgießen.

DETONARE. (Berpuffen) fit ope Nitri, quod candenti crucibulo vel retortæ injicitur. Hinc variæ ðii præparationes prostant. Simili fere modo liquores clyssiformes parantur.

DELIQUARE est sal in cella repositum fluidum reddere. Sic sal culinare in loco humido liquefcit. Paratur sic oleum Tartari per deliquium.

DIGESTIO instituitur calore proportionato ob meliorem extractionem & depurationem.

EDULCORARE est crebrior lotio corporis salino menstrui prius soluti, ut nempe calx omne peregrinum, quod imbibit, iterum exuat.

EXTRAHERE est ipsam animam seu partes scopo & intentioni magis accommodatas proportionato evocare menstruo, quod omne hic fert

196 *Inst. Medicinæ Lib. V. Cap. XX.*

punctum. Sic extractum Jalapæ fit spiritu vini non aqua, extractum fol. Sennæ autem aqua non vino.

Figere est quasi ligare volatile, ne in auras abeat, vel illud cicurare, ut vim causticam deponat.

Filtrare est species depurandi per chartam bibulam.

Lævigare est corpus aliquod super porphyritem in subtilissimum pulverem redigere, affusa subinde aqua destillata, quo modo oc. 69. aliaque præparantur, & præparatorum nomine veniunt. Huc referri potest tritura vel pulverisatio.

Nutriti nonnulla dicuntur si in præparatione convenienti succo inebriantur. Sic prostat in officinis unguentum nutritum ex Lithargyrio aceto & ol. ros. prius imprægnato paratum.

Præcipitare est solutum e solventis gremio excutere, ut fundum petat. Sed attendendum in hac operatione est tum ad solvens sive menstruum, tum ad solutum; Quæ enim solvuntur ab acidis illa præcipitantur ab alcalicis. Sic Luna solvitur aqua forti, & præcipitatur cineribus clavellatis, quæ vero resinosa & sulphurea spiritu vini soluta sunt, præcipitantur aquâ fontana. Sic paratur magisterium Jalapæ.

Subli-

Sublimare est subtiliores particulas in sublimē ducere & a crassioribus segregare.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

De Instrumentis.

§. I.

Usitata organa & Instrumenta sunt cucurbita cum alembico, vesica, retorta, tum simplex, tum tubulata, recipiens vel receptaculum, crucibulum, testæ, phiola, pyramis ferrea vel ænea, marmor politum, mortarium æneum & marmoreum, spatulæ ferreæ variæ magnitudinis, circulus ferreus, forfex, cribrum.

§. 2. Fornaces quoque variis modis struuntur. Usitatiores sunt fornax pro vesica cum reliquo apparatu, fornax pro Balneo Mariæ, pro cucurbita, pro retorta. Parantur quoque furni portatiles; qualem hic confici curavi, qui, si cingulis ferreis bene muniantur, pluribus operibus inservire queunt. Dantur & lampadis furni pro curiosis, de quibus *Febure in Chymia*.

§. 3. Respectu furnorum magna etiam diversitas caloris notari debet. In genere autem

observandum, quod, quo ignis magis ventilatur ab aere per spiracula liberius admissio, eo magis augeri & intendi calorem. Mitior calor est in destillatione per MB, fortior si per vesicam destillatio instituatur. Intensior quoque requiritur calor pro destillatione per retortam. Cucurbita immittitur scobi ligni quercini, vel arenæ vel limaturæ martis, unde iterum diversi caloris gradus exsurgunt.

CAPUT VICESIMUM SECUNDUM.

De Formulis Medicamentorum.

§. I.

Medicamenta a consistentia, viribus & ipsis partibus, quibus applicantur, varias fortiuntur denominationes, & jam prostant in officinis, vel ad Medici arbitrium ex tempore præparantur: qualia sunt Aceta. Aquæ. Balnea. Boli. Calcinata. Cataplasmata. Clysteres. Condita. Confecta. Conservæ. Croci. Decocta. Eclegmata. Electuaria. Elixiria. Emplastra. Cerota. Emulsiones. Epithemata. Essentiæ. Extracta. Fœculæ. Flores. Gelatinæ.

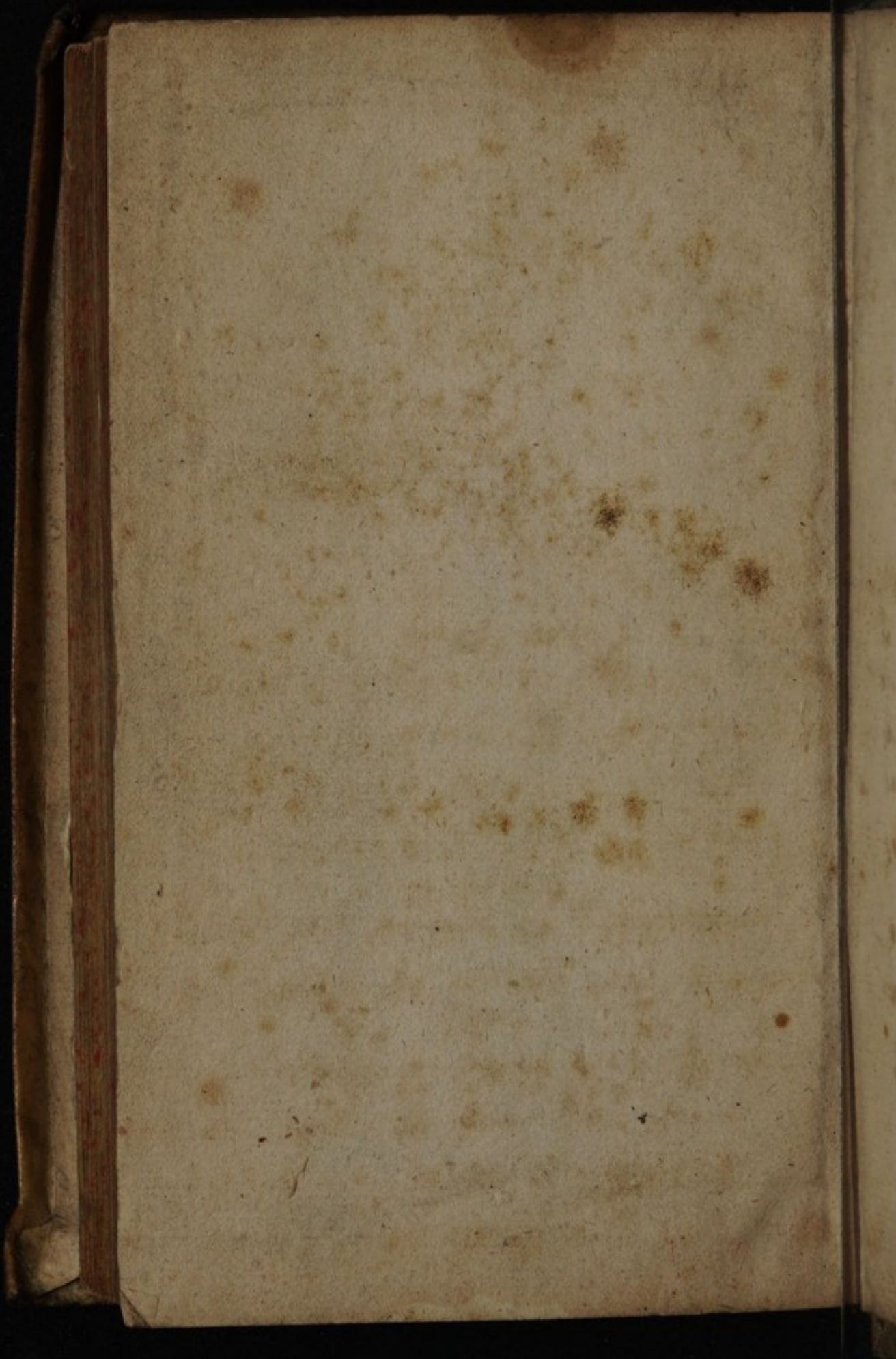
De Formulis Medicamentorum. 199

næ. Gargarismi. Infusa. Julebi. Lapides medicamentosi. Morfuli. Olea. Pessaria. Pilulæ. Præcipitata. Pulveres. Reguli. Rotulæ. Salia. Sacculi. Sparadrapæ. Sirupi. Spiritus. Sublimata. Suppositoria. Tincturæ. Trochisci. Vina medicata. Vitra. Unguenta & Linimenta. Quorum Compositiones cum præscribendi modo facile addiscuntur ex SCHRODERI *Pharmac. L. 2.* & MARGGRAFII *Tabellis*, additis regulis a ZWOLFERO, HOFFMANNO LUDOVICO & WEDELIO traditis, quæ ibidem videri possunt.

Soli DEO Gloria.

F I N I S.

Sp

Adieu mon cœur est agité
Et tant y combat la fièvre
Je ne sçay que des jours d'importun
quelques fois la fièvre remonte la plus
fois
quelques fois l'amour est vainqueur
de moment en moment une guerre
mortelle.
J'ai mon ame se reconnoître
quel trouble rôles quel rigueur
quelque amour quels fièvre
ne cesses tous jours de se battre
mon cœur

Alexander
Dunlop

